

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ABD

SEÇİM SİSTEMLERİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE İKİ BİNLİ YILLARDA GENEL
SEÇİMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERHAT ATEŞ

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. SELÇUK AYDIN

KARS – 2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ABD

SEÇİM SİSTEMLERİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE İKİ BİNLİ YILLARDA GENEL
SEÇİMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERHAT ATEŞ

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. SELÇUK AYDIN

KARS – 2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ferhat Ateş'e ait "Seçim Sistemleri Bağlamında Türkiye'de İki Binli Yıllarda Genel Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme" konulu çalışma, jürimiz tarafından, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında, Yüksek Lisans Tezi olarak oy *birliği* ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı

İmza

Başkan: Yrd. Doç Dr. Haydar EFE

Üye: Yrd. Doç Dr. Selçuk AYDIN

Üye: Yrd. Doç Dr. Yüksel KOÇAK

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
.../.../..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../2013

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No:
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
TABLO, ŞEKİL VE SİMGE LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM KAVRAMI VE SEÇİM SİSTEMLERİ

1. Seçim Kavramı	7
1.1. Seçim Olgusunun Tarihsel Gelişimi	9
1.2. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri.....	11
1.2.1. Eşitlik İlkesi	12
1.2.2. Genellik İlkesi	14
1.2.3. Bireysellik İlkesi	16
1.2.4. Gizlilik İlkesi	17
1.2.5. Serbestlik İlkesi.....	19
1.2.6. Seçimlerin Yargı Yönetimi ve Denetiminde Yapılması İlkesi	20
1.2.7. Seçimlerin Yeni Demokratik İlkesi; Adalet ve İstikrar İlkelerinin Optimum Bileşimi	21
1.2.8. Seçimlerin Diğer Demokratik İlkeleri	22
1.3. Seçimlerin Temel Unsurları.....	24
1.3.1. Seçim Çevresi	24
1.3.2. Aday ve Adayın Seçilmesi	26

1.3.3. Seçmen ve Seçmen Kütüklerinin Hazırlanması.....	27
1.3.4. Seçim Araçları	28
2. Seçim Sistemleri	30
2.1. Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri	33
2.2. Nispi Temsil Esasına Dayanan Seçim Sistemleri.....	38
2.3. Karma Seçim Sistemleri	45
2.4. Temsilde AdaleT	47
2.5. Yönetimde İstikrar.....	49
2.6. AdaleT ve İstikrar Bağlamında % 10 Barajlı D'Hondt Seçim Sistemi	52

İKİNCİ BÖLÜM

TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR BAĞLAMINDA 3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ

1. 2002 Seçimleri Öncesi Türkiye'de Siyasi Gelişmeler	55
1.1. 1995 Genel Seçimleri ve 28 Şubat Muhtırası	55
1.2. 1999 Genel Seçimleri	56
1.3. Ak Parti'nin Kurulması.....	59
2. 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri.....	61
2.1. 2002 Seçim Bileşenleri	62
2.1.1. Seçim Sistemi	63
2.1.2. Seçim Çevreleri.....	64
2.1.3. Siyasi Partiler	65
2.1.4. Seçmenler	70
2.1.5. Milletvekili Adaylık Süreci ve Seçilen Milletvekilleri	74
2.2. 2002 Genel Seçim Sonuçları.....	76
2.3. Temsilde AdaleT Bağlamında 2002 Genel Seçimleri	82
2.4. Yönetimde İstikrar Bağlamında 2002 Genel Seçimleri.....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR BAĞLAMINDA 22
TEMMUZ 2007 GENEL SEÇİMLERİ

1. 2007 Genel Seçimleri Öncesi Türkiye’de Siyasi Gelişmeler	89
1.1. Cumhurbaşkanı Seçimi ve 367 Krizi.....	90
1.2. 22. Dönemde Yapılan Yasal Düzenlemeler	94
2. 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri	95
2.1. 2007 Seçim Bileşenleri	95
2.1.1. Seçim Sistemi	96
2.1.2. Seçim Çevreleri.....	96
2.1.3. Siyasi Partiler	96
2.1.4. Seçmenler	101
2.1.5. Milletvekili Adaylık Süreci ve Seçilen Milletvekilleri	103
2.2. 2007 Genel Seçim Sonuçları.....	106
2.3. Temsilde Adalet Bağlamında 2007 Genel Seçimleri	108
2.4. Yönetimde İstikrar Bağlamında 2007 Genel Seçimleri.....	109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR BAĞLAMINDA 12
HAZİRAN 2011 GENEL SEÇİMLERİ

1. 2011 Genel Seçimleri Öncesi Türkiye’de Siyasi Gelişmeler	112
1.1. 21 Ekim 2007 Anayasa Değişikliği Referandumu	112
1.2. Ak Parti’nin Kapatılma Davası	114
1.3. 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu	116
2. 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri.....	118
2.1. 2011 Seçim Bileşenleri	118
2.1.1. Seçim Sistemi	119
2.1.2. Seçim Çevreleri.....	120
2.1.3. Siyasi Partiler	122
2.1.4. Seçmenler	124

2.1.5. Milletvekili Adaylık Süreci ve Seçilen Milletvekilleri	127
2.2. 2011 Genel Seçim Sonuçları.....	131
2.3. Temsilde Adalet Bağlamında 2011 Genel Seçimleri	133
2.4. Yönetimde İstikrar Bağlamında 2011 Genel Seçimleri.....	135
SONUÇ	137
KAYNAKLAR.....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	148

ÖZET

Doğrudan demokrasi anlayışı, nüfus yoğunluğu ve coğrafi şartlar gibi pek çok nedenle pratik olarak uygulanamamaktadır. Bu nedenle modern devlet sistemlerinin pek çoğunda temsili demokrasi benimsenmiştir. Temsili demokrasinin pek çok ilke ve kuralları vardır. Ancak bunlardan en önemlisi “özgür ve adil seçimler” ilkesidir. Bu ilkelerin önemi ise, toplumların demokrasi kültür dereceleri hakkında birer parametre olarak kullanılabilmesinde yatmaktadır.

Temsili demokrasi beraberinde temsili demokrasi fikrine uygun seçim sistemlerini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda seçmenin iradesini temsilcilerin sandalyelerine dönüştürme mekanizması olarak tanımlanan seçim sistemleri de belli başlı ilke, kural ve amaçlara sahiptir. Seçim sistemlerinin temel amacı ise, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini içinde barındıracak bir parlamentonun oluşmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda seçim sistemleri, heterojen veya homojen bir parlamentonun oluşmasını sağlamak için; adalet ilkesini öne çıkaran “Nispi Temsil Sistemi” ile istikrar ilkesini öne çıkaran “Çoğunluk Seçim Sistemleri” olarak iki başlık altında değerlendirilebilir. Ancak hem “Nispi Temsil Sistemi” hem de “Çoğunluk Seçim Sistemi” bileşiminden oluşturulmuş “Karma Seçim Sistemleri”nin de mevcut olduğu bilinmelidir.

Temsili demokrasi ve seçim sistemleri merkezinde Türkiye’ye bakıldığında 1960 sonrasında yapılan bütün seçimlerde “Nispi” temsil sisteminin değişik formatlar halinde uygulandığı görülmektedir. Bu minvalde seçimden seçime değişen seçim sistemleri ve uygulama biçimlerinin Türkiye’de pek çok tartışmalara neden olmuştur. Ancak 1995 genel seçimleriyle birlikte uygulanmaya başlayan “%10 Barajlı d’Hondt” seçim sistemi ile tartışmalar daha da yoğunlaşmıştır.

Siyasal partiler arasındaki bu tartışmalar eşliğinde, çalışmada 2002, 2007 ve 2011 yıllarında Türkiye’de yapılan genel seçimler “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” bağlamında değerlendirilerek temsilde adalet kavramının kilit rolü vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Adalet, Demokrasi, İstikrar, Seçim, Seçim Sistemleri.

ABSTRACT

Practically, the understanding of Direct Democracy, is not able to implemented because of a great deal of reasons such as overpopulation and geographic conditions. That's why, Representative Democracy was adopted by the best part of the modern states. Representative Democracy has lots of principle and norms. But the most important one of these principles is the principle called "free and fair elections". The underlying reason of the significance of the principles is "These principles can be used as a parameter to analyse the democracy degree of the societies.

The Representative Democracy concomitantly requires electoral systems in accordance with the position of representative democracy. In this sense, the electoral systems defined as the converting mechanism that converts the will of voters to the delegeate chairs, have main principles, norms and ideals. The main goal of the electoral systems is to make a parliament which contains "fair representations and governmental stability" in itself. Accordingly, electoral systems can be classified as two different titles; the proportional representation system that puts forward the principle of justice to make a heterogeneous or a homogeneous parliament, and the majority electoral systems which put forward the principle of stability. But It should be known that "There are mixed electoral systems which are made up from combination of both the proportional representation system and the majority electoral systems."

After 1960's, It is observed that The proportional electoral systems have been applied in different formats in all elections. In this regard, The electoral systems amended from the election to the election and the forms of practice, make for too much debates. On the other hand, the debates increased with dams % 10 of d'Hond electoral system which was started to be implemented with 1995 general elections.

In the study, in company with the debates between the political parties thereby analysing the general elections in 2002, in 2007 and in 2011 in Turkey, .with the context of "fair representation" and "governmental stability" and The key role of fair representation is underlined.

Keywords: Justice, Democracy, Stability, Election, Electoral Systems.

ÖNSÖZ

Kabul etmem gerekir ki, ilgili çalışma daha önce hiç dillendirilmemiş bir sosyal-siyasal inceleme değil; ancak daha çok, konunun üstatlarından yararlanılarak oluşturulmuş bir derleme niteliğini taşımaktadır. Bu çalışma ile demokrasi, seçim, seçim sistemleri ve iki binli yıllarda genel seçimler üzerinden Türkiye’de yaşanan siyasi gelişmeler hakkında, fikir vermektense ziyade bilgi sahibi olmak ve bilgi vermek ümit edilmiştir.

Çalışmamda, bana danışmanlık eden saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk AYDIN ve gerek Lisans gerekse Yüksek Lisans eğitimim süresince değerli bilgi ve katkılarını benden esirgemeyen, Kafkas Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Haydar EFE’ye ve Bölüm hocalarımdan Yrd. Doç. Dr. Yüksel KOÇAK’a minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca çalışma süresince eleştiri ve katkılarıyla bana destek olan, yön veren değerli arkadaşım, Dilek KÜP’e teşekkürü borç bilirim.

Kars, 2013

Ferhat Ateş

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK PARTİ	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:	Anavatan Partisi
AP	:	Adalet Partisi
ATP	:	Aydınlık Türkiye Partisi
BBP	:	Büyük Birlik Partisi
BDP	:	Barış ve Demokrasi Partisi
BP	:	Barış Partisi
BTP	:	Bağımsız Türkiye Partisi
CHF	:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CMKP	:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev	:	Çeviren
DBP	:	Demokrasi ve Barış Partisi
DEPAR	:	Değişen Türkiye Partisi
DP	:	Demokrat Parti
DSP	:	Demokrat Sol Parti
DTP	:	Demokrat Türkiye Partisi
DYP	:	Doğru Yol Partisi
EMEP	:	Emek Partisi
FP	:	Fazilet Partisi
GP	:	Genç Parti
HADEP	:	Halkın Demokrasi Partisi
HAK-PAR	:	Hak ve Özgürlükler Partisi
HÜR PARTİ	:	Hürriyet ve Değişim Partisi
HAS PARTİ	:	Halkın Sesi Partisi
HYP	:	Halkın Yükselişİ Partisi
İP	:	İşçi Partisi

LDP	:	Liberal Demokrat Parti
MÇP	:	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	:	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	:	Milli Güvenlik Konseyi
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	:	Millet Partisi
MSK	:	Milletvekili Seçim Kanunu
Mv.	:	Milletvekili
ÖDP	:	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
RP	:	Refah Partisi
SİP	:	Sosyalist İktidar Partisi
SHP	:	Sosyal Demokrat Halk Partisi
SP	:	Saadet Partisi
SPK	:	Siyasi Partiler Kanunu
STH ve SKHK	:	Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESAV	:	Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TKP	:	Türkiye Komünist Partisi
TL	:	Türk Lirası
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
Vd.	:	Ve Diğerleri
Yay.	:	Yayımları
YDH	:	Yeni Demokrasi Hareketi
YDP	:	Yeniden Doğuş Partisi
YP	:	Yurt Partisi
YSK	:	Yüksek Seçim Kurulu
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi

TABLO LİSTESİ

Tablo Adı:	Sayfa No:
Tablo 1.1: “1950-2011 Yılları Arasında Seçim Sistemleri”.....	43
Tablo 2.1: “24 Aralık 1995 Milletvekili Seçimi Genel Sonuçları”.....	56
Tablo 2.2: “18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”	58
Tablo 2.3: “2002 Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları (1.000TL).....	69
Tablo 2.4: “1950-2002 Yılları Arasında, Seçmen Sayısı ve Türkiye Nüfusundaki Değişim”.....	73
Tablo 2.5: “2002 Genel Seçimleri Milletvekili Adaylarının Cinsiyet ve Eğitim Durumu”.....	75
Tablo 2.6: “2002 Genel Seçimleri 22. Dönem Milletvekillerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumu”.....	76
Tablo 2.7: “3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları”.....	78
Tablo 2.8: “9 Mart 2003 Siirt İli Yenileme Seçim Sonuçları”.....	81
Tablo 2.9: “Seçim Sistemi, Siyasal Partiler ve Siyasal Sistem Arasındaki Etkileşim Şeması”.....	87
Tablo 3.1: “11. Cumhurbaşkanı Seçim Sonuçları”.....	93

Tablo 3.2: “22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerine Katılma Hakkı Elde Eden Siyasi Partiler”	99
Tablo 3.3: “2007 Genel Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları”	100
Tablo 3.4: “1950- 2007 Yılları Arasında, Seçmen Sayısı ve Türkiye Nüfusundaki Değişim”	102
Tablo 3.5: “2007 Genel Seçimleri, Milletvekili Adaylarının Cinsiyet ve Eğitim Durumu”	104
Tablo 3.6: “2007 Genel Seçim Sonuçları, 23. Dönem Milletvekillerinin Cinsiyet Durumu”	105
Tablo 3.7: “2007 Genel Seçim Sonuçları, 23. Dönem Milletvekillerinin Eğitim Durumu”	106
Tablo 3.8: “22 Temmuz 2007 Genel Seçim Sonuçları”	107
Tablo 4.1: “21 Ekim 2007 Anayasa Değişikliği Referandum Sonucuna İlişkin Bilgiler”	113
Tablo 4.2: “12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu Sonucuna İlişkin Bilgiler”	117
Tablo 4.3: “12 Haziran 2011 Genel Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler”	123
Tablo 4.4: “2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları”	124
Tablo 4.5: “2002- 2011 Yılları Arasında, Türkiye Nüfusunda ve Seçmen Sayısındaki (Yurt İçi) Değişim”	127

Tablo 4.6: “2011 Genel Seçimleri, Milletvekili Adaylarının Cinsiyet ve Eğitim Durumu”.....	129
Tablo 4.7: “2011 Genel Seçim Sonuçları, 24. Dönem Milletvekillerinin Cinsiyet Durumu”.....	130
Tablo 4.8: “2011 Genel Seçim Sonuçları, 24. Dönem Milletvekillerinin Öğrenim Durumu”.....	131
Tablo 4.9: “12 Haziran 2011 Genel Seçim Sonuçları”.....	132

GİRİŞ

Demokrasi tarihine bakıldığında, anlaşılabilir veya eleştirilebilir birçok karmaşık sebepten ötürü “Doğrudan Demokrasi Anlayışı”ndan “Temsili Demokrasi Anlayışı”na doğru sancılı bir geçişin olduğu görülmektedir. İlgili çalışma temsili demokrasinin uygulanma alanı bulması sonucunda ortaya çıkmış olan seçim olgusundan hareketle oluşturulmaya çalışılmıştır.

Demokratik bir siyasal sistemin vazgeçilemez unsuru olan seçimler, yönetenlere, mutlak hâkimiyet sahibi olmadıklarını hatırlatma anlamında, özel bir anlam içermektedir. Rejimin ve siyasa üretim aşamasının temel dinamiklerini oluşturma anlamında seçimler, üzerinde çokça tartışılmayı ve bütün yönleriyle ele alınarak incelenmeyi adeta zorunlu kılmaktadır.

Demokratik yönetimler, sorunlarla bir arada yaşamanın, onları yönetilebilir hale getirmenin en önemli yollarından biridir. Zira demokratik rejimlerin özünde farklı siyasi grupların, siyasi iktidarı kullananlara karşı dokunulmaz alanlara sahip olmaları yatar. Bu durum, demokratik seçimlerle, her muhalefetin potansiyel bir iktidar olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır.

Demokrasi, farklı çıkarlara ve dünya görüşlerine sahip olan insanların, “öteki”nin varlığını ortadan kaldırmadan veya onu “genel irade”ye feda etmeden, bir arada yaşamaları ilkesi üzerine kuruludur. Dolayısıyla demokrasinin var ettiği yönetim biçiminde, taraflar birbirlerini yok edilmesi gereken bir düşman olarak değil, ancak temel bazı esaslarda mutabakata vardıkları siyasi muhalif olarak görmelidirler. Ancak bu temenninin temsili demokrasinin farklı modellerinde ne derece gerçekleştiği tartışılmaktadır.

Demokratik yönetimlerde, askeri bürokrasi ve sivil bürokrasi, halk tarafından seçimle işbaşına getirilmiş siyasiler tarafından üretilen siyasaları uygulamakla yükümlüdür. Seçimler aynı zamanda, seçilmişleri denetim altında tutmanın temel aracıdır. Gelinek nokta itibarıyla, demokrasi birey hak ve özgürlüklerini korumak için bulunabilen en iyi sistem olması nedeniyle değerlidir. Nitekim seçilmiş otoriteler bütün eylem ve işlemlerinde hukuk kurallarına uygun davranmakla mükelleftir. Zira demokrasi, Popper’ın ifadesiyle yöneticilerin kan dökmeden değiştirilebilmesini sağlayan tek rejim biçimidir. İşte bu “değiştirilebilirliğin” yegâne yolu ise özgür ve

adil seçimlerdir. Dolayısıyla yönetici kadrolarının belirlenme şekli sorgulanmayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim Duverger'e göre bir rejimin değeri, geniş ölçüde, onu oluşturan yönetici kişilerin değerine bağlıdır.

Demokratik yönetimlerin olmazsa olmaz koşullu, demokratik sürecin özü, gerçek anlamda seçimlerde ve seçme eyleminin özgürce ifa edilmesinde saklıdır. Yönetilenlerin, yönetenleri belirlemesiyle sonuçlanan hukuksal yöntem ve işlemler bütünü olarak seçimlerin, demokrasinin temel felsefesine uygunluk derecesini gösteren önemli parametrelerden birisi de uygulanan seçim sistemidir.

Lijphart, seçim sistemlerini; vatandaşların oylarının, temsilcilerin sandalyelerine çevrilme mekanizması, temsili demokrasilerde iktidara giden yolun rotası ve bu yolda uygulanacak kurallar dizisi olarak tanımlanmaktadır.

“Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemleri”, “Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim Sistemleri” ve bu iki seçim sisteminin belli ölçülerde harmonisinden oluşturulan, “Karma Seçim Sistemleri” olarak üç başlık altında incelenen seçim sistemlerinin, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” olmak üzere iki temel işlevi olduğu belirtilmektedir.

Türk devlet geleneğine ve demokrasi tarihine bakıldığında devletin bireye karşı öncelliğine benzer bir biçimde; devlet yönetiminde istikrarın sağlanması, temsilde adaletin sağlanması karşısında bir önceliğe sahip olmuştur. Zira “devletin âli menfaatleri mevzu bahis ise gerisi teferruattır” ifadesinin seçim sistemlerine yansımaları; temsilde adalet ilkesinin çoğu kez yönetimde istikrar ilkesine feda edilmesi şeklinde olmuştur. Çalışmanın farklı bölümlerinde bu “feda ediliş” genel seçim örnekleri üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

İlgili çalışmada, dünya genelinde yüzlerce çeşidine rastlanan, seçim yöntemlerinin ayrıntılı olarak işlenmesi ve “en iyi” seçim yöntemine ulaşmak gibi bir kaygıdan ziyade; seçim sistemlerinin ve iki binli yıllarda Türkiye’de gerçekleşen genel seçimlerin, adalet ve istikrar bağlamında irdelenmesi söz konusu olmuştur. Esasen adaletli ve istikrarlı bir yönetimin sağlanması anlamında, seçimlerde tek belirleyici faktörün seçim sistemleri olmadığı, bunun yanı sıra her seçim öncesinde seçmen iradesini etkileyen gelişmelerin önemi vurgulanmıştır.

Seçim sistemlerinin, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini, orantılı olacak şekilde bir arada tutma düzeyi, adalet ve istikrar kavramlarının seçim formüllerine indirgemenin ne kadar doğru olduğu ve seçim, seçim sistemleri, adalet,

istikrar kavramlarının, toplumun demokrasi kültürü ile ilişki derecesi, çalışmada ele alınan temel sorunsallardır.

Bir araştırma alanı olarak sosyal bilimler, şüphesiz oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu anlamda ilgili çalışmanın yüksek lisans tezi olarak sunulması hasebiyle amacına uygun olarak, belli bir konu ve zaman aralığı ile sınırlı tutulması tercih edilmiştir.

Çalışmanın konusu; sosyal bilimler içinde özel bir yere sahip olan, “demokrasinin kalbi” olarak nitelendirilen “genel seçimler” ve seçimlerin yol, yöntem ve niteliği hakkında referans teşkil eden “seçim sistemleri” olarak belirlenmiştir. Çalışma konusu itibariyle, genel seçimlerle doğrudan ve dolaylı olarak ilişkisi saptanan çeşitli kavramlara ve seçimler öncesinde yaşanan siyasi gelişmelerin aktarılmasına yer verilmiştir. Seçim sonuçlarının sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için seçimler öncesinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere de yer verilmiştir.

Araştırmanın zaman aralığı iki binli yıllarla sınırlı tutulmuştur. Ancak iki binli yıllarda Türk siyasal hayatında yaşanan gelişmelerin daha anlaşılır kılınabilmesi amacıyla 1990’lı yıllardaki ekonomik ve siyasi gelişmelere genel hatlarıyla değinilmiştir. Nitekim araştırma konu başlığı itibariyle “Seçim Sistemleri Bağlamında Türkiye’de İki Binli Yıllarda Genel Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme” şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, temsili demokrasi ve seçimler arasındaki simbiyotik ilişkiden hareketle “Seçim Kavramı” ve “Seçim Sistemleri” ana başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde demokrasilerde, iktidar meşruiyetinin yegâne kaynağı olan özgür ve adil seçimler ve bu seçimlerin niteliğini belirleyen seçim sistemlerinin önemine dikkatlerin çekilmesi arzu edilmiştir.

Çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise sırasıyla, 2002, 2007 ve 2011 genel seçimleri, seçim sistemi bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmada, seçimlerle ilgili teknik bilgi ve istatistikî verilerin aktarılmasının yanında, seçim öncesi ve sonrası siyasi gelişmeler göz önünde tutularak Türkiye’de iki binli yıllarda yaşanan değişim ve dönüşüm, genel seçimler özelinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Modern demokrasilerde seçimlerin yeri ve önemi tartışılmazken seçimler tarihinin zorlu mücadelelerle nakşedildiğini belirtmek gerekmektedir. Bu anlamda çalışmada, seçimlerin klasik demokratik ilkeleri olarak belirtilen; genellik, eşitlik, bireysellik, serbestlik, gizlilik, yargı yönetimi ve denetimi ilkelerinin önemine

dikkatlerin çekilmesi amaçlanmıştır. Demokrasi kuramı içinde özel bir yere sahip olan seçimlerin klasik ilkelerinin yanı sıra seçimlerin yeni demokratik ilkesi olarak belirtilen “Adalet ve İstikrarın Optimum Bileşimi İlkesi”nin önemi vurgulanarak adaletin de en az istikrar kadar önemsendiği bir demokrasi anlayışının gerekliliğinin hatırlanması amaçlanmıştır. Zira çoğulcu toplum yapısının korunarak siyasal istikrar kapsamında, toplum içinde hazmedilmesini sağlayan bir yönetim tarzı olarak gerçek anlamda bir “ileri demokrasi”nin gerekliliği vurgulanmak istenmiştir. Araştırma seçim ve seçim sistemleri özelinde demokrasinin kazanımlarına dikkatleri çekerken bu kazanımların korunması ve geliştirilmesi için “adalet” kavramının kilit rolüne vurgu yapmaktadır.

Esasen heterojen yapıya sahip birçok toplum küreselleşmeyle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümün de hızlandırıcı etkisiyle daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla gelinen nokta itibarıyla çoğulcu demokrasi anlayışının birey, devlet ve toplumu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bütün mekanizmalarca benimsenmesi ve geliştirilmesi gerektiği çalışmanın muhtelif yerlerinde belirtilmiş diğer bir amaçtır.

Türkiye’de iki binli yıllar öncesinde yönetimde istikrarın sağlanamadığı koalisyon hükümetlerinin krizlerine şahitlik edilmiştir. İki binli yıllarda gerçekleşen 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde AK Parti’nin tek başına iktidar olacak oranda oy alması ve her genel seçimde bir öncekine göre oy oranını artırması, özlenen istikrarlı yönetimin sağlanmasına ve Türk siyasi tarihinde bu anlamda bir ilk’in yaşanmasına örnek olmuştur. Türk siyasi tarihinde özel bir yere sahip olduğu düşünülen son üç genel seçimin yaşandığı bu “istikrarlı dönemin” adalet-istikrar ikileminde incelenmesi çalışmanın özel amacını oluşturmaktadır.

2007 ve 2011 genel seçimleriyle birlikte TBMM’de temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin bir arada bulunabileceğinin ve bu durumun demokrasinin paradoksu olarak gösterilmemesi gerektiği çalışmanın diğer bir amacıdır. Şöyle ki; son iki genel seçimde, farklı siyasi partilerin aldıkları oy oranlarıyla orantılı olacak şekilde parlamentoda temsil olanağı bulmaları ve asgari müştereklerde uzlaşmaya çalışmaları, Türk demokrasisi için ileri bir adım niteliğindedir. Ayrıca bu anlamda bir parlamento yapısı çoğulcu demokrasi anlayışına katkıda bulunmasıyla birlikte siyasetin gayri hukuki yollara kanalize edilmesinin önünde bir set oluşturarak istikrarlı bir yönetimi de beraberinde getireceğinin vurgulanması çalışmanın özel amacını oluşturmaktadır. Ancak

yürürlükte olan mevcut “% 10 Barajlı d'Hondt Seçim Sistemi”nin bundan sonra gerçekleşecek olan genel seçimlerde 2002 seçim sonuçlarına benzer bir tabloyla karşılaşılması için herhangi bir çözüm sunmamaktadır. Bu anlamda ilgili çalışmanın, seçim barajının sembolik bir rakama düşürülmesi gerektiği fikrine de katkı sağlayacağı ümit edilmiştir.

Araştırmanın önem arz edip etmediğine konuya ilgi duyan okuyucu ve araştırmacıların karar vereceği bilinmekle birlikte, araştırmayı önemli kıldığı düşünülen bazı hususlar aşağıda belirtilmeye çalışılmıştır.

Demokrasi, seçimler ve seçim sistemleri konularını kapsayan çok sayıda bilimsel makale, kitap, yüksek lisans ve doktora tezi mevcuttur. Dolayısıyla çalışmanın birinci bölümünde seçim ve seçim sistemleri hakkında bilgi verilmeye çalışılırken, gereksiz bir tekrar yapmamak için gayret edilmiştir. Seçim olgusunun, tarihsel süreç içinde kazandığı demokratik ilkeler çerçevesinde işlenmesi; modern demokrasi anlayışının kurumsallaşma mücadelesine tekabül etmektedir. Bu anlamda seçim kavramının zaman içerisinde nasıl bir değişime ve dönüşüme uğradığına şahitlik edilirken bu sürecin modern demokrasiye kazanımlarının önemi de vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmada önem arz ettiği düşünülen bir diğer nokta ise seçim sistemlerinin teknik ayrıntılardan boğulmadan sade bir şekilde aktarılmasıdır.

Türkiye’de 2002 genel seçimleriyle birlikte iktidara sahip olan AK Parti, 2007 ve 2011 seçimlerinde de oy oranını yükselterek iktidarını sürdürmüştür. Yönetimde istikrarın sağlandığı bu dönem, ilgili çalışmanın yapılmasını da teşvik etmiştir. Türkiye’de gerçekleşen son iki genel seçimde, AK Parti, hem güçlü bir tek parti iktidarı çıkarmayı başarmış hem de 2002 genel seçimlerinde şiddetli eleştirilere konu olan “temsilde adalet” problemini, iradesi dışında gerçekleşen birtakım gelişmeler sonucunda, çözmüş gözükmektedir. İki binli yıllarda Türk siyasal hayatında ilk defa bir siyasi parti, üç dönem kesintisiz olarak ve her dönem bir öncekine göre oy oranını artırarak iktidar olmasına şahitlik edilmiştir. Çalışmada, iki binli yılları kapsayan bu özgün ve sancılı süreç genel seçimler özelinde aktarılmaya gayret edilmiştir. Bu anlamda ilgili çalışmanın son üç bölümü on yıllık yüzeysel bir Türk siyasi tarihi olarak da okunabilir. Ayrıca ilgili araştırmada genel seçimlerin demokrasi ve seçim sistemleri bağlamında değerlendirilmesinin özel bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Araştırma metin içeriğini toplama ve analiz etme yöntemi olarak tanımlanan “içerik analizi yöntemi” kapsamında hazırlanmıştır. Toplumsal davranışı etkilemeden gerçekleştirilebilen bu yöntemin yanı sıra Durkheim’in “dolaylı deneyim” olarak adlandırdığı ve sosyal bilimlerin özü olarak tanımladığı “diyalektik yöntem” den de yararlanılmıştır.

Sosyal bilimlerde doğal bilimlerdeki gibi deney yapmanın çok güç ve sınırlı olması hasebiyle, bu eksikliği gidermek bakımından çoğu kez diyalektik yöntemin zaruriyeti söz konusu olmuştur. Araştırmanın çeşitli bölümlerinde incelenen genel seçimler bu yöntem dahilinde çeşitli parametreler kullanılarak, bir önceki dönemde gerçekleştirilen genel seçimin verileriyle mukayese edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışma konusu itibarıyla, Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı” ve “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı”, “Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemleri” ve “Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim Sistemleri”, “Temsilde Adalet İlkesi” ve “Yönetimde İstikrar İlkesi” kavramları diyalektik yöntemden yararlanılarak aktarılmaya çalışılmıştır.

İçerik analiz yöntemi kapsamında, çalışma konusuna ilişkin yapılan literatür taraması çerçevesinde, basılı ve elektronik kaynaklar incelenmiştir. Çalışma konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan ikincil kaynaklar (birincil veya ikincil kaynaklardan oluşturulmuş dergi, makale, kitap, gazete, yayınlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri) taranarak ve bilimsel normlara uygun olarak alıntılar yapılmıştır. Yararlanılan kaynaklar dipnot olarak belirtilmiş ayrıca “Kaynakça” kısmında da usulüne uygun olarak belirtilmiştir.

Çalışmanın konusuyla ilgili elektronik ortamda kaynak taraması yapılmış, çalışmaya kaynaklık edecek bilgilerin alt yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Elektronik ortamda kaynak taraması yapılırken erişilen sitelerin resmi olmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanı sıra güvenilir bilgiyi sunduğu genel kabul gören az sayıda çeşitli özel internet sitelerinden de yararlanılmıştır. Yararlanılan bu sitelerin internet uzantıları dipnot ve “Kaynakça” kısmında bilimsel normlara uygun şekilde belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM KAVRAMI VE SEÇİM SİSTEMLERİ

1. Seçim Kavramı

Demokrasi Yunanca kökenli bir kelime olup “Demos” (Halk) ve “Kratos” (İktidar) sözcüklerinden oluşmaktadır. Kelime anlamı itibariyle kısaca “halkın iktidarı” anlamına gelen demokrasinin, en popüler tanımlarından biri, Abraham Lincoln’e ait olan “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” şeklindedir.¹

Modern devleti idare etmekte kullanılan siyasi rejim biçimlerinden biri olan² demokrasinin, tam olarak hangi anlamı ihtiva ettiği noktasında net bir tanımdan veya kuvvetli bir uzlaşmadan söz etmek mümkün görülmemektedir. Demokrasinin tanımlayıcı özelliği, nihai siyasi karar alıcıların serbest seçimlerle iktidara gelmeleri ve siyasi iktidarın sınırlarının hukuki normlarla belirtilmiş olmasıdır. Bu özellik aynı zamanda, temel hak ve özgürlüklerin, demokratik olmayan rejimlere göre daha korunaklı olması anlamında özel bir yere sahiptir.³

Gelinen noktada modern demokrasilerin uygulama şekli, temsili demokrasi anlayışıdır. Buna göre, milli egemenliğin, seçilen parlamenterler aracılığıyla sağlanacağına kanaat getirilmiştir. Bu durum seçimlere, haklı olarak, demokrasinin temel dinamiği, olmazsa olmaz koşulu gibi stratejik bir vasıf yüklemiştir. Nitekim demokrasilerde, siyasa üreticilerinin adil seçimlerle belirlenerek, iktidar ve muktedir (teorik anlamda) oldukları kabul edilmektedir.⁴

Sosyal ve ekonomik anlamda eşitliğe ya da bireyin, seçimler dışında yönetime doğrudan katılımına özel bir yer vermeyen temsili demokrasi modeline “minimalist”, “Schumpeterian” ya da “liberal demokrasi” denilmektedir.⁵ Liberal demokrasi’de

¹ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yay., 1995, s.387.

² Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yay., 2001, s.151; Nigel Ashford, **Özgür Toplumun İlkeleri**, Çev: Can Madenci, Ankara, Liberte Yay., 2011, s.21.

³ Atilla Yayla, **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, Ankara, Liberte Yay., 2001, s.48.

⁴ Bülent Daver, **Türkiye’de Siyasal Haklar, Türkiye’de İnsan Hakları**, Ankara, AÜHF Yay., 1970, s.54.

⁵ Mümtaz’er Türköne, **Siyaset**, Ankara, Lotus Yay., 2007, s.199.

doğrudan demokrasi idealini ifade eden, “halkın halk tarafından halk için yönetimi” anlayışı gerçekçi ya da uygulanabilir bulunmaz. Dolayısıyla “halkın, halk tarafından seçilen temsilcilerce yönetilmesi gerektiği” anlayışı mevcuttur.⁶

Seçim kavramı geniş anlamda, birden çok seçenek arasında yapılan tercih anlamına gelmekle birlikte, dar anlamda ise birçok siyaset bilimci tarafından farklı cümlelerle, aynı anlama gelebilecek tanımlar yapılmaktadır. Seçim olgusu; yönetilenlerin yöneticileri belirlemeleriyle sonuçlanan, hukuksal yöntemler ve işlemler bütünü⁷ olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ise; bir kamu görevini yürütecek kişi veya kuruluşun, ilgili çevrelerce çok sayıda aday arasında yapılacak tercihlerle belirlenmesi sürecidir. Ayrıca parlamento ve mahalli yönetimler gibi çeşitli kamu kurumlarında yöneticileri belirlemek amacıyla yapılan seçimlerden söz edildiğinde kastedilen, yine dar ve daha çok teknik anlamda seçimlerdir.⁸

İlgili çalışma, daha çok, parlamento seçimleri özelinde ilerleyeceği göz önünde tutularak, bu anlamıyla seçimler; önceden belirlenmiş bir insan topluluğunun, tercihleri yoluyla parlamentolara temsilci yerleştirmenin aracı⁹ olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla seçimler; sonuçları itibariyle, bu makamlara gelen parlamenterlerin siyasa üretme sorumluluğunu da ortaya koymaktadır.

Seçimler; yönetenlerin yönetilenlerce belirlenmesi, alternatifler arasında “en iyiyi en doğruyu” tercih etme anlamında “demokrasinin kalbi” olarak tanımlanmaktadır. Joseph Schumpeter seçimlere yüklediği bu stratejik anlamla, seçimsiz bir demokrasinin olamayacağını vurgulamaktadır.¹⁰ Genel olarak liberal düşünürlerin seçimlere yükledikleri bu anlama karşın, Marksist düşünürlere göre seçimler; “yanlış bilinçle kuşatılmış olan ezilenlerin, dört yılda bir, kendilerini ezecek olanları seçmelerini sağlayan bir araç” olarak tanımlanmaktadır. Marksist kuramcılar, sınıf mücadelesinin olduğu toplumlarda temsil ilkesinin de herhangi bir anlam ifade etmediğini iddia etmektedirler.¹¹ Netice itibariyle sosyal bilimlerle ilgili olan birçok kavram gibi; seçim kavramını da sınırları belirlenmiş net bir çerçevede

⁶ Robert A. Dahl, **Demokrasi Üzerine**, Çev: Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yay., 2010, s.158.

⁷ Jean Marie Cotteret ve Claude Emeri, **Seçim Sistemleri**, Çev:Tanju Gökçel, İstanbul, Gelişim Yay., 1975, s.10.

⁸ Erol Tuncer ve Hikmet Sami Türk, **Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri Seçim Uygulamaları**, Ankara, TESAV Yay., 1995, s.5.

⁹ Andrew Heywood, **Siyaset**, Editör: Buğra Kalkan, Çev: Zeynep Kopuzlu (9,10,11,12. Bölümler), Ankara, Liberte Yay., 2006, s.332.

¹⁰ Heywood, **Siyaset**, s.333.

¹¹ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.10.

okumak olası görülememekle birlikte bu alternatif tanımları çoğaltmak daha yararlı olacaktır.

1.1. Seçim Olgusunun Tarihsel Gelişimi

Söz konusu seçme eylemi olunca, tarihin en eski çağlarına uzanmak hatta yaygın inanışa göre, ilk insana kadar gitmekten söz edilebilir. Ancak burada söz edilen “siyasal temsilcileri belirlemek anlamında” seçimlerden bahsedebilmek için, devlet veya az-çok devlete benzer, mikro bir organizasyonun varlığından bahsetmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra ilgili organizasyonlarda, siyasa üreticilerinin de halk tarafından belirlenerek yönetime gelmeleri gerekmektedir. Bu anlamdaki siyasal temsilin, orijinine bakıldığında, birçok kaynak ortaçağın son dönemlerini işaret etmektedir. Şüphesiz modern demokrasinin tarihi söz konusu olunca, mekân olarak, Avrupa kıtası özelinde gitmek neredeyse bir zorunluluk haline gelmiş bulunmaktadır. Birçok alanda bu tekelci tarih okunuşunun kırılabilceği iddia edilmekle birlikte, söz konusu çalışma, modern demokrasilerde seçimlerle ilgili olması itibariyle, böyle bir iddianın geçersiz olduğunu itiraf etmek gerekmektedir.

Antik Yunan ve Roma döneminde, kısmen uygulanan doğrudan demokrasi modeli, tarihsel süreç içerisinde, değişen şartlar çerçevesinde, işlerliğini yitirmiştir.¹² “Polis”lerden büyük devletlere geçiş sonucu aynı sınırlar içinde yaşamak durumunda olan insanların niceliğinin fazla olması, uzmanlık gerektiren karmaşık problemlerin çözüme kavuşabilmesi için, toplum üyelerinin tamamının, gerekli bilgi, yetenek, zaman ve maddi güce sahip olamadıkları gibi birçok sebep, yönetim anlayışının zamanla değişmesini kaçınılmaz kılmıştır. Zira bu süreç, kabaca, doğrudan demokrasi anlayışının temsili demokrasi anlayışı lehine değişmesi süreci olarak okunabilir.¹³

Liberal demokrasilerde veya daha yaygın kullanımıyla modern demokrasilerde halkın siyasal tercihlerinin yasama organında temsil edilmesi olarak anlaşılan seçimler, gelinen nokta itibariyle demokrasinin temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Seçimlere bu stratejik sorumluluğun yüklenilmesinin ise meşakkatli denilebilecek, mücadele dolu bir geçmişinin olduğunu eklemek gerekmektedir.

Feodal dönem olarak adlandırılan, Ortaçağ’ın son dönemlerinde; soylular, ruhban sınıfı, köylüler ve serfler olmak üzere dört sosyal tabakanın varlığı söz

¹² Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.481.

¹³ Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s.158.

konusudur. Söz konusu dönemde ayrıcalıklı olmanın temel unsuru, toprak sahibi olmaktır. Bu dönemde ticaretin gelişmesiyle birlikte, kentleşme giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum neticesinde; kentlerde yaşayan, kentsoylu olarak adlandırılan, yeni bir toplumsal tabaka kentlilik ve çıkarlarının bilincine sahip olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴

Ortaçağ Avrupa'sında, düzenli olarak pazarların kurulduğu, büyük kasabalar Fransızca "bourg" adıyla anılmaktaydı. "Burjuva Sınıfı" kavramı "bourg" kelimesinden türetilmiş, bu büyük yerleşim yerlerinden yaşayan kentliler anlamında kullanıla gelmiştir.¹⁵ Ticaret ve zanaatla uğraşan bu sınıf zamanla büyük sermayeler biriktirerek, soylulara ve ruhban sınıfına tanınan imtiyazlardan yararlanmaya başladılar. Şüphesiz burjuva sınıfının bu şekilde ortaya çıkması, siyasal temsilde büyük değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler daha çok siyasal erkin sınırlarının kanunlarla kesin ve net olarak çizilmesi gerektiği şeklindedir.¹⁶ Bu tarihsel dönüm noktası aynı zamanda liberal ekonomi-politiğin, pratik olarak tarih sahnesine çıkması anlamında da kayda değer bir gelişmedir.

Bu değişim sonucunda; Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa genelinde ilk temsil organları kurulmaya başlanmıştır. Tabii olarak bu değişimin, ülkelerdeki feodal yapıların ve diğer toplumsal dinamiklerin farklılık arz etmesi sebebiyle, yöntem açısından farklı olmakla birlikte amaç ve sonucunun görece aynı olduğu tarih kayıtlarına geçmiştir.¹⁷ 1789 yılında Fransa'da burjuva sınıfının desteğiyle ayaklanan avam tabakası köklü bir değişikliğe sebep olurken bu değişikliğin siyasal sisteme yansıma biçimi, monarşinin yerini burjuva egemenliğinin alması şeklinde olmuştur. Buna karşı İngiltere'de burjuva egemenliği tedrici bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu değişim; yumuşak, aşamalı ve monarşik yapıyı koruyarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Fransa'da 1789 yılında, İngiltere'de ise aşamalı olarak; "emredici vekâlet" anlayışından, "temsili vekâlet" anlayışına geçilmiştir.¹⁸

Seçim olgusunun tarihsel gelişimi söz konusu olunca İngiltere'de 1830'lu yıllarda ortaya çıkan "Chartist Hareket" veya "Chartizm" olarak adlandırılan doktrinin kazanımlarından bahsetmek gerekmektedir. Chartist Hareket'in

¹⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitapevi Yay., 2006, s.180.

¹⁵ **Meydan Larousse**, Cilt 3, Sabah Yay., s.472.

¹⁶ Server Tanilli, **Anayasa Hukukuna Giriş**, İstanbul, Çağdaş Yay., 1996, s.247.

¹⁷ Tanilli, **Anayasa Hukukuna Giriş**, s.248.

¹⁸ Murat Sarıca, **Fransa ve İngiltere'de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş**, İstanbul, İÜHF Yay., 1965, s.45.

öncülüğünü ve savunuculuğunu yaptığı; genel oy hakkı, gizli oy-açık sayım ilkesinin benimsenmesi, parlamenterlere belirli bir maaş bağlanması, seçim bölgeleri arasında eşitlik gözetilmesi, milletvekili seçilebilmek için şart olan belirli bir miktar mal varlığına sahip olma ilkesinin kaldırılması gibi demokratik talepler günümüz modern sosyal demokrasi anlayışı için önemli bir referans niteliği taşımıştır.¹⁹

Oy vermenin tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte, parlamenter demokrasi anlayışı için aynı şey söylenemez. Parlamenter demokrasinin itici gücü üretim tarzındaki değişiklik olmuştur. Böylece 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da siyasa üreticileri, halk tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Artık, iktidarın tanrısal güce dayandığı fikri yerine, gücünü halkın iradesinden alan bir otoritenin varlığı keşfedilmiştir. Bu anlamda halktan kendi kaderini tayin edebileceği fikrinin meşruiyetini fiilen sağlayan seçimlerin gücüne inanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla temsili demokraside halkın oyu, iktidarın meşruiyet kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır.²⁰

1.2. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri

Seçme hakkının demokratik ilkeleri ve bu ilkelerin kazanımı söz konusu olunca, demokrasi tarihini ve kazanımlarını göz önünde bulundurarak, tarihten günümüze gelişmeler ışığında ilerlemek, daha anlamlı ve anlaşılır olacaktır. Şüphesiz bu ilkelerin gelişip yaygınlaşması, uzun zaman almış, bu alandaki gelişim önce teorik düzeyde gerçekleşmiş daha sonraları, uzun siyasi mücadeleler sonucunda, uygulama alanına yansıtılabilmektedir.²¹

Demokrasi krizlerinin sıklıkla yaşandığı 20. yüzyılın ilk yarısına nazaran, ikinci yarısı, çeşitli otoritelerce, olağanüstü demokratik başarıların yaşandığı bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Demokratik fikir, kurum ve pratiklerin küresel etki alanları yaratmasıyla bu yüzyıl, insanlık tarihinin demokrasi açısından en verimli dönemi olarak da nitelendirilmiştir.²² 20. yüzyıldan sonra ise bu kazanımların korunması ve geliştirilmesi anlamında; genel olarak, herhangi bir ülkede, demokratik kurumların

¹⁹ Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.482-483.

²⁰ Schultz David ve Tennenbaum, Donald, **Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev: Fatih Demirci, Ankara, Adres Yay., 2007, s.19.

²¹ Hasan Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2005, s.40.

²² Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s.159.

oluşturulması ve geliştirilmesi için; Robert A. Dahl gerekli koşulları şöyle sıralamaktadır:²³

1. *Askerin ve polisin seçimle işbaşına gelmiş yetkililer tarafından denetimi.*
2. *Demokratik inançlar ve siyasi kültür.*
3. *Demokrasiye düşmanca yaklaşan dış kontrolün olmaması.*

Dahl'ın demokrasi tanımlamasında, modern bir piyasa ekonomisi ve modern bir toplum alt kültür çoğulculuğunun olmaması ise demokrasi için yararlı koşullar olarak sayılmaktadır. Buradaki temel paradoks; piyasa ekonomisindeki, ekonomik eşitsizliğin, siyasal eşitliği dolayısıyla demokratik katılımı olumsuz anlamda etkilemesi olarak belirtilmekle birlikte, kapitalist piyasa ekonomisinin oluşturduğu toplum ve tipik olarak ortaya çıkardığı ekonomik büyüme demokratik siyasi kurumları geliştirmek ve sürdürmek için elverişli koşullara sahip olduğunu da belirtmek gerekmektedir.²⁴

Seçme hakkının klasikleşmiş, olmazsa olmaz, demokratik ilkeleri; genellik, serbestlik, eşitlik, bireysellik, gizlilik, seçimlerin yargı yönetim ve denetiminde yapılması olarak belirtilmekle birlikte henüz ilke oldukları tartışılabilir konumda olan diğer bazı anlayış ve uygulamalardan da söz edilebilmektedir.

1.2.1. Eşitlik İlkesi

Herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu, hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacağı, devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda oldukları, 1982 Anayasası'nın 'Kanun Önünde Eşitlik' başlığını taşıyan 10. maddesinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Anayasadan belirtilen eşitlik ilkesinden hareketle; seçmenlerin, din, mezhep, sosyal, ekonomik, cinsiyet, eğitim, vb. özellikleri ne olursa olsun; herkesin oyunun eşit derecede değere sahip olması gerektiğini ortaya koyan bir anlayış eşitlik ilkesini açıklar niteliktedir.²⁵ Böyle bir anlayış adayların hukuksal anlamda eşitliğini de içinde barındırmaktadır.²⁶

²³ Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s.160-161.

²⁴ Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s.161.

²⁵ Kemal Gözler, **Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitapevi Yay., 2000, s.180.

²⁶ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.43.

‘Oy hakkının eşitliği ilkesi’ veya ‘eşit oy ilkesi’ her seçmenin sadece bir oy hakkına sahip olması demektir.²⁷ Ancak; her seçmen için uygulanmak kaydıyla, bazı durumlarda birden çok oy kullanılabilir. Burada önem arz eden durum; kaç oy kullanıldığından çok; her seçmenin eşit sayıda oy kullanması ve kullanılan bu oyların eşit değerde olmasıdır.

Eşit oy ilkesi, gelinen noktada, modern demokrasinin gereklerine uygun bir yönetim sistemini benimsediklerini iddia eden devletlerce, genel olarak kabul görmüş bir ilkedir. Ancak eşitlik ilkesinin tarihsel gelişimine bakıldığında; geçmişte bireylerin insan haklarından kaynaklı temsilleri söz konusu olmamıştır. Bunun yerine, kişilerin servetlerine ve unvanlarına bakılarak oy hakkı tanınmıştır.²⁸ Seçme hakkı bu dönemlerde çok sınırlı ve dar bir toplum kesimine tanınmıştır. Bu anlayışın örnekleri; İngiltere, Fransa, Belçika gibi batılı ülkelerin siyasi geçmişlerine bakıldığında görüleceği gibi, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yapılan bazı seçimlerde de bu anlamda örneklere rastlamak mümkündür. Bu gelişmeler, modern batı tipi demokrasinin gelişiminin, keskin bir devrim sonucunda değil ancak; süreç içinde bir sosyal değişimle gerçekleştiğini de, oy hakkının eşitliği ilkesi özelinde açıklar niteliktedir.²⁹

“Tek kişi tek oy” ilkesine aykırı olarak, çoğul oy kullanma hakkının tanınması; toplum içindeki bazı kişilerin oylarının “daha değerli” olduğu inancının taşındığı sınıflı toplum anlayışıyla ilgili olarak uygulama alanı bulmuştur. Toplumdaki her bireyin, aynı zekâ, yetenek ve toplumsal koşullara sahip olmadığından hareketle bu anlamda bir eşitlik olmadığı anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bu durum temsilcileri seçmek için birden fazla oy kullanma hakkı vermesi; toplumdaki kimi vatandaşlara ayrıcalık tanımak anlamına gelmektedir. Temsilde adalet ilkesine dolayısıyla yöneticilerin meşruiyetine gölge düşüren bu gibi uygulamalar; modern demokratik yönetim anlayışına sahip olduklarını iddia eden devletlerce, I. Dünya Savaşı sonrasında kısmen, II. Dünya Savaşı sonrasında ise tamamen, “one man one vote” deyimini ile açıklanan “tek kişi tek oy” dolayısıyla “eşitlik ilkesi” benimsenmiştir.³⁰

Türkiye’de çoğul-katmerli oy veya aile oyu gibi yöntemlere, kanun koyucu tarafından yer verilmemiştir. Bu anlamda oy verme işleminde, belli bir sınıfa,

²⁷ Fahir Armaoğlu, **Seçim Sistemleri**, Ankara, AÜ SBF Yay., 1953, s.8.

²⁸ Tuncer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara, AÜHF Yay., 1970, s.13.

²⁹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, TTK Basım, 1998, s.210.

³⁰ Yılmaz Aliefendioğlu, “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 60, 2005, s.88.

herhangi bir üstünlük tanınmamıştır. Anayasanın 67. maddesinin³¹ yanı sıra 298 Sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 2, 86 ve 144. maddelerinde de eşit oy ilkesi yasal güvence altına alınmıştır.³²

Sonuç itibariyle ‘tek kişi tek oy’ anlayışından kaynaklı ‘seçme hakkının eşitliği ilkesi’ seçimlerde her seçmenin tek ve eşit oy kullanması şartını gerekli kılar. Sosyal ve ekonomik durumuna bakılmaksızın, her bireyin bir tek oya sahip olmasına eşit oy ilkesi denmektedir.³³ Teorik olarak, demokrasi adına, hayranlık uyandıran bu gelişme, seçim sonuçlarına bakıldığında, pratik anlamda, bazı durumlarda, seçme hakkının eşitliği ilkesi, tam olarak, anlamını ihtiva etmediği görülmektedir. Bu durumun sebebi şüphesiz, seçim sistemlerindeki teknik uygulamalardır. Bu anlamda seçim barajlarının yüksekliği, seçim çevrelerinin büyüklük ve küçüklüklerinden kaynaklanan orantısızlıkların, eşitlik ilkesini zedelediği söylenebilir. Dolayısıyla, teorik demokratik felsefeye, asgari düzeyde, uygun düşecek bir seçim sisteminin geliştirilmesi ihtiyaç dâhilinde görülmektedir.

1.2.2. Genellik İlkesi

Oy hakkının genelliği ilkesi; kısıtlılık hali dışında, vatandaş sıfatını kazanmış, kadın, erkek, yoksul, zengin, tahsilli, tahsilli olmayan... gibi ayrımlar gözetilmeksizin herkesin oy hakkına sahip olması demektir.³⁴ Aralarındaki simbiyotik ilişkiyle, genel oy ve eşit oy hakkının kazanılması için uzun yıllar boyunca mücadele verilmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası bu ilkeler, bütün demokratik ülkelerce kabul görmüş, yayılmıştır. Artık demokrasinin temel taşı mahiyetindeki, genel ve eşit oy hakkını, demokratik bir yapıya sahip olduğunu iddia

³¹ **1982 Anayasası, 67. Madde:** Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir. Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

³² **298 Sayılı STH ve SKHK, 2. Madde:** Seçimler, serbest, eşit, tek dereceli genel oy esaslarına göre yapılır. Seçmen oyunu kendisi kullanır. Oy gizli verilir. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır.

298 Sayılı STH ve SKHK, 86. Madde: Seçmen listesinde kayıtlı her seçmen oy verme yetkisine haizdir. Bir seçmen birden fazla oy kullanamaz.

298 Sayılı STH ve SKHK, 144. Madde: Seçmen kütüğünde kendisini veya bir başka seçmeni bilerek birden fazla kayıt ettirenler veya bu sonucu veren fiilleri bilerek yapanlar üç aydan bir seneye kadar hapis ve ikibinbeşyüz liradan onbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Yukarıdaki fıkra yazılı suçlar, bu işlerle görevlendirilenler tarafından işlendiği takdirde bir yıldan iki yıla kadar hapis ve ikibinbeşyüz liradan onbin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

³³ Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, Ankara, İmge Yay., 2011, s.6.

³⁴ İlhan Arsel, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Ankara, Mars Matbaası, 1965, s.220.

eden hiçbir devlet vatandaşlarına vermekten geri duramaz.³⁵ Nitekim demokrasi mücadelesi, siyasal katılım hakkının elde edilmesi mücadelesi, genel ve eşit oy hakkının elde edilmesiyle aynı mahiyete sahiptir.³⁶

Genel oy ilkesinin kabul edilmesinden önce çeşitli tarihlerde, oy hakkına sahip alabilmek için, servet sahibi olmak, unvan sahibi olmak, tahsilli olmak, erkek olmak, belli bir egemen sınıf veya ırka tabi olmak gibi insan onurunu zedeleyen uygulamalara rastlanmıştır. Gelineen noktada ise demokrasi ile yönetilen hiçbir rejimde, en azından teorik olarak, bu tarz uygulamalara rastlamak mümkün değildir. Oy hakkının genişletilmesinde kendi siyasal ve ekonomik ayrıcalıklarının sınırlandırılacağı endişesine kapılan kimi oligarşik yapıların çeşitli engel ve entrikalarıyla karşılaşmıştır. Gelineen noktada ise; genel oy konusunda kısıtlamalar; ilgili ülkeye vatandaşlık bağının olmaması, yaş sınırının altında bulunmak, kısıtlı olmak, kamu hizmetlerinde yasaklı olmak, seçmen listelerine yazılı olmamak gibi birçok demokratik ülke tarafından genel kabule dayanan, daha çok teknik ama tartışmaya açık kapı bırakır nitelikteki kısıtlamalar söz konusudur. Çağdaş kısıtlamalar kapsamında çokça tartışılan konuların başında seçmen yaşı gelmektedir. Genelde seçme yaşı 18 ile 23 yaş arasında değişmekle birlikte, genellikle muhafazakâr partiler bu yaştan olabildiğince üst sınırdaki olması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira yaş sınırı konusunda yapılan tartışmaların siyasi bir amaç doğrultusunda yapıldığı bilinmektedir.³⁷

Türkiye’de seçmen hakkının kısıtlanması, 298 sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 6. 7. ve 8. maddelerinde³⁸ tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre; on sekiz yaşını doldurmamış olanlar, silâh altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları, askeri öğrenciler, hüküm giymiş olanlar oy kullanamazken, kısıtlı olanlar, kamu

³⁵ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul. Gerçek Yay., 1987, s.275.

³⁶ Samuel P. Huntington, **Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yay., 2002, s.10.

³⁷ Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.487.

³⁸ **298 Sayılı STH ve SKHK, 6. Madde:** On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.

298 Sayılı STH ve SKHK, 7. Madde: Aşağıdaki yazılı olanlar oy kullanamazlar:

- Silâh altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları (Her ne sebeple olursa olsun, izinli bulunanlar da bu hükme tabiidir.),
- Askeri öğrenciler,
- Ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar.

298 Sayılı STH ve SKHK, 8. Madde: Aşağıdaki kimseler seçmen olamazlar;

- Kısıtlı olanlar,
- Kamu hizmetinden yasaklı olanlar.

hizmetinden yasaklı olanlar seçmen olamamaktadırlar. Ülkemizde milletvekili seçilme koşulları 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 10. maddesinde³⁹ 25 olarak belirtilmiş, aynı kanunun 11. maddesinde⁴⁰ ise milletvekili seçilemeyecek olanların özellikleri sıralanmıştır. Seçmen ve aday olabilme kriterleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte bunu etkileyen birçok unsurun arka planında siyasal kültürün olduğu belirtilmektedir.⁴¹

1.2.3. Bireysellik İlkesi

Oy hakkının bireye bağlı bir hak olduğunu belirten bireysellik ilkesine göre, seçmen oyunu kullanırken, hiçbir hal ve şartta, herhangi bir ekonomik, sosyal, kültürel vb. grubun sadık bir kulu olarak değil, ancak; seçmenin, vatandaş olma bilincini taşıyan siyasal bir varlık olarak seçmen veya aday olması gerektiğini belirten ilkedir.⁴²

Genel toplumsal tabloya bakıldığında; kabaca, ataerkil toplumdaki modern topluma doğru bir gelişimin yaşandığı görülmektedir. Bu durumun en önemli neticesi ise birey hak ve özgürlüklerine yapılan vurgu ve bu anlamda elde edilen kazanımlardır. Bireysellik ilkesinin seçim literatüründe olmadığı geçmiş dönemlerdeki uygulamalara bakıldığında, batıda, Fransa başta olmak kaydıyla özellikle feodal toplum yapısının ağır bastığı, sorgulanamadığı birçok ülkede bireyin adına, ondan “daha iyi düşünebilen” ve ondan “daha isabetli kararlar verebilen” kişiler veya grupların var olduğu düşüncesi hâkimdir.⁴³ Esasen aydınlanma felsefesinin de başka bir anlam ve amaçla olsa da bu düşünceyi, elitist ve pragmatist

³⁹ **2839 Sayılı MSK 10. Madde:** 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir.

⁴⁰ **2839 Sayılı MSK 11. Madde:** Aşağıda yazılı olanlar milletvekili seçilemezler:

- a) İlkokul mezunu olmayanlar,
- b) Kısıtlılar,
- c) Yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,
- d) Kamu hizmetinden yasaklılar,
- e) Taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar,
- f) Affa uğramış olsalar bile; Basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının, birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkûm olanlar, Terör eylemlerinden mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanununun 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkûm olanlar.

⁴¹ İter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1977, s.34.

⁴² Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, s.141.

⁴³ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Yay., 1998, s.249.

bir söylemle desteklediği söylenebilir. Oy hakkının bireyselliği de birçok hak gibi; “hak verilmez alınır” fikri temelinde, uzun yıllar süren bir demokrasi mücadelesi sonucunda elde edilmiştir.⁴⁴

Seçme ve seçilme hakkının bireyselliği, başkasına devredilemeyen, yaşama, evlenme, nişanlanma gibi kişiye sıkı sıkıya bağlı olan haklarla aynı kategoriden sayılabilir. Bu kategorideki haklar; bir başkasına devredilemeyeceği gibi; başkasına da kullandırılmaz. Bu ilke çerçevesinde, bazı istisnai durumlar dışında herkes oyunu bizzat kendisi kullanmak durumundadır. Bu istisnai durumlar; hareket zorluğu, görme eksikliği vb. durumlar olarak belirtilmektedir.⁴⁵

Seçimlerin yapıldığı anda, bir takım sorunlardan ötürü, sandık başına gitmesi imkân dâhilinde olmayan vatandaşların oylarının boşa gitmemesi için seçim hukukunda bazı düzenlemeler ve uygulamalar söz konusu olmuştur. “Gıyabi oy” olarak seçim literatüründe yer bulan bu uygulama; ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Danimarka gibi bazı ülkelerde uygulanmaktadır. Buradaki temel amaç; katılımcı demokrasi bilincini canlı tutarak seçimlere katılım oranını en üst düzeye çekmek olarak gösterilebilir.⁴⁶ Türkiye’de “gıyabi oy” kavramına denk gelen bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Nitekim 298 sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 2. maddesinde “seçmen oyunu kendisi kullanır” ibaresi seçme hakkının bireyselliğini, şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirtmiştir.⁴⁷

1.2.4. Gizlilik İlkesi

Bilgi çağının sunmuş olduğu teknolojik yenilikler, birçok olumlu etkisinin olmasına karşın, vatandaşlara; ‘her an dinleniyor, gözetleniyor, takip ediliyor olabilirim’ paranoyasını yaşatabildiği de bilinmektedir. Bu noktada eleştiriler; bireylerin, kendilerini bir anlamda, panoptikon⁴⁸ içinde yaşayan birer mahkûm olarak

⁴⁴ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, 1981, s.262.

⁴⁵ Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.485.

⁴⁶ Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, s.142.

⁴⁷ 298 Sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecmenKaydi/298.htm>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

⁴⁸ **Panoptikon**: İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham’ın 1785 yılında tasarlamış olduğu, sadece teoride kalan, hapishane inşa modelidir. Tasarımın konsepti gözetlemeye izin vermektedir. Şöyle ki; bu tasarım birkaç katlık tek odalı hücrelerden oluşan bir halka üzerine kuruludur. Her hücre bu halkanın iç kısmına açıktır ve halkanın dış cephesindeki duvarda birer pencere vardır. Halkanın ortasında tutuklulardan tamamen saklanmış konumdaki gözlemcilerin kaldığı bir nöbet kulesi yer almaktadır. Panoptikon’un temelinde yatan ilke, tek odalı hücrenin içindeki tutukluya, saklanacak hiçbir yer bırakmaması, buna karşılık dış cephedeki duvarın penceresinden

hissettikleri ve özgür düşüncenin dolayısıyla özgür eylemin hükmünü yitirebileceği endişesi noktasında yoğunlaşmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda özel ve samimi denilebilecek bir tartışma alanı bulan, Şerif Mardin’in ‘mahalle havası’ ve ‘mahalle baskısı’ kavramlarının bu çerçevede okunması, konunun hassasiyetine işaret etmektedir.⁴⁹ Nitekim Mardin’in ‘göz baskıdır’ deyimi; toplumun, birey üzerinde fiili olmayan bir baskısının olduğunu ve birey herhangi bir davranışta bulunurken; kendi öz iradesini toplumun hassasiyetlerine feda edebileceği tartışmasını başlatmıştır. Birey-toplum ilişkisine bu çerçevede bakıldığında, oy kullanmada gizlilik ilkesinin önemi daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Gizlilik ilkesi seçmenin, oyunu kullandığı esnada, oyunu kime verdiğinin hiçbir şekilde bilinmeyeceğinin garanti altına alınması esasına dayanır. Gizlilik ilkesi; irade sahibi olan bireyin, kendi görüş, düşünce, inanç ve nihayetinde kararı sonucunda herhangi bir dış baskı altında kalmadan oyunu özgür bir şekilde kullanmasını kapsamaktadır. Bu anlamda gizlilik ilkesi, serbestlik ilkesinin de tamamlayıcısıdır.⁵⁰ Gizlilik ilkesinin gerçek anlamının ihtiva ederek uygulama alanı bulması neticesinde; seçmen, belli bir yöne oy vermesi veya vermemesi şeklinde, doğrudan veya dolaylı olarak, bir etki ve baskıya maruz kalmış olsa bile oyunu istediği yönde kullanacaktır.

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk çok partili genel seçimi, çoğunluk sistemi esasına göre, adli denetim dışında, açık oy ve gizli sayım ilkeleri çerçevesinde yapılmıştır. “Açık oy-gizli tasnif” nedeniyle “şaibeli seçimler” olarak anılan 1946 yılı genel seçimleri, Türkiye demokrasi tarihinde kötü bir hatıra olarak yer almıştır. Bunun üzerine, 4918 sayılı 1946 tarihli Milletvekilleri Seçimi Kanunu, genel seçimlerde edinilen tecrübeler çerçevesinde sürdürülen tartışmalar sonucunda; 5258 sayılı 1948 tarihli kanun ile 4918 sayılı Milletvekilleri

gelen dış ışığın kuledeki nöbetçilere mahpusun her hareketinin bir silüetini izleme olanağını sağlamasıdır. Bentham’ın yaklaşımına göre, gözlemlenen her yanlış davranışının ceza getireceğini bilen, ama davranışlarının aslında ne zaman gözlemlendiğini bilmeyen tutuklunun, “aklını başına toplayarak” her an izleniyormuşçasına davranmaktan başka seçeneği yoktur. Böylece mahkûm “ehlileştirilerek” sistemin istediği çizgiden yürümeye başlayacaktır. Bentham, Panoptikon’u “bir üst aklın, gücü elde etmesinin yeni bir modeli” olarak ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitapevi, 2006.

⁴⁹ “Mahalle Baskısı Tartışılıyor”, 06.04.2009, <http://www.candundar.com.tr/v3/index.php#!%23Did=9474>, (Erişim Tarihi: 05.12.2011).

⁵⁰ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.263.

Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanunda, ilk kez, oy verme işleminin kapalı bir alanda uygulanması gerektiğinden söz edilmiştir.⁵¹

5545 sayılı ve 1950 tarihli kanun ise gizli oy ve açık sayım ilkesini şüpheye yer bırakmayacak şekilde, benimseyen ve uygulayan ilk seçim kanunu olmuştur.⁵² Zira 1950 seçimlerinin, gerçek anlamda, çok partili hayata geçişin ilk seçimleri olarak belirtilmesinin sebebi, 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununda belirtilen, demokratik ilkeler ışığında özgür ve adil bir seçimin yapılmış olmasıdır. Ayrıca, 298 sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun, 76. maddesi kapsamında, oy verme yerinin nitelikleri şöyle açıklanmıştır. “*Kapalı oy verme yeri; içerisi dışarıdan gözetlenemeyecek ve oy pusulasını seçmenin inceleyip zarflayabileceği şekil ve nitelikte olur. Aday listeleri ve bu Kanunun oy verme serbestliğine ve gizliliğine dair hükümlerinin levha halinde basılmış metni, kapalı oy verme yerinde asılı durur.*”⁵³

Bugün için gelinen nokta, vatandaşların hiçbir şekilde baskıya maruz kalmadan, “kısa bir zaman için, kamusal alan içinde özel alanın yaratıldığı, vicdanlarıyla baş başa kaldıkları bir mekânın” şekil itibariyle şüpheye yer bırakmayacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Nitekim oy kullanma esnasında seçmenin üzerinde herhangi bir fiili baskıya maruz kalmadığı bilinmektedir.

1.2.5. Serbestlik İlkesi

Serbestlik ilkesi; seçmenin herhangi bir baskı ve zorlama altında bırakılmadan, özgür istenci doğrultusunda, tercih ettiği siyasi parti veya aday lehine oy kullanmasını ve aday olabilmesini güvence altına alan ilkedir. Bunun yanında seçmenin oy kullanıp kullanmayacağını, seçimlerde aday olup olmayacağını da kapsayan bir ilkedir.⁵⁴

Söz konusu serbestlik ilkesi olunca, tartışmaların, oy kullanma eyleminin, bir hak mı? yoksa görev mi? olduğu sorusu etrafında yoğunlaşması klasik hale gelmiştir. Avrupa’da bazı ülkelerde, oy kullanmanın, görev sayılması ve görevin yerine getirilmemesi sebebiyle belli bir para cezasının olmasındaki amaç; siyasi katılımın çitasını yüksekte tutmaktır. Bu uygulamanın arka planında ise; dini, monarşik veya

⁵¹ Türköne, **Siyaset**, s.199.

⁵² Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, s.141.

⁵³ 298 Sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecmenKaydi/298.htm>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

⁵⁴ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.41.

oligarşik bir egemenlik anlayışın reddedilerek bunun yerine; seküler, ulusal egemenlik anlayışının ikame edilmesi olarak belirtilebilir.⁵⁵

1982 Anayasa oylaması ve 1983 yılından itibaren, Türkiye’de oy kullanma, hak ve görev olarak sayılmakta ve oy kullanmayanlar için belli bir para cezası öngörülmektedir. Ancak bu uygulama pratik olarak karşılık bulmamıştır. Esasen seçimlere katılma oranında endişe verici bir azalma olmadığı kanaati, bu cezanın uygulanmasını engellediği söylenebilir.⁵⁶ Buradaki amaç, serbestlik ilkesinin felsefesinden kaynaklı olmasa da sonuç itibarıyla bu ilkeye uygun hareket edildiği görülmektedir. Nitekim ceza vererek siyasallaştırılmaya çalışılan seçmenlerin, oy kullanmamaları davranışının arka planındaki sebepleri incelemek ve ortadan kaldırmaya yönelik siyasalar üretmek, uzun vadede siyasal katılım oranını, arzu edilen seviyeye çıkaracaktır.

2839 sayılı 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanununun 2. maddesinin 2. fıkrasında “*seçmen oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır*” ibaresi yer almaktadır. Bu hüküm, Türkiye’de serbestlik ilkesinin seçimlerde göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.⁵⁷

1.2.6. Seçimlerin Yargı Yönetimi ve Denetiminde Yapılması İlkesi

“Seçimler mi iktidarları belirler? yoksa mevcut iktidarlar mı seçim sonuçlarını belirler?” sorusu çerçevesinde tartışmalar, geçmişten günümüze hassasiyetini koruyan özel bir araştırma alanı olagelmıştır. Seçimlerin yönetilip denetlenmesi, demokratik yönetimin uygulanmasının ilk aşamalarında; yürütmeye bağlı birimler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Takdir edilir ki; bu uygulamanın, çok partili siyasal hayatta yansımaları; genel itibarıyla, iktidarın lehine, muhalefet partilerinin ise aleyhine sonuçlar doğurmuş ve seçimlerin meşruiyetine gölge düşürecek bir takım olaylara sebep olmuştur. Dolayısıyla geçmiş tecrübeler göz önünde bulundurularak, seçimlere ilişkin her türlü faaliyetin, tam bağımsız ve tarafsız olduğu düşünülen yargı organının denetim ve gözetimine bırakılması genel kabul görmüştür.

Türkiye’de seçimlerin yargı yönetimi ve denetiminde yapılması ilkesinin tarihine bakıldığında; konu ile ilgili tartışmalar daha çok 1946 yılında çok partili hayata geçiş ile birlikte başlamıştır. 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi

⁵⁵ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.248.

⁵⁶ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.42.

⁵⁷ 2839 Sayılı “Milletvekili Seçim Kanunu”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/618.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

Kanunu ile ilk kez seçimlerin yargı gözetiminde yapılması benimsenmiştir. Esasen seçim işlerinin yönetim ve denetimini siyasal organlara bırakmak, seçimlerin dürüstlüğü açısından son derece sakıncalı durumlar doğurabilmektedir.⁵⁸ Dolayısıyla, Türkiye’de seçimlerin yönetiminin ve denetiminin, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak, tam yetkili, Yüksek Seçim Kurulu tarafından yapılması son derece anlamlıdır.⁵⁹

1.2.7. Seçimlerin Yeni Demokratik İlkesi; Adalet ve İstikrar İlkelerinin Optimum Bileşimi

Temsilde adalet ilkesi, alınan geçerli oy sayısı ile parlamentoda temsil oranı arasında, mümkün mertebe, nispi bir bağın olması anlamına gelmektedir. Seçimlerde temsilde adalet ilkesinin var olma derecesi; çoğulcu demokrasi anlayışının, hoşgörünün, farklılıklara saygı dolayısıyla siyasal kültürün gelişme derecesiyle paralellik göstermektedir. “Küreselleşen bir köy”, bazı düşünürlere göre ise “piramitleşen bir köy” olduğu iddia edilen dünyada, neredeyse hiçbir ülkede salt homojen bir toplum yapısından söz edilememektedir.⁶⁰ Tam da bu noktada heterojen bir yapıya sahip olan toplumu; korporatist-organizmacı devlet anlayışı çerçevesinde, yekpare olarak değil, “her bireyin bir dünya olduğundan”⁶¹ hareketle, toplumu siyasi organizasyona dâhil etme politikası, demokratik bir hak ve gereklilik olarak belirlemektedir. Artık; modern demokratik rejimlerde uygulanan seçimlerin klasik ilkeleri arasında yer almaya aday; temsilde adalet ilkesinin önemi gün geçtikçe daha belirgin hatta zorunlu hale gelmektedir.

Yönetimde istikrar ilkesi; sadece iyi işleyen demokrasinin başlıca göstergesi⁶² olmakla kalmayıp, bunun dışında her türlü siyasal sistemin analizinde temel bir boyut olarak tanımlanabilir.⁶³ Başka bir deyişle etkili ve uzun ömürlü bir yönetim için, ön koşul; parlamentoda çoğunluğa sahip bir siyasal iktidarın varlığıdır. Ancak

⁵⁸ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yay., 2010, s.92.

⁵⁹ Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yay., Ankara, 1994, s.151.

⁶⁰ Piramitleşme deyimi, küreselleşmenin, ekonomik anlamda, oligarşik bir yapıyı, çok uluslu şirketler örneği, beraberinde getirdiği iddiasını vurgulamak amacıyla, daha çok liberal ekonomiye karşı olan düşünürler tarafından kullanılmaktadır. Küreselleşen-Globalleşen köy deyimi ise; zımnen, gelirin daha adaletli dağıldığı iddiasını vurgulamaktadır. Bu anlamda özellikle, piramit ve daire şekillerinin zihinlerde yarattığı algıya vurgu yapılmaktadır. Küreselleşmeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gencay Şaylan, **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitapevi, 1995.

⁶¹ Stefan Melnik, **Özgürlük, Refah ve Demokrasi Mücadelesi**, Çev: Atilla Yayla, Ankara, Liberte Yay., 2006, 37-40.

⁶² Giovanni Sartori, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yay., 1997, s.149.

⁶³ Huntington, **Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, s.8.

tarihsel tecrübelerle bakıldığında görülecektir ki; çoğunluğun oy'unu alarak güçlü bir hükümetin iktidarda olması; istikrarın olduğu anlamına gelmeyeceği gibi, çoğu kez telafisi mümkün olmayan bunalımlara sebebiyet vermiştir.⁶⁴

Barışçıl bir siyasal rekabet sistemini öngören modern liberal demokrasiye göre toplumsal barış, adalet ve siyasal istikrar ilkelerini gözeterek, sınıf, etnisite, din gibi pek çok farklılıklar özelindeki çekişmelerin yoğunluk ve şiddetinin sınırlandırılması gerekmektedir.⁶⁵ Bu bir nevi balans ayarı olarak da nitelendirilebilir. Dolayısıyla demokrasinin uzun ömürlü ve işlevsel olabilmesi için; yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkelerinin harmonisinden oluşturulmuş, özel bir seçim sistemi formülünün ve bu formülün uygulama alanı bulabilmesi için uygun toplumsal zeminin oluşturulması zorunluluğunu da belirtmek gerekmektedir.⁶⁶ Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67. maddesinde, “*seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” hükmü yer almaktadır. Bu anlamda, modern demokratik rejimlerde seçimlerin klasik ilkeleri arasında, “*temsilde adalet ve yönetimde istikrarın en üst düzeyde bileşimi ilkesinin*” de sayılması gerekli ve anlamlı olacaktır. Bu anlamda Türkiye’de mevcut % 10 Barajlı d’Hondt Seçim Sistemi’nin Anayasanın ilgili hükmüyle ne kadar uyumlu olduğu tartışmalıdır.⁶⁷

1.2.8. Seçimlerin Diğer Demokratik ilkeleri

Literatürde, daha çok, demokrasi olarak adlandırılan, birçok siyaset bilimci ve düşünür tarafından, gelinen nokta itibarıyla, “insanlık tarihinin en takdire şayan yönetim biçimi” olduğu şeklinde bahsedilen yönetim sistemi, esasen liberal demokrasinin kendisidir. Liberal demokrasi bu bağlamda tabii olarak felsefi kökenlerini liberal felsefeden almaktadır.⁶⁸ Liberal felsefenin birey hak ve özgürlüklerine öneminden hareketle; her bireyin bir dünya olduğu ve söyleyecek bir sözü varsa kesinlikle dinlenilmesi gerektiği çıkarsaması yapılabilir. Oldukça hızlı bir şekilde değişen ve dönüşen dünyada, kutsallıkları veya meşrulukları tartışılmayan “efendilerin” tabir yerindeyse “pabuçlarının dama atıldığı” bir zaman dilimine

⁶⁴ Ersin Kalaycıoğlu, **Demokratik Konsolidasyon ve Türk Siyasal Hayatı**, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Bülteni, 1989, s.10.

⁶⁵ K. Haluk Yavuz, **Türkiye’de Siyasal Temsil Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi**, Ankara, Seçkin Yay., 2000, s.21.

⁶⁶ Erdoğan Günel, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2005, s.63.

⁶⁷ Türköne, **Siyaset**, s.306.

⁶⁸ Friedrich Hayek, **Kölelik Yolu**, Çev: Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Ankara, Liberte Yay, 1999, s.18.

şahitlik edilmektedir. Artık; her birey, en az diğerleri kadar, toplum, devlet, birey, din, ekonomi, siyaset vb. bütün unsurlar hakkında fikirlerini alenen beyan etmek ve dile getirilen bu düşüncelerin, üretilen siyasalara, asgari müşterekte olsa da, sirayet etmesini talep etmektedir. Bu taleplerin karşılık bulma derecesi ise ilgili toplumun demokrasi kültür derecesi ile paralel olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁶⁹

Seçimlerin klasik ilkeleri olan; genellik, eşitlik, bireysellik, serbestlik, gizlilik, yargı yönetimi ve denetimi, adalet ve istikrarın optimum bileşimi gibi ilkelerin teorik ve biçimsel olarak varlığı seçimlerin tam demokratik bir uygulamayla gerçekleştiğini kanıtlar nitelikte değildir. Dolayısıyla zaman içinde, seçimlerin klasikleşmiş demokratik ilkelerine yeni ilkelerin eklenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu ilkeler; seçimlerin tek dereceli yapılması, seçimlerin eşit şartlarda rekabetçilik ilkesine bağlı olarak yapılması, seçimlerin farklı seçenekler sunması, genellik ilkesinin ülkede bulunan yabancıları da kapsamaması ve yurt dışında bulunduğu halde ülkesiyle bir şekilde bağlı bulunan vatandaşları kapsamaması, aday aday olma sürecinde parti üyelerinin ve yerel seçmenlerin daha fazla söz sahibi olmalarını sağlayacak genişletilmiş bir ön seçimin yapılması, birçok dar gelirli vatandaşın depolitize olmasına yol açan aday olmanın yüklü maliyetinin sınırlandırılması ve seçim harcamalarının denetim altına alınması olarak belirtilmektedir.⁷⁰

Geçmiş dönemlerde iki, hatta üç dereceli seçimler yapılmıştır. Bugün genel kabul gören anlayış ise, seçimlerin tek dereceli olarak yapılmasıdır.⁷¹ Türkiye’de 1946 yılından itibaren tek dereceli seçim sisteminin uygulanmaya başlanması aynı zamanda devlet ve toplum arasındaki görünmez oligarşik duvarın da yıkılması olarak okunabilir.

Tek partili veya tek adaylı seçimlerin yapıldığı bir demokrasi anlayışının artık kabul görmediği aşikâr bir durumdur. Seçim yarışına aynı “start çizgisinde” başlamış adayların olması ve seçmenin, özgür iradesiyle, kendisine sunulmuş olan alternatifler arasında, herhangi bir veya birkaç aday lehine oy kullanma imkânı bulması modern demokrasi anlayışının zaruri şartları arasında sayılmaktadır.

Almanya, Hollanda, İsveç gibi bazı ülkelerde; genellik ilkesi klasik anlamını aşarak, sadece ilgili ülkelerin vatandaşlarını değil; belli bir süre bu ülkelerde ikamet eden başka bir ülke vatandaşlarını da kapsama alanına almıştır. Şüphesiz bu durum;

⁶⁹ Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.245.

⁷⁰ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.52.

⁷¹ Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Ankara, Gündoğan Yay., 1994, s.47.

katılımcı, çoğulcu demokrasi adına ufuk açıcı bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.⁷²

Türkiye’de akademik çevrelerce önemli bir tartışma alanı olarak görülen “parti içi demokrasi anlayışının nasıl geliştirilebileceği konusu” gelinen noktada daha fazla önem kazanmıştır.⁷³ Milletvekili adaylarının belirlenmesi sürecinde, yerelleşme, yönetişim gibi kavramların çoğu kez teorik düzeyde kalması, katı merkezi bir tutumun hâkim olması “plebisite”⁷⁴ benzeri bir durumu ortaya çıkarabilmekte⁷⁵ seçilen parlamenterin meşruiyetinin sorgulanmasının yanı sıra seçmen tabanının siyasete yabancılaşması sorunu da tetikleyebilmektedir.⁷⁶

Kamu kaynaklarını ellerinde bulunduran iktidarların seçim dönemlerinde, yaptıkları pervasız harcamalar, birçok ülkenin, seçimler özelinde, temel sorunlarından bir tanesi olarak belirtilmektedir. Bu durum otomatikman dar gelirli vatandaşların aday olma durumundan tasfiyesi anlamına da gelmektedir.⁷⁷ İngiltere ve bazı Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan; aday olma ve seçim kampanyalarını yürütmeye maddi sınırlandırmaların getirilmesi, seçimlerde aday olma konusunda, görece fırsat eşitliği sunması anlamında, örnek bir uygulama olarak görülmektedir.

1.3. Seçimlerin Temel Unsurları

Seçim olgusunun, seçim sistemlerinin, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri bağlamında seçim analizlerinin sağlıklı olarak yapılması ve anlaşılması adına seçim eyleminin temel unsurlarının tanımlanması gerektiği düşünülmüştür.

Türkiye’de seçimin temel unsurları, 1961 tarih ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun kapsamında düzenlenmiştir.

1.3.1. Seçim Çevresi

Büyük bir sorunun veya işin küçük parçalara bölünerek çözüme kavuşturulmasına benzer şekilde, seçimlerin yapılacağı ülke öncelikle belli seçim çevrelerine bölünür. Ülkenin geniş sınırlara sahip olması, nüfus yoğunluğunun fazla

⁷² Türköne, **Siyaset**, s.295.

⁷³ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s.25.

⁷⁴ **Plebisite:** Bir adayın veya metnin onanmasını öngören halk oylamasına denilmekle beraber alternatif aday veya metinlerin propagandasına izin verilmez. Esasen halk oylamasının sonucu önceden bellidir. Bu anlamda demokratik nitelikte olmayan halk oylaması anlamına gelmektedir.

⁷⁵ Hikmet Sami Türk, **Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, TESAV Yay., 1995, s.175.

⁷⁶ Türköne, **Siyaset**, s.312.

⁷⁷ Türk, **Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, s.312.

olması, mahalli özellikler ve ilişkiler, aday ve seçmen arasındaki bağlantının sağlanması gibi sebepler, seçim çevrelerini zorunlu kılmaktadır.⁷⁸ Seçim çevreleri oluşturulurken genellikle il, ilçe, idari birimler temel alınırken bu genel geçer bir kural değildir. Büyük illeri, birden fazla seçim çevresine ayıran uygulamalar, kaçınılmaz olarak, söz konusu olmaktadır.

Seçim çevresi dar, geniş ve milli olarak üç başlık altında toplanabilir. Dar seçim çevresi; bir temsilcinin belirleneceği seçim çevresine denmektedir. Geniş seçim çevresi; iki ve daha fazla temsilcinin belirlendiği seçim çevresidir. Milli seçim çevresi ise; tüm ülkenin bir seçim çevresi olarak kabul edilmesi anlayışına dayanır. Nüfus ve alansal unsurlar göz önünde tutularak, Hollanda, İsrail gibi, nicel anlamda, küçük ülkelerde uygulanmaktadır. Türkiye’de, Osmanlıdan bugüne, parlamento seçimlerinde uygulanan seçim çevresi modeli, genel olarak, geniş seçim çevresidir.⁷⁹

Türkiye’de 1980 Askeri müdahalesi sonrasında, 1995 genel seçimlerine kadar yapılan bütün genel seçimlerde daraltılmış geniş seçim çevresi uygulaması sonucu, 6 milletvekiline kadar her il bir seçim çevresi olarak belirlenmiştir. 1995’den bugüne ise; 18 temsilciye kadar her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmektedir.⁸⁰

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 3. maddesine göre TBMM’ye 550 milletvekili seçilir. Öncelikle her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmekte ve son genel nüfus tespiti ile belli olan Türkiye nüfusu, kalan milletvekili sayısı olan (550-81=469) 469’a bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı tespit edilir. Bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı, 550’yi bulmadığı takdirde, nüfusu; milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin, artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konular ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekilleri bu sıraya göre dağıtılır.

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 4. maddesine göre ise; 3. maddeye göre yapılan tespit sonucunda, çıkaracağı milletvekili sayısı 18’e kadar olan iller bir seçim çevresi sayılır. Çıkaracağı milletvekili sayısı 19’dan 35’e kadar olan iller iki, 36

⁷⁸ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitapevi Yay., 2004, s.133.

⁷⁹ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.53.

⁸⁰ 2839 Sayılı “Milletvekili Seçim Kanunu”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/618.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür ve bu esaslar üzerine seçimler gerçekleştirilir.⁸¹

Bir siyasal sorun ve partizan kişiliğin sübjektif bir tercihi olma durumuyla karşı karşıya olan, seçim çevrelerinin oluşturulması sorunsalı, neredeyse her seçim döneminde çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Genel olarak ortaya çıkan sorunlar; seçim çevreleri arasında dengenin olmaması ve seçim çevreleri belirlenirken, keyfi bir takım uygulamalara gidilmesi şeklinde, iki ana başlık altında tartışılmaktadır. Oy hakkının eşitliği ilkesi kapsamında çözüm üretilmesi uygun görülen birinci sorun, kaynağını; nüfus dalgalanmaları nedeniyle seçim çevreleri arasında dengesizliklerin ortaya çıkmasından alır. Çözümünü, sağlam bir demokrasi kültürünün benimsenmesinden ve kurumsallaşmasından alacağına inanılan, ikinci sorun ise; ‘gerrymandering’⁸² olarak literatürde yer alan daha vahim bir sorun olmakla birlikte, hoşgörü kültürünün egemen olduğu çoğulcu demokrasi anlayışının seçimlere ve seçim sistemlerine egemen kılmakla aşılabilecektir.⁸³

1.3.2. Aday ve Adayın Seçilmesi

Seçim yapılacak olan ilgili ülkenin yasalarına uygun olarak seçilme yeterliliğine sahip, siyasi parti üyesi olan veya olmayan kişilerin, mensup oldukları veya tercih ettikleri siyasi parti tarafından, parti tüzüğüne belirlenen aşamalardan sonra; bağımsız olarak seçimlerde aday olmak isteyenlerin ise doğrudan, yetkili organlara başvurması sonucunda, yetkili organlarca başvurunun kabul edilmesiyle kamuoyuna resmen ilan edilen kişilere aday denir.⁸⁴

2839 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’nun 10. maddesinde; “yirmi beş yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekilli seçilebilir” ibaresi yer almakta ve milletvekili seçilemeyecek olan kişiler maddeler halinde açık ve net bir şekilde belirtilmiştir. Bu şartları yerine getirmiş olan her Türk vatandaşı gerek siyasi partilerin tüzüklerinde belirttikleri yöntemlere göre belli listelerde, gerekse bağımsız olarak yetkili organlara başvurarak ilan ve itiraz süresi sonunda kesinleşen aday isimleri yetkili organ tarafınca kesin aday olarak açıklanır. Tespit edilen ve YSK tarafından ilan edilen adayların, seçim çevrelerinde yeterli oyu alanlar, seçim

⁸¹ 2839 Sayılı “Milletvekili Seçim Kanunu”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/618.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

⁸² **Gerrymandering**: Seçim çevrelerinin bir siyasi parti lehine olacak şekilde, önceden ayarlanarak, seçimlere hile karıştırılması anlamında kullanılmaktadır.

⁸³ Günal, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, s.65.

⁸⁴ Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, s.141.

kurulunca seçildiklerine dair mazbatalarını aldıktan sonra milletvekili olarak parlamentoya katılacakları aynı kanunun 37. maddesinde belirtilmektedir.⁸⁵

Seçimlerde aday olabilmek için devlet memurluğu kısıt olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de devlet memurlarının milletvekili seçimlerinde aday olabilmeleri için buldukları görevden ayrılmaları gerekmektedir. Daha önceleri istifa etme şartı aranırken getirilen yeni düzenlemeyle, görevi geçici olarak bırakma koşulu getirilmiştir.⁸⁶ Bu uygulama devlet memurlarının aday olmalarını teşvik etmekle birlikte, seçilemeyen adayların görevlerine geri dönmeleri sonucunda, devlet memurunun tarafsızlığı ilkesi anlamında bir takım soru işaretlerinin doğmasına da neden olmaktadır. Bu durumun diğer bir sakıncası ise; öngörülen iktidar partisinden taraf olduğunu gösterme fırsatı bulan ve seçilemeyeceğini bilerek olsa dahi, aday adayı olmayı, kurumunda bir yükselme basamağı olarak görme eğiliminin baş göstermesidir.

1.3.3. Seçmen ve Seçmen Kütüklerinin Hazırlanması

Oy hakkının demokratik ilkeleri çerçevesinde, her ülkenin yasalarıyla belirlediği birtakım şartlara haiz olarak oy kullanma hakkına sahip olan kimseye seçmen denir. Seçmenlerin belirlenmesi aşamasında, bazı sınırlandırmaların getirilmesi konusu, demokratik ilkelere ne kadar uygun olduğu noktasında tartışılmaya devam etmektedir.

298 Sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 6. maddesinde; “*onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir*” hükmü yer almaktadır. Genel anlamda modern demokratik yönetimlerdeki, seçmen yaşı uygulamalarına bakıldığında; on sekiz yaş uygulaması ideal görülmektedir. Nitekim seçme yaşının yüksek tutulması demokratik olmayan dolayısıyla temsilde adalet ilkesini zedeleyici bir engel olarak kabul edilmektedir.⁸⁷

298 Sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 7. maddesinde; seçimlerde oy kullanamayacak olanlar maddeler halinde sıralanmıştır. Bunlar: silâh altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları (Her ne sebeple olursa olsun, izinli bulunanlar da bu hükme tabiidir.), askeri öğrenciler, ceza

⁸⁵ Berkan Hamdemir ve Faruk Bilir, **Anayasa Hukuku**, Konya, Atlas Akademi, 2012, s.88.

⁸⁶ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.33.

⁸⁷ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.18.

infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar. Bu kişilerin görevleri veya hükümlülük durumları sona erince seçmen olarak oy kullanmaya devam edebilmektedirler. Bunun yanında, aynı kanunun 8. maddesinde seçmen olamayacaklar da: kısıtlı olanlar ve kamu hizmetinden yasaklı olanlar şeklinde düzenlenmiştir.

Akıl hastalığı, ayyaşlık, akıl zayıflığı veya akıl yetmezliği gibi nedenlerle seçme ve seçilme hakları kısıtlanabilmektedir. Türkiye’de oy kullanabilmek için kısıtlı olmamak gerekmektedir. Bu kısıtlamaların bir kısmı, anlaşılır kabul edilmekle birlikte; kamu hizmetlerinde yasaklı olanlar, askeri öğrenciler, silâh altında bulunan erler ve seçmen olamayan diğer kişiler konusunda tartışmalar, siyasal katılım ve demokrasi ekseninde devam etmektedir.⁸⁸

1.3.4. Seçim Araçları

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 67. Maddesinde; “Seçim kurulu başkanları, seçim için gerekli bütün araçları ve parayı zamanında ve muntazam bir surette sağlamak ve yerlerine göndermekle yükümlüdürler. Bu hususlarda kurul başkanlarının emirleri üzerine zabıta amir ve memurları, belediyeler ve muhtarlıklar gerekli yardımlarda bulunmak zorundadırlar.” hükümleri yer almaktadır.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunu’nun “Oy Verme Araçları ve Teslimi” başlığını taşıyan 68. maddesinde ise seçim için gerekli olan bütün araç ve gereçler, ayrıntılı bir şekilde düşünülerek, sıralanmıştır.

Şöyle ki: Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı; il, ilçe seçim kurulları ile sandık kurulları mühürlerini, seçmen işaret boyası ve istampasını ve seçim işleri için mahallerinde sağlanamayan gerekli her çeşit kırtasiye ve gereçleri zamanında il ve ilçe seçim kurulları başkanlıklarına gönderir ve o seçimde hangi malzemenin sandık kurulu başkanlarına teslim edileceğini belirler.

İl seçim kurulu başkanları, oy verme gününden en az on gün önce, ilçe seçim kurulları başkanlıklarına, ilçe seçim kurulu başkanları da oy verme gününden en az kırk sekiz saat önce, aşağıda yazılı eşyadan o seçim için gerekli olanlarını sandık kurulları başkanlarına teslimini sağlarlar.

⁸⁸ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.244.

1. Seçim bölgesinde her sandık için ağzı mühürlü bir kese içine konulmuş numaralı bir mühür (hangi sandığa, hangi numaralı mühürün verildiği bir tutanağa geçirilir.),

2. Her seçim bölgesinde bulunacak kapalı oy verme yerleri sayısı toplamına eşit miktarda çevre adaylarının onaylı listesi ile 7. maddede yazılı levha,

3. İlçe seçim kurulu mühürü ile mühürlenmiş ve oy pusulalarının konulmasına mahsus zarfları havi bir paket,

4. Oy sandıkları,

5. Sandık sayısınca ıstampa ve mürekkebi,

6. Sandık sayısınca örneğine uygun onaylı tutanak defteri,

7. Örneğine uygun basılı sayım cetvelleri,

8. Örneğine uygun basılı tutanak kâğıtları,

9. Sandık sayısınca boş torba,

10. Uygun sayıda kopya kalemi,

11. Gerektiği takdirde oy verme yeri inşaatı için malzeme,

12. O seçim çevresinde, seçimin özelliğine göre yeteri kadar beyaz boş kâğıt ve gerekli başka eşya,

13. Her yaprağı ilçe seçim kurulu tarafından mühürlü ve sonu onaylı, iki nüsha sandık seçmen listesi,

14. Siyasi partiler tarafından kapalı oy verme yerlerine konulmak üzere ilçe seçim kurulu başkanına teslim edilmiş bulunan basılı oy pusulaları,

15. Her bağımsız adayın, yalnız kendi ad ve soyadını taşıyan, ilçe seçim kurulu başkanına teslim edilmiş bulunan oy pusulaları,

16. Üstü ilçe seçim kurulunca mühürlü ve numaralı birleşik oy pusulası paketi,

17. Her sandık için “Evet” yazılı mühür,

18. Oyunu kullanan seçmen için özel işaret boyası ve ıstampası.⁸⁹

Osmanlı'dan Türkiye'ye, seçimler tarihine bakıldığında, seçimlerin uygulanması anlamında, gelenek noktanın, pozitif yönde bir gelişme gösterdiğini belirtmek gerekmektedir. Bu gelişme; seçim ve tahammül kültürünün gelişmesi olarak da okunabilir. Gelenek noktada “klasik kamu yönetimi anlayışının” eleştirisi ve restorasyonu üzerine bina edilen, “yeni kamu yönetimi anlayışının” defaatle dillendirdiği; hesap verilebilirlik ve şeffaf yönetim hedefi doğrultusunda birçok

⁸⁹ 298 Sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecmenKaydi/298.htm>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

düzenleme yapılmıştır. Bu yeni uygulamalardan bir tanesi de, 2011 genel seçimlerinde, demokrasinin simgesi olarak görülen, seçim sandıklarının, şeffaf olması; simgesel olarak, başlı başına mesaj yüklü bir uygulama olmuştur. Şüphesiz seçim deryası içinde mikro bir yer tutmakta olan bu uygulama küçük bir adım olsa da şeffaf yönetim anlayışının, zihinlerde –en azında geniş halk kitlelerinin zihninde- somutlaşarak kalıcı hale gelmesini sağladığı söylenebilir.

2. Seçim Sistemleri

Seçim sistemlerine atfen genel olarak, geniş ve dar anlamda olmak üzere iki temel tanım yapılmaktadır. Dar anlamda seçim sistemi; çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistem ile bunların çeşitlerini oluşturacak şekilde, temsilcilerin belirlenmesinde farklı sonuçlar doğurabilecek “teknik yöntemler” anlaşılmaktadır. Geniş anlamda seçim sistemi ise; temsilcilerin belirlenmesinde, izlenen amaç, yöntem, ilke ve tekniklerin tümünü vurgulamaktadır.⁹⁰ Geniş anlamda seçim sistemi, seçme ve seçilme yeterliliği, adaylığa ilişkin kurallar, oy verme yöntemleri, seçim çevrelerinin belirlenmesi, seçim ilkelerinin saptanması, seçimlerin düzenlenme biçimleri, yönetimi ve denetimi gibi doğrudan veya dolaylı bir biçimde seçim ile ilgili unsurların bir bütün olarak ele alınmasını tanımlamaktadır.⁹¹

Toplumu ilgilendiren her karar için o toplumu oluşturan tüm fertlerin doğrudan katılacağı bir oylamaya başvurmak oldukça zor ve maliyetli olduğundan, temsili demokrasilerde toplum bir mecliste kendisi adına ortak kararlar alacak olan temsilcilerini seçer ve bir temsilciler meclisi oluşur. Bu anlamıyla seçim, toplumsal kararlara ilişkin tercihlerin dolaylı bir biçimde açıklanmasına tekabül etmektedir. Esasen temsilciler, yer aldıkları meclis ya da komisyonda temsil ettikleri toplum kesimi adına kararlar alır ve bu siyasalar doğrultusunda topluma yön verirler. Bu açıdan Lijphart seçim sistemini, “oyları sandalyelere dönüştürme mekanizması” olarak tanımlamıştır.⁹²

Toplumların kültürel, siyasal, ekonomik, dinsel, etnik, yerel farklılıkları ve parti sistemi gibi birçok unsur, doğal olarak, evrensel anlamda geçerliliğe sahip tek tip bir seçim uygulamasına fırsat vermemiştir. Bütün bu unsurlar, geçmişten

⁹⁰ Tunç, **Anayasa Hukukuna Giriş**, s.140.

⁹¹ Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, AÜSBF Yay., 1968, s.137.

⁹² Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, **Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri**, Ankara, TEPAV Yay., 2011, s.7.

günümüze çok sayıda seçim sisteminin oluşmasına ve uygulanmasına zemin hazırlamıştır.⁹³

Seçim sistemleri, ülkelerdeki siyasi parti sayısını, siyasi örgütlenme biçimlerini etkilemekle birlikte, parlamento aritmetiğinin oluşmasında da belirleyici olmaktadır. Genel olarak, nasıl bir seçim sistemi sorusuna, iktidar partisinin cevabı; “gelecek seçimlerde daha çok temsilci gönderebilecekleri bir sistem” ideal olan seçim sistemi olarak öne sürülürken, aynı soruya muhalefetin cevabı ise; “iktidarı azınlık haline getirebilecek bir sistem” şeklinde olacaktır. Küçük siyasi partiler ve bağımsız adayların seçim sisteminden beklentileri ise; temsilcilerini parlamentoya göndererek seslerini duyurabilecek bir formülü içinde barındırması şeklinde olacaktır.⁹⁴

Gelinen nokta itibarıyla, günümüzde seçim sistemlerinin veya daha teknik ve yerinde bir söylemle, seçim yöntemlerinin sayısı net olarak bilinmemekle birlikte bütün seçim yöntemlerini içinde barındıracak şekilde, Çoğunluk Seçim Sistemi, Nispi Temsil Sistemi ve Karma Seçim Sistemi olarak üç ana başlık altında toplanabilir. Ayrıca seçim sistemlerinin, Çoğunluk Seçim Sistemi ve Nispi Temsil Sistemi olarak iki başlık altında değerlendirilmesi gerektiğini belirten teorisyenler de vardır.⁹⁵ İlgili çalışmada, seçim sistemleri, Çoğunluk Seçim Sistemi, Nispi Temsil Sistemi ve Karma Seçim Sistemi olarak üç genel başlık altında değerlendirilecektir.

Çoğunluk Seçim Sisteminin en belirgin özelliği, sonuçta en çok oy alan aday veya aday listesinin seçilmiş sayılmasıdır. Çoğunluk Seçim Sistemi, toplumsal fayda, başka bir ifadeyle; siyasi istikrar ilkesine dayanmaktadır.⁹⁶ Nispi Temsil Sisteminde ise partiler elde etmiş oldukları oy oranında ya da buna yakın bir oranda temsil hakkı elde ederler. Bu anlamda Nispi Temsil Sisteminde; temsilde adalet ve eşitlik ilkelerinin, istikrar ilkesinden daha fazla gözetildiği söylenebilir.⁹⁷ Bu genel tanımlamalarla tam olarak eşleşmeyen, farklı bir takım uygulamaların olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Ayrıca bu iki ana sistemin belli ölçülerde birleştirilmesi suretiyle çok sayıda Karma Seçim Sistemi türleri oluşturulmuş ve uygulanmıştır.⁹⁸

⁹³ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.54.

⁹⁴ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.274.

⁹⁵ Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s.148.

⁹⁶ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.49.

⁹⁷ Arend Lijphart, **Yeni Demokrasiler İçin Anayasal Tercihler, Demokrasinin Küresel Yükselişi**, s.185.

⁹⁸ Davut Dursun, **Siyaset Bilimi**, İstanbul, Beta Yay., 2002, s.359.

Seçimler konusu kapsamında açıklanan “tur” ve “derece” kavramları sıklıkla, karıştırılmaktadır. Seçimlerin tek dereceli veya iki dereceli olması tek turlu veya iki turlu olmasından farklı bir anlam taşımaktadır. Tek dereceli seçimlerde seçmenler, doğrudan temsilcileri belirlemek amacıyla oy kullanırlar. Buna karşın iki dereceli seçimlerde, “henüz sağlıklı seçim yapacaklarına kanaat getirilmeyen baldırı çıplaklar” önce ikinci seçmenleri, yani “çok sağlıklı karar alma yetisine sahip aydın efendiler” seçmek için oy kullanırlar. Bu ikinci seçmenler ise daha sonra ikinci bir seçimle, asıl temsilcileri seçerler. İki dereceli seçimler daha çok, demokrasi kültürünün benimsenmediği, feodal-oligarşik toplum yapısının izlerinin henüz silinmediği toplumlarda uygulama alanı bulmuştur. Bu anlamda temsili demokrasiye geçiş aşamasında birçok devlet tarafından uygulanması kaçınılmaz olmuştur.⁹⁹

Seçimler tek turlu yapılabileceği gibi iki veya daha çok turlu da yapılabilmektedir. Ancak daha pratik ve ekonomik olması sebebiyle uygulamada genellikle tek turlu seçimin yapıldığı görülmektedir. Nispi temsil sisteminde seçimler bir turda tamamlanarak oy oranına göre temsiliyet hakkı kazanılır. Dolayısıyla sandalyelerin dağıtılması için ikinci bir turun yapılmasına gerek yoktur. Bu anlamda, iki turlu seçim ancak çoğunluk sistemi içinde uygulama alanı bulabilmektedir.¹⁰⁰

Tek turlu çoğunluk sisteminde belli bir seçim çevresinde oyların basit çoğunluğunu alan aday veya parti listesi ilgili bölgede seçimi kazanmış sayılır. İki turlu seçim sisteminde ise adayların seçimi kazanabilmeleri, ilk turda salt çoğunluğu elde etme şartına bağlıdır. İlk turda salt çoğunluk hiçbir aday tarafından sağlanamamışsa; ikinci tur seçime geçilir. Ancak ikinci seçime katılmak için birinci tur seçim sonuçlarında belli oranda oy alma koşulu aranmaktadır. İkinci turda, birinci turdan belli oranda oy alarak gelen adaylar arasında seçim yapılır ve bu seçimde basit çoğunluğu elde eden aday seçilmiş olur.¹⁰¹

Söz konusu seçim sistemleri olunca, yapılan eleştirilerin odağında; “mevcut iktidarların, her fırsatta Makyavelist bir tavırla seçim sistemini, kendi yararını maksimize edecek şekilde değiştirebileceği” vardır. Bu temel sorun, sadece iktidar partileri için geçerli değil, tabii olarak görülen bir edayla, muhalefet partilerince de seçim sistemlerinin, kendi yararlarına olacak şekilde düzenlenmesi isteği

⁹⁹ Heywood, **Siyaset**, s.332.

¹⁰⁰ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.284.

¹⁰¹ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.50.

dillendirilmektedir. Öyle ki; belli bir partinin iktidarda veya muhalefette olmasına göre, değişik zaman dilimlerinde, farklı seçim sistemlerinin kabul edilmesi yönünde siyasal etkinliklerde bulunmaları gibi bir paradoks söz konusudur. Şüphesiz seçim sistemlerinin, toplumsal kodları içinde barındıran siyasal sistemi, parti sistemini, siyasi davranış normlarını ve gelenekleri tek başına değiştireceği iddiası gerçek dışı olmakla birlikte, “demokrasi kültürünü içselleştirmek öncelikle tutarlı olmayı gerektirir” fikrinden yola çıkarak daha adil, eşit, özgür ve aynı zamanda yönetimde kaosa yer vermeyecek şekilde oluşturulacak seçim sistemleri her birey için adaleti sağlayacaktır.

2.1. Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri

Olası hükümet istikrarsızlıklarına karşı, baştan çözüm bulma gayretinin bir ifadesi olarak çoğunluk seçim sistemlerinin temelini; seçimlerin sonunda, oyların çoğunluğunu alan adayın veya partinin, seçimleri kazanmış sayılması oluşturmaktadır. Daha az oy alan aday veya partiler için ise seçim kaybedilmiş sayılır.¹⁰²

Temel felsefesi itibariyle, J.J. Rousseau'nun görüşlerinden ilham alınarak oluşturulmuş çoğunlukçu (mutlak) demokrasi anlayışı, uzun bir süre için, Avrupa başta olmak üzere birçok ülkede, en doğru demokrasi anlayışı olduğundan şüphe edilmeden uygulanmıştır. Çünkü genel iradeye mutlak yönetim hakkı tanınmış, bu durum, zaman zaman kutsallığı ve meşruiyeti sorgulanamayan bir mutlak monarşi veya oligarşi uygulamalarına dönüşebilmiştir. Yaşanan bu deneyimlerin ardında çoğunlukçu demokrasi anlayışına alternatif demokrasi modelleri düşünülmüş ve uygulanmaya başlanmıştır.¹⁰³

Çoğunluk seçim sistemlerinin, fikirsel anlamda, arka planına bakıldığında, yine genel iradenin mutlak yönetim hakkına sahip olduğu fikri görülecektir. Burada amaçlanan; parlamentoda yeterli çoğunluğa sahip bir hükümetin kurulması ve yönetimin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesidir. % 51'in % 49'a hükmetmesi olarak eleştirilen bu katı yönetim anlayışının, temsilde adaletsizlik anlamında, sakıncaları

¹⁰² Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.49.

¹⁰³ Jean-Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Alpagut Erenuluğ, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, 1. Kitap, VI. Bölüm.

zamanla fark edilmiş ve sakıncaların giderilmesi için çoğunluk seçim sistemlerinin farklı modelleri oluşturulmuştur.¹⁰⁴

Çoğunluk seçim sisteminin geçerli olduğu bir seçimi kazanmak için gerekli olan oy oranına göre, salt çoğunluk ve basit çoğunluk olmak üzere ikiye ayrılabilir. Esasen bu ayırım oylamanın tek turlu veya iki turlu olmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda çoğunluk sisteminde tek turlu veya iki turlu oylamanın geçerli olabileceğini belirtmek gerekmektedir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer ayırım ise oylamanın tercihli de yapılabilmesidir. Tercihli çoğunluk sistemi, tek turlu seçim sistemi uygulamasıyla, iki turlu seçim sisteminin sonuçlarını ortaya çıkarabilme özelliğine sahiptir.¹⁰⁵

Çoğunluk seçim sistemi, dar bölge ya da geniş bölge seçim çevrelerinde uygulama alanı bulmaktadır. Tek isimli (dar bölge) oylamada, bir seçim çevresinden yalnızca bir kişi seçilecektir. Çok isimli (geniş bölge) oylamada ise birden fazla üyenin seçilmesi söz konusudur. Çok isimli oylamada aday isimleri, parti listeleriyle seçmenlere sunulur.¹⁰⁶

Gelinen noktada, çoğunluk seçim sistemi çeşitlerine bakıldığında oldukça uzun bir listeye karşılaşılmaktadır. Bütün bu seçim sistemi türlerinin teknik detaylarından ziyade, çoğunluk seçim sistemi adıyla özdeşleşmiş belli başlı seçim sistemlerine kısa ve öz itibarıyla değinilecektir. Bu anlamda seçim sistemlerinin temel felsefesine ve genel olarak çoğunlukçu seçim sistemi türlerinin ortak paydalarına değinerek bir değerlendirmenin yapılması, çalışmanın konu bütünlüğü açısından, daha anlamlı olacaktır.

Çoğunluk seçim sisteminin belli başlı uygulamalarına bakıldığında; başta, çoğunluk sisteminin adıyla özdeşleşen “tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi” gelmektedir. Bu sistem aynı zamanda “dar bölge sistemi” veya “basit çoğunluk” olarak da adlandırılır. Oldukça daraltılmış bir seçim çevresinde, oyların basit çoğunluğunu alarak tek bir temsilcinin gayri nispi olarak seçildiği, çoğunluk seçim sistemi türüdür.¹⁰⁷ Bu seçim sistemi basit bir örnekle şöyle açıklanabilir;

Kullanılan geçerli oyların sayısı: 100.000

A adayının aldığı oy sayısı - oy oranı: 35.000 - %35

¹⁰⁴ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2011, s.91.

¹⁰⁵ Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1977-2002)**, Ankara, TESAV Yay., 2003, s.110.

¹⁰⁶ Tanilli, **Anayasa Hukukuna Giriş**, s.250.

¹⁰⁷ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.44.

B adayının aldığı oy sayısı – oy oranı: 33.000 - % 33

C adayının aldığı oy sayısı – oy oranı: 32.000 - % 32

Bu durumda oy kullanan seçmenlerin % 65'i B ve C adaylarına oy vermelerine rağmen, A adayı, % 35 oy oranıyla % 100 temsil hakkını elde edecektir.¹⁰⁸ Genellikle bir partinin, “yapay bir parlamento çoğunluğu” sağlama olanağı bulunduğu bu sistem aynı zamanda büyük partileri besler niteliktedir.¹⁰⁹ “İngiliz sistemi” olarak da adlandırılan bu sistem dar bir seçim çevresinde, yalnızca bir temsilcinin seçilmesine olanak tanınması hasebiyle; temsilci ve seçmenler arasındaki ilişkinin yoğun olmasına dolayısıyla siyasi partilerin seçimlerde görece ikinci planda kalmasına sebep olur.¹¹⁰

Çoğunluk sisteminin bir diğer uygulama şekli ise “tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi”dir. Daha çok “Fransız sistemi” olarak bilinen bu seçim sistemi en yalın adıyla “mutlak-salt çoğunluk seçim sistemi”dir. Burada adayın seçilebilmesi için kullanılan oyların salt çoğunluğunu (yarısından bir fazlasını) alması gerekmektedir. Bu seçim sisteminin ilk turu basit bir örnekle şöyle açıklanabilir;

Kullanılan geçerli oyların sayısı: 100.000

A adayının aldığı oy sayısı - oy oranı: 51.000 - % 51

B adayının aldığı oy sayısı – oy oranı: 33.000 - % 33

C adayının aldığı oy sayısı – oy oranı: 16.000 - % 16

Örnekte görüldüğü gibi % 51 oy oranıyla Salt çoğunluğu elde eden A adayı temsilci olarak seçilecek ve ikinci tura gerek kalmayacaktır. Esasen örneği biraz daha uç noktaya taşımak gerekirse; $100.000 / 2 + 1 = 50.001$ oy alan adayın kazanabileceğini de belirtmekte fayda vardır. Ancak seçime katılma oranının çok düşük olduğu seçim çevrelerinde adayın sadece salt çoğunlukla seçilmesini önlemek için ikinci bir şart olan; toplam seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ 'ni elde etme koşulu aranır.¹¹¹

Mutlak çoğunluk, basit çoğunluğa göre seçmenlerin eğilimlerini biraz daha adaletli bir şekilde yansıtmaktadır. Bunun yanında ilk turda genellikle mutlak çoğunluk elde edilememekte ve ikinci tura geçilmektedir. Balotaj¹¹²'da olan adaylardan birisinin, ikinci turda, geçerli olan oyların basit çoğunluğunu alması,

¹⁰⁸ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.285.

¹⁰⁹ Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler**, Çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin Yay., 1991, s.111.

¹¹⁰ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, s.90.

¹¹¹ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.278.

¹¹² **Balotaj**: Tek isimli iki turlu çoğunluk seçim sisteminde, birinci turda adayın seçilebilmesi için, salt çoğunluk ve $\frac{1}{4}$ şartlarını sağlayarak, ikinci tur seçimlere katılmaya hak kazanan adaylar için kullanılan bir kavramdır.

temsilci olarak seçilmesi için yeterli olacaktır.¹¹³ İkinci tur seçimleri, seçim çevresinin siyasal eğilimlerinden çok partiler arası anlaşmalara bağlı olarak sonuçlanır.¹¹⁴

Tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi de diğer çoğunluk sistemlerine benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu anlamda fiilen alınan oy sayısı ile parlamentoda kazanılan sandalye sayısı arasında doğru bir orantı söz konusu değildir. Dolayısıyla bu sistemin temsilde adalet ilkesini zedelediğini ve büyük partilerin lehine sonuçlar doğurduğunu belirtmek gerekmektedir.¹¹⁵

Çoğunluk sistemlerinin başka bir uygulama şekli ise *'listeli çoğunluk sistemi'*dir. Bu sistem, geniş seçim çevrelerinde birden fazla temsilcilik için yarışan parti listeleri için söz konusudur. Bu sistemde kullanılacak liste türleri; kapalı veya serbest liste şeklinde olabilmektedir. Kapalı liste yönteminde seçmen kendisine sunulan aday listelerinden birini tercih ederek oyunu kullanmaktadır. Serbest liste usulünde ise bir partinin adayları hem kendi aralarında hem de diğer parti adaylarıyla yarışma halindedirler. Öyle ki; seçmen bu liste üzerinde değişiklik yapma hakkına sahiptir. Şüphesiz serbest liste uygulaması; seçmen kitlesinin eğitim durumunun da göz önünde bulundurulması halinde, görece daha demokratik olduğu söylenebilir.¹¹⁶

Listeli çoğunluk sistemi tek turlu ya da iki turlu uygulanabilmektedir. Tek turlu uygulandığında, parti listesinin basit çoğunluğu alması; iki turlu uygulandığında ise parti listesinin salt çoğunluğu alması; seçimin kazanılması için yeterli olabilmektedir.¹¹⁷ Tek turlu listeli çoğunluk sistemi Türkiye'de 1946-1960 yılları arasında uygulanmıştır. Bu dönemde, bir seçim çevresinde kullanılan oyların basit çoğunluğunu elde eden parti listesinde bulunan tüm adaylar temsilci olma hakkı elde etmişlerdir.¹¹⁸

Tek isimli çoğunluk sistemi gibi Listeli çoğunluk sistemi de aşkın ve eksik temsil meydana getirerek temsilde adaleti sağlayamamaktadır. Liste yönteminde bir seçim çevresinde çok az bir farkla da olsa basit çoğunluğu elde eden parti listesi, o çevredeki bütün sandalyeleri kazanması sebebiyle temsilde adaletsizlik daha belirgin bir hal almaktadır.¹¹⁹ Zira Demokrat Parti'nin "Kansız İhtilalı"nı ve sonrasında iki

¹¹³ Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler**, s.101.

¹¹⁴ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, s.95.

¹¹⁵ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.58.

¹¹⁶ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, s.96.

¹¹⁷ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.282.

¹¹⁸ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, s.100.

¹¹⁹ Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1977-2002)**, s.115.

genel seçimdeki “başarısını” bu meyanda okumak, durumun vahametini gözler önüne sermiştir.

“Alternatif oy” olarak da anılan “tercihli tek turlu çoğunluk sistemi” tek üyeli seçim çevrelerinde uygulanan, tercihli, mutlak çoğunluk sistemidir. Bu sistemde tek isimli bir seçim çevresinde seçmen, bütün adayların isimlerinin bulunduğu bir listeden, birinci derecen, ikinci dereceden ve üçüncü dereceden oy vermek istediği adayı belirler. Oylama sonucunda salt çoğunluğu elde eden aday olmadığı takdirde, ikinci bir tasnif yapılarak elenen adayın oy pusulasındaki ikinci dereceden tercihlerden, geriye kalan adaya ait olanlar, bunların birinci dereceden oylarına eklenir. Bu tasnif sonucunda salt çoğunluğu elde eden bir aday olmazsa, aynı işlem salt çoğunluk elde edilene kadar tekrarlanır.¹²⁰

Alternatif oy seçim sisteminin en belirgin özelliği tek bir turda salt çoğunluğu elde eden adayın temsilci olarak çıkarılması olmakla birlikte ikinci tercih konusunda kimi pazarlıkları da gündeme getirebilme olasılığından dolayı, seçimlerin ahlaki yönünün zedelenebileceği şeklinde eleştirilere konu olabilmektedir.¹²¹

Çoğunluk sisteminin avantajları genel olarak şöyle belirtilmektedir:¹²²

- Fazla zaman ve fazla kaynak kullanılmadan kısa zamanda, ekonomik olarak sonuçlandırılır.
- Dar bölgesel seçimlerde aday ve seçmenler arasındaki ilişki türünün enformel olması sebebiyle, temsilciye ayrıca bir sorumluluk bilinci yüklenmiş olur.
- Seçim basit olması hasebiyle seçime katılımı ve duyarlılığı artırır.
- Siyasi istikrarın sağlandığı iki parti sistemini ortaya çıkarır.

Çoğunluk sisteminin sakıncaları ise genel olarak şöyle belirtilmektedir:

- Temsilde adalet ilkesi göz ardı edilmektedir.
- Dar bölgelerde seçilen parlamenterlerin, parti disiplinine uymamaları, parlamento içinde kargaşanın çıkmasına, dolayısıyla yönetimin istikrarsızlaşmasına sebep olur.
- Dar bölgelerde genellikle zengin ve saygın kişilerin aday olmaları; sıradan vatandaşların aday olmalarını engellemenin yanında

¹²⁰ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.51.

¹²¹ Armaoğlu, **Seçim Sistemleri**, s.39.

¹²² Türköne, **Siyaset**, s.293-300.

seçmenlerin de çeşitli araçlarla yönlendirilmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır.

- Büyük partilerin lehine, küçük partilerin ise aleyhine olması sebebiyle; çoğulcu demokrasi anlayışına aykırı, otoriter hatta totaliter bir yönetim anlayışının egemen olmasına zemin hazırlamaktadır.

Çoğunluk sistemine yönelik yapılan eleştirilerin odağında ise parlamento çoğunluğuna dayanılarak bir meclis diktatoryasının kurulması tehlikesidir. Nitekim dünya siyaset tarihine bakıldığında, çoğunluk sisteminin yarattığı adil olmayan sonuçların parlamentoya yansımalarıyla oluşan otoriterleşme sonucunda, ağır bedellerin ödendiği görülecektir.

2.2. Nispi Temsil Esasına Dayanan Seçim Sistemleri

Nispi temsil sistemi, çoğunluk sisteminin eksikleri göz önünde tutularak geliştirilmiştir. Tarihsel deneyimler; istikrarlı yönetim vaadiyle oluşturulan çoğunluk sisteminin, basit veya salt çoğunluğa dayanan hükümet biçimlerinin, adaletsizliği mistifike edilemeyecek kadar büyüdüğünü ve giderek daha tehlikeli bir hal aldığını göstermiştir. Dolayısıyla sorunlara çözüm getirecek, köklü değişiklikler sunan yeni bir sistem anlayışının gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹²³ Bu yeni sistemin amacı; seçime katılan her partiye sayısal gücüyle orantılı olacak şekilde parlamentoda temsil edilme olanağı sağlamaktır.¹²⁴

Nispi temsil sistemi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde yükselmeye başlayan liberal demokrasi anlayışıyla birlikte uygulama alanı bulabilmiştir. Öyle ki; 1950'li yıllarda birçok ülkede çoğunluk sistemi terk edilerek nispi temsil sistemine geçilmiştir. Bilindiği gibi temel felsefesi itibarıyla liberal çoğulcu demokrasi anlayışı, otoriter ve totaliter rejimlere karşı birey hak ve özgürlüklerini vurgulamaktadır. Bu anlamda nispi temsil sistemi ile her bireyin bir dünya olduğu anlayışının bir birini tamamlar nitelikte olduğu söylenebilir.¹²⁵

En yaygın kullanım alanını, Kıta Avrupasında bulan, nispi temsil sisteminin ortaya çıkmasında iki önemli faktör rol oynamıştır. Bunlar; kabul edilen genel oy sonrasında demokrasiye olan inancın güç bulması ve etnik, dinsel azınlıklar sorunu olarak gösterilmektedir. Esasen bu iki faktörün biri, sorun diğeri ise çözümün adresi

¹²³ Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul, İÜHF Yay., 1971, s.274.

¹²⁴ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.32.

¹²⁵ Nigel Ashford, **Özgür Toplumun İlkeleri**, Çev: Can Madenci, Liberte Yay.,2011, s.29.

olarak algılanmıştır. Dolayısıyla azınlıkta olanların, sistem içinde temsil edilme olanağı bulmaları; demokratikleşmeyi hızlandırmasının yanı sıra siyasal istikrara karşı oluşabilecek tehlikeleri de bertaraf edecektir.¹²⁶

Seçimlerde fiilen uygulanmış veya sadece teoride kalmış çok sayıda nispi temsil yöntemi söz konusu olmakla birlikte, genel olarak nispi temsil yöntemlerinde; seçim çevreleri il bölünmeleri üzerinden, geniş bölge esasına uygun olarak düzenlenir ve dar bölge seçim çevrelerinin aksine bu seçim bölgelerinde birden fazla temsilci çıkarılır. Zira nispi temsil sistemine temsilde adalet olanağını veren de seçim çevrelerinin genişliğidir.¹²⁷

Büyük ölçüde, çoğunluk seçim sistemine tepki olarak ortaya çıkmış nispi temsil sisteminin 300'e yakın türünden söz edilmektedir. Bu anlamda nispi temsil sistemi, oldukça yaygın bir uygulama alanına sahiptir. Gelinek noktasında, Avusturya, İsveç, Norveç, Finlandiya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Belçika, Danimarka, İrlanda, Hollanda, Lüksemburg gibi pek çok Avrupa ülkesinin parlamento seçimlerinde uygulandığı görülmektedir.¹²⁸

Nispi temsil sisteminin temsilde adalet ilkesine öncelik vermesi sebebiyle, ikiden fazla partinin parlamentoda temsiline olanak sağlamaktadır.¹²⁹ Armaoğlu, bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmektedir: *“Yalnız şurası bir gerçektir ki, diğer eleştiri ve sakıncaları bir tarafa bırakırsak bile, bu sistemin siyasal partilerin sayısını artırma bakımından matematik bir kesinliğe sahip olduğu inkâr edilemez.”*¹³⁰ Seçim sonuçları itibarıyla oluşan bu çok partili yapıdan istikrarlı hükümetler çıkarmak oldukça güçleşmekte ve genellikle iki veya daha fazla sayıda partiden oluşan koalisyonlarla hükümet kurma yoluna gidilmektedir.¹³¹ Koalisyon hükümetlerinin başarılı olup olmadıkları ise tartışma konusu olmayı sürdürmektedir.

Koalisyon hükümetlerinin olası sakıncalarına karşı, bazı ülkelerde parlamentoda temsil olanağı bulan partilerin çoğalmasını engellemek için, seçimlerde baraj uygulamasına gidilmektedir. Böylece belli bir oy oranına ulaşamayan partiler, parlamentoda temsil edilemeyeceklerdir. Ancak belirtmek gerekir ki; hükümet istikrarını sağlamak adına getirilen baraj kuralı, nispi temsil sisteminin, deyim yerindeyse, sert çekirdeğini zedeler niteliktedir.

¹²⁶ Lijphart, **Yeni Demokrasiler İçin Anayasal Tercihler, Demokrasinin Küresel Yükselişi**, s.185.

¹²⁷ Giovanni Sartori, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, s.20-27.

¹²⁸ Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, s.185.

¹²⁹ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Bilgi Yay., 1986, s.272.

¹³⁰ Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, s.89.

¹³¹ Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, s.90.

Nispi temsil sistemi, pratikte her zaman artık oy ve buna bağılı olarak da açıkta kalan milletvekilleri sorununu ortaya çıkarmaktadır. Artık oyların değerlendirilmesi konusunda ise iki yol uygulanmaktadır. Birinci yol; artık oyların yerel seçim çevrelerinde değerlendirildiğı “yaklaştırmalı nispi temsil sistemi” dir. İkincisi ise; artık oyların ulusal düzeyde değerlendirilmesini sağlayan “nispi temsilin tam uygulaması” dır.¹³²

Nispi temsil sisteminin uygulamada birçok türevi olmakla birlikte, belli başlı uygulamalarını, kısaca belirtmekte yarar görülmüştür. Belirtmek gerekir ki; nispi temsil esasına dayalı seçim sistemlerinin çeşitli başlıklar altında, birçok farklı tasnifi mevcuttur. Ancak çalışmanın konu bütünlüğü açısından bu türevlerin teknik ayrıntılarına girmekten çok genel olarak, nispi temsil sisteminin mantığını, temel felsefesini anlamaya yönelik açıklamalarla yetinmek durumunda kalınmıştır.

“En Yüksek Artık Sistemi”nde, en yüksek artık oyu alan partiden başlanarak, sırasıyla, kalan parlamenterler belirlenmektedir. Bu sistemin tam anlamıyla nispi temsil esasına dayandığını söylemek eksik bir tanımlama olacaktır. En yüksek artık sisteminin, daha çok küçük partilerin lehine, büyük partilerin ise aleyhine sonuçlandığı göz ününde tutulursa, bu sistemi yaklaştırmalı nispi temsil sistemi başlığı altında incelemek daha doğru bir tanımlama olacaktır.¹³³

Bir diğere yaklaştırmalı nispi temsil sistemi ise “en büyük ortalama sistemi” olarak gösterilmektedir. En büyük ortalama sistemi de artık oyların, sandalyeye çevrilmesi ile ilgili olmakla birlikte, en yüksek artık sisteminin tersine büyük partilerin lehine, küçük partilerin ise aleyhine işlemektedir. Bu anlamda tam olarak nispiyet sağlayamadığı söylenebilir.¹³⁴

En büyük ortalama sisteminde, açıkta kalan sandalyeler, oy sayısına göre en büyük ortalamaya sahip olan parti listelerine verilmektedir. En büyük ortalamayı belirlemek için her parti listesinin, seçim sayısına göre, elde ettiği sandalye sayısına 1 eklenerek, partilerin, seçim çevresinde almış oldukları oy bu sayıya bölünür ve bu işlem sonucunda en büyük ortalamayı sağlayan parti açıkta kalan sandalyelerden birisini alır. Kalan sandalyelerin hepsi dağıtılcaya kadar bu işlem devam eder.¹³⁵

¹³² Türköne, **Siyaset**, s.298.

¹³³ Servet Armağan, **Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi**, İstanbul, İÜHF Yay., 1975, s.128.

¹³⁴ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.287.

¹³⁵ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.66.

En büyük ortalama sistemine benzer sonuçlar veren “d’Hondt sistemi” de küçük partilerin aleyhine büyük partilerin ise lehine sonuçlar doğurması sebebiyle yaklaştırmalı nispi temsil sistemi başlığı altında değerlendirilmektedir. Ancak; d’Hondt seçim sisteminde seçim sayısı ve artık oyların dağıtılması gibi teknik problemlerle uğraşılmadan pratik bir yöntemle parlamenterler belirlenir. Şöyle ki; her bir parti listesinin almış olduğu oy sayısı alt alta yazılarak sırasıyla; 1, 2, 3... sayılarına bölünür. Ancak; bağımsız olarak seçime katılan parlamenter adayın veya adayların almış oldukları oy sayısı, sabit olarak listeye eklenir, bölme işlemine tabi tutulmaz. Çıkan sonuçlar çerçevesinde, seçilecek temsilci sayısı kadar büyükten küçüğe doğru, sandalyeler dağıtılır. Sonuç olarak artık oy ve sandalye bırakılmadan işlem sonuçlanmış olur.¹³⁶

Belçikalı matematik profesörü d’Hondt’un sistemine karşılık, Fransız matematikçisi Sainte- Laguna, her parti listesinin geçerli olan oy sayısını sırasıyla 1, 3, 5, ... (tek sayılara) sayılarına bölerek, d’hont sisteminde bir düzeltme daha doğru bir anlatımla; büyük partilerin lehine olan durumun bir derece daha yükseltilmesini ön gören, “Sainte- Laguna Sistemi”ni geliştirmiştir.¹³⁷ D’hont sistemi ve Sainte-Lagua sistemine göre, yönetimde istikrarı daha fazla sağlayacak şekilde, Hikmet Sami Türk tarafından tasarlanan “Türk Sistemi 1” ise temsilde adalet ilkesini önemli ölçüde geri planda bırakacak şekilde düzenlenmiştir. “1.5’le başlayan yarımşar aralı bölme yöntemi” olarak da adlandırılan bu sisteme göre; bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oylar 1,5’ten başlanarak sırasıyla; 2, 2.5, 3, 3.5, 4, ... gibi yarımşar aralıklı sayılara bölünerek parlamenterler belirlenmektedir.¹³⁸

Çoğulcu bir yapıyı parlamento çatısı altında toplaması anlamında, sıklıkla referans olarak gösterilen ve Türkiye’de 1965 genel seçimlerinde uygulanan “milli bakiye (ulusal artık) yöntemi” de nispi temsil sistemi uygulamaları arasında gösterilmektedir. Bu yöntemle göre siyasi partilerin seçim çevrelerinde temsil edilemeyen artık oyları merkezi bir havuzda toplanır. Her partinin ülke genelinde elde ettiği artık oylar toplamında milli seçim sayısı kaç defa tekerrür ederse ilgili partiye ayrıca, aynı sayıda temsilci daha verilmektedir. Bu işlemler sonucunda açık

¹³⁶ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.83.

¹³⁷ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, s.127.

¹³⁸ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.81.

temsilci durumu ortaya çıkarsa; bu defa en yüksek artık oy yöntemi uygulanarak kalan temsilciler de seçilmiş olur.¹³⁹

Yönetimde istikrarı sağlamak adına, marjinal olarak nitelendirilen partilerin parlamentoda temsil olanağı bulmalarına engel olma anlamında, barajlı nispi temsil sistemi türleri geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Geline nokta, çoğunluk sistemlerini aratmayan, seçim çevresi barajı, ülke barajı veya her iki barajın birlikte uygulandığı farklı nispi temsil sistemi türevlerine rastlamak mümkündür. Türkiye’de 1983, 1987 ve 1991 milletvekili genel seçimlerinde uygulanan çift barajlı d’hondt usulü seçim sisteminin adil olmayan sonuçları sıkça eleştiri konusu olmaktadır. Esasen barajlı nispi seçim sisteminin; % 10 gibi yüksek oranlı ülke barajı, temsilde adaleti önemli ölçüde zedelemekle birlikte, marjinal olarak nitelendirilen siyasi partilerin yanı sıra, önemli oranda oy alan siyasi partilerin de parlamentoda temsil edilmesini engellemektedir.¹⁴⁰

¹³⁹ H. Sami Türk ve Erol Tuncer, **Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri Seçim Uygulamaları**, Ankara, TESAV Yay., 1995, s.319.

¹⁴⁰ Yayla, **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, s.48.

Tablo 1.1 “1950 – 2011 Yılları arasında Uygulanan Seçim Sistemleri¹⁴¹”

Tarih	Seçim Sistemi	Seçimlere Katılan Parti Sayısı	TBMM’ye Giren Parti Sayısı
1946	Liste Usulü Çoğunluk	6	2
1950	Liste Usulü Çoğunluk	3	3
1954	Liste Usulü Çoğunluk	4	3
1957	Liste Usulü Çoğunluk	4	4
1961	Barajlı d’Hondt	4	4
1965	Milli Bakiye	6	6
1969	Barajsız d’Hondt	8	8
1973	Barajsız d’Hondt	8	7
1977	Barajsız d’Hondt	8	6
1983	Çifte Barajlı d’Hondt	3	3
1987	Çifte Barajlı d’Hondt+Kontenjan	7	5
1991	Çifte Barajlı d’Hondt+Kontenjan	6	5
1995	Ülke Barajlı d’Hondt	12	5
1999	Ülke Barajlı d’Hondt	20	5
2002	Ülke Barajlı d’Hondt	18	2
2007	Ülke Barajlı d’Hondt	14	4
2011	Ülke Barajlı d’Hondt	15	4

Kaynak: Erol Tuncer, Osmanlıdan Günümüze Seçimler, 1877-1999, Ankara, TESAV, 2002, s.94.

¹⁴¹ Çalışmada geçen tabloların büyük bir kısmı, TÜİK ve YSK’nın yayınladığı bildirilerin yanı sıra, Osmanlı’dan günümüze gerçekleşen seçimlerle ilgili araştırmalarda büyük emeği geçen, Erol Tuncer’in çeşitli eserlerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Türkiye’de seçim barajı, 1983 seçimlerinden 1991 seçimlerine kadar çift, 1995 seçimlerinden bu yana ise sadece % 10 oranında ülke barajı uygulanmaktadır.¹⁴² %10 ülke barajının oldukça yüksek olduğu, gerek seçim çevrelerinde gerekse ülke genelinde eksik veya aşkın temsile yol açarak, temsilde adalet ilkesini zedelediği, Türkiye seçimler tarihine bakıldığında net olarak görülmektedir.¹⁴³ Bu anlamda özellikle hafızalarda tazeliğini koruması açısından, 3 Kasım 2002 genel seçimleri yerinde bir örnek olarak verilebilir.

Netice itibariyle nispi temsil esasına dayalı seçim sisteminin, heterojen yapıya sahip toplumların bu çoğulcu yapılarını parlamentolarda temsil edebilme olanağını, en azından çoğunlukçu sisteme göre, daha fazla bulmaktadırlar. Bu anlamda, nispi temsil sistemi, bütün diğer seçim tarzlarından, daha fazla demokratik çoğulculuğa önem atfetmekte, siyasal katılımı teşvik ederek farklılıkları yasal zeminde hak aramaya yönlendirmektedir. Nispi temsil sistemi, siyasal istikrar çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, koalisyon hükümetlerinin oluşmasına zemin hazırlamakta ve bu durum birçok kez yönetilebilirlik yönünde sorunları beraberinde getirmektedir. Mamafih istikrarsız bir hükümetin sorumlusu olarak, adalet eksenli oluşturulmuş bir seçim sistemini göstermek; objektif olmayan ideolojik bir bakış açısının ürünü olacağını da belirtmek gerekmektedir.¹⁴⁴

Son olarak nispi temsil esasına dayanan sistemin avantajlarını ve dezavantajlarını kısaca belirtmekte yarar görülmüştür. Sistemin başlıca avantajları: temsilde adalet ilkesini gözetmesi, toplumdaki farklı siyasi eğilimleri parlamento çatısı altında temsil etmesi, küçük partilerin temsilini mümkün kılarak, sisteme yeni ve dinamik güçler kazandırması olarak gösterilirken, sistemin dezavantajları ise: koalisyon hükümetlerinin, siyasa üretme anlamında, hızlı, etkili ve uyum içinde çalışmayacak şekilde farklı fraksiyonları içinde barındırması sebebiyle, yönetimde istikrarın sağlanamaması ve toplumda kutuplaşmanın, bölünmenin olabileceği şeklinde belirtilmektedir. Yine belirtmek gerekir ki; nispi temsil sisteminin, sakıncası veya üstünlüğü olarak işaret edilen bir özellik, bazı durumlarda, tam tersi şekilde sonuçlar doğurabilmektedir.¹⁴⁵

¹⁴² Türk ve Tuncer, **Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri Seçim Uygulamaları**, s.38.

¹⁴³ Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.84.

¹⁴⁴ Günal, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, s.35.

¹⁴⁵ Türköne, **Siyaset**, s.298-299.

2.3. Karma Seçim Sistemleri

Karma seçim sistemleri, genel olarak çoğunluk sistemi ve nispi temsil sisteminin eksik yönlerini uygun tekniklerle telafi etmek amacıyla oluşturulmuş olmakla birlikte; bu sistemin çeşitleri, yöntemleri ve sınırlarının tam olarak belirtilemediği, ucu açık bir sistemler harmonisi olduğu söylenebilir. Karma seçim teorisyenlerinin, seçim çevrelerini, daraltmak, genişletmek veya sınırlarını değiştirmek şeklinde modeller üretmelerinin yanında, yerel veya ulusal baraj oranlarını da düzenledikleri bu sistem işçiliği için; “seçim mühendisliği” kavramı da kullanılmaktadır.¹⁴⁶ Bu anlamda varılmak istenen amaca göre, seçim mühendisliği ile farklı özellikte, çok sayıda karma sistemi oluşturulabilmektedir.¹⁴⁷

Bilindiği gibi çoğunluk sisteminin en büyük sakıncası, partilerin veya adayların almış oldukları oy sayısı ile parlamentoda temsil oranı arasında açık bir gayri nispilik söz konusu olmaktadır. Nispi temsil sistemine yöneltilen eleştirilerin odak noktası ise; birçok farklı siyasal eğilimin parlamentoda temsiline olanak tanınması sebebiyle, güçlü hükümetlerin, dolayısıyla yönetimde istikrarın sağlanmasına engel olduğu şeklindedir.¹⁴⁸ Karma seçim sistemlerine olan ihtiyaç tam da bu noktada; bağdaştırıcı bir rol oynama gayretinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu temel olumsuzlukları bünyesinde eriteceği iddiasıyla geliştirilen karma seçim sistemlerinin bu amaca ne kadar hizmet ettiği ise tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Şöyle ki; parlamentoda mevcut dengenin bozulmasını istemeyen mevcut siyasal iktidarlar, seçim sistemini kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde düzenleyebilmektedir.¹⁴⁹

Karma seçim sistemleri oluşturulurken çoğunluk sisteminin özellikleri ağırlıkta olabileceği gibi nispi temsil sisteminin özellikleri de daha belirgin olabilmektedir. Bunun yanında her iki seçim sisteminin dengeli bir şekilde harmonize edildiği karma seçim sistemi uygulamaları da bulunmaktadır.¹⁵⁰

10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimler Kanunu hükümlerince Türkiye’de milletvekili seçimlerinin nispi temsil sistemine göre yapılacağı ilkesi kabul edilmiş olmakla birlikte söz konusu kanunun 33. maddesinde¹⁵¹ % 10’luk ülke barajı ve seçim çevresi barajının uygulanması, nispilik

¹⁴⁶ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.79.

¹⁴⁷ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, s.130.

¹⁴⁸ Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s.207.

¹⁴⁹ Cotteret ve Emeri, **Seçim Sistemleri**, s.80.

¹⁵⁰ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.300.

¹⁵¹ **2839 Sayılı MSK 33. Madde:** Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bir siyasi

anlamında, tezatlık oluşturmuştur. Nitekim 1970’li yılların kaos ortamı; marjinal olarak nitelendirilen küçük partilerin parlamentoya girmelerinin önlenmesi ve yönetimde istikrarın sağlanmasına yönelik bir inancı beraberinde getirmiştir. Bu anlamda 1987 ve 1991 milletvekili genel seçimlerinde uygulanmış “Çift barajlı – Kontenjanlı d’Hondt Usulü Nispi Temsil Sistemi” karma seçim sisteminden ziyade çoğunluk sistemini anımsattığı şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁵² Buradaki çift barajdan kasıt; birincisi ülke barajı ikincisi ise seçim çevresi barajıdır.

Türkiye’de “Ülke barajı” bir siyasal partinin ülke genelinde almış olduğu geçerli oy toplamının, Türkiye genelindeki geçerli oy toplamına bölünmesi ve sonucun % 10’u geçmesi olarak anlaşılmaktadır. “Seçim çevresi barajı”¹⁵³ ise Türkiye’de, herhangi bir seçim çevresindeki geçerli oyların, aynı seçim çevresinde çıkarılacak olan milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilen sayının kriter olarak alınması ve bu sayıyı aşamayan partiler veya adayların temsilci olarak seçilememesi durumudur.¹⁵⁴

En basit haliyle, bir seçim çevresinde en çok milletvekili çıkaran partiye bir milletvekilliğinin fazladan verilmesi olarak, anlatılabilecek, “kontenjan adaylığı” ise basit çoğunluğu elde eden partilere tek başlarına iktidara gitmenin yolunu açan, gayri demokratik bir uygulama olarak Türkiye seçimler tarihinde yerini almıştır. 1995 tarih ve 4125 sayılı kanununun 21. maddesi uyarınca yürürlükte kaldırılması, şüphesiz, açık bir adaletsizliği de ortadan kaldırmıştır.

Demokrasiye anlam veren ana unsurlardan birisi de; bütün siyasal eğilimlerin, seçimler aracılığıyla parlamentolara taşınması vesilesiyle siyasa üretme aşamasında, belli oranda söz sahibi olmalarıdır. Bu anlamda çoğunluk sistemlerinin katı, gayri

parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür...

¹⁵² Erol Tuncer, **24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yay., 1996, s.6.

¹⁵³ **298 Sayılı STH ve SKHK, 94. Madde (h bendi):** Gümrük kapılarındaki seçim kurullarından gelen sonuçlar Yüksek Seçim Kurulunca birleştirilir. Kullanılan toplam geçerli oy sayısı Türkiye genelinde kullanılan toplam geçerli oy sayısına ilave edilir. Partilerin aldıkları oylar aynı şekilde diğer seçim kurullarından gelen oylara ilave edilerek her partinin ülke genelinde aldığı geçerli oy miktarı bulunur. Bu şekilde 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33 üncü maddesine esas toplam oylar bulunmuş olur. Her seçim çevresinde geçerli toplam oyu, gümrük seçim kurullarından gelen toplam oyun diğer seçim kurullarından gelen oylara bölünmesiyle elde edilen oranda artırılır. O seçim çevresinde kullanılan toplam oylarla bu şekilde hesaplanan toplam oy arasındaki fark partilere; gümrük kapıları seçim kurullarından gelen toplam oydaki hisseleri oranında taksim edilir ve elde edilen rakamlar o seçim çevresinde aldıkları geçerli oylara ilave edilir. Böylece 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 34 üncü maddesine esas seçim çevresinde kullanılan geçerli toplam oy miktarı ve partilerin aldıkları toplam geçerli oy miktarı bulunur.

¹⁵⁴ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, s.140.

nispi uygulamalarının şiddetini hafifleterek, küçük partilerin de yasama erki içinde temsil edilmesine olanak sağlaması, dolayısıyla çoğulcu demokrasi çitasının yükseltilmesi adına karma seçim sistemlerinin önemli bir görev üstlenecekleri söylenebilir. Ancak çoğunluk sisteminin dinamiklerini fazlasıyla içinde barındıran karma seçim sistemi türlerinin, küçük veya sistem karşıtı partileri parlamento dışında bırakacak şekilde, “mühendislik harikaları” yaratma adına “gerrymandering” benzeri uygulamalar, demokrasi kültürünün körelmesinin yanında, ilgili gurupları yasadışı zeminlerde çözüm aramaya da sevk edebilme tehlikesini göz önünde tutmak gerekmektedir.

2.4. Temsilde Adalet

Seçim sürecinde temsilcilerin seçilmesini sağlayan teknik usul ve esaslara seçim sistemi adı verilmektedir.¹⁵⁵ Seçim sistemleri uygulama alanında çeşitlilik arz etmekle birlikte, hepsinin ortak özelliği; iki temel işleve sahip olmalarıdır. Bunlar; temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri olarak gösterilmektedir. Seçim sistemleri, sonuçları itibariyle sadece istikrarlı bir yönetimi sağlayarak adalet ilkesini ikinci planda bırakabileceği gibi bazı teknik değişikliklerle tam tersi bir durumu da ortaya çıkarabilmektedir. Ancak bu iki temel ilkenin asgari müşterekte birleşmesini sağlayan seçim sistemi modelleri de mevcuttur.¹⁵⁶

Seçim sistemleri, siyasi partiler ya da bağımsız adaylar için kullanılan oyları, genellikle yasama meclislerine aynı oranlarda yansıtmaz. Siyasi partilerin bir kısmı seçimde elde ettikleri oy oranlarının üzerinde, bir kısmı ise oy oranlarının altında temsil oranlarına sahip olurlar. Bazı siyasi partiler de, konulan çeşitli barajlara takılarak hiç temsilci çıkaramazlar. Böylece parlamentolarda elde edilen sandalyelerin oranı oy oranından yüksek olduğunda aşkın temsil, düşük olduğunda ise eksik temsil söz konusudur. Ülke ve seçim çevresi barajlarına takılarak hiçbir şekilde temsil olanağı bulamayan siyasi partiler için de yine eksik temsil söz konusudur. Aşkın ya da eksik temsil oranları, temsilde adalet ilkesine öncelik veren

¹⁵⁵ Nihat Bulut, “**Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında**22 Temmuz 2007 Seçimleri,” Parg. 1, 09.08.2007, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=666>, (Erişim Tarihi: 02.01.2012).

¹⁵⁶ Heywood, **Siyaset**, s.337.

seçim sistemlerinde düşük düzeydedir. Yönetimde istikrar ilkesini öne çıkaran seçim sistemlerinde ise bu oranlar büyümektedir.¹⁵⁷

Seçim ve seçim sistemlerinin bir alt başlığı olarak incelenen “temsilde adalet” kavramı esasen ucu açık bir nitelik arz etmektedir. Dolayısıyla bu kavram çalışmanın amacına uygun olarak; genel seçimler sonucunda parlamentolarda halkın meşru temsilcileri olarak yer alan siyasi partilerin veya parlamenterlerin aldıkları oy oranları ve temsil oranlarının tutarlılık derecesi çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu anlamda temsilde adaletin sağlanması, sadece seçim sistemlerinin pratik bir sonucu değil, ilgili toplumun demokrasi kültürünün en üst derecesini de işaret etmektedir. Zira bu süreç demokrasi tarihiyle paralel ilerlemesi hasebiyle, temsil kudretine sahip iktidarlar ve iktidar adaylarının zorlu mücadelesiyle şekillenmiştir.¹⁵⁸

Seçime katıldıkları halde parlamentoda temsil edilemeyen siyasi partilerin oylarının düzeyi, adaletli temsil açısından önemli bir ölçüt olarak algılanmaktadır. Özellikle ülke barajının yüksek olduğu seçim sistemlerinde barajın altında kalan siyasi partilere oy veren önemli sayıdaki seçmen parlamentoda temsil edilememektedir. Bu durum siyaset mekanizmasına karşı bir güvensizlik yaratarak katılımcı demokrasiyi olumsuz anlamda etkilemektedir.¹⁵⁹ Türkiye’de 2002 genel seçimlerinde, TBMM’de temsil edilemeyen seçmenlerin toplam seçmen içindeki payının % 45,3 düzeyine kadar çıkmış olması, konunun önemini göstermektedir.

Temsilde adalet ilkesi, alınan oy sayısı ile orantılı olacak şekilde parlamentoda temsil olanağının sağlanması anlamında, nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak zamanla, daha çok çoğunluğun iktidarıyla yönetilegelmiş toplumlarda, nispi temsil seçim sistemi uygulamalarına, baraj, kontenjan gibi, büyük partilerin lehine çalışan formüller bulunmuştur. Böylece nispi temsil esasına dayanan birçok seçim sistemi, çoğunluk seçim sistemlerinin özelliklerini içinde barındırmıştır.¹⁶⁰ Kaçınılmaz bir geçiş süreci olarak nitelendirilen bu değişim Türkiye seçimleri ve seçim sistemleri tarihi için geçerli olmuştur.

¹⁵⁷ Türköne, **Siyaset**, Ankara, s.209.

¹⁵⁸Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.491.

¹⁵⁹Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, s.493.

¹⁶⁰Müge Yüce, “Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve İktidar Yapıları”, www.siyasaliletisim.org, (Erişim Tarihi: 10.01.2012).

Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte dillendirilmeye başlanan temsilde adalet, demokratik yönetim söylemi zamanla seçim sistemlerine yansıtılmıştır. Çoğunluk sisteminin doğurduğu adaletsiz sonuçlar, siyasal yaşamda, sağlıklı kararların çıkmadığı bir kaos ortamını beslemiş, buna paralel olarak toplumsal tabandan tepkiler yükselmiştir. Netice itibariyle 1961’den itibaren, çoğunluk sistemi terk edilerek nispi temsil sisteminin muhtelif biçimleri uygulanmaya başlanmıştır.¹⁶¹

Temsilde adalet ilkesi, seçim sisteminin, teknik özellikleri bakımından, parlamentoda çoğulcu bir yapının inşa edilmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesiyle ortaya çıkan soyut ve anlamlı sonuç olarak belirtilebilir. Temsilde adaletin sağlandığı seçim sistemleri, ihtiva ettikleri özellikleri bakımında; çok partili bir sistemi teşvik ederken, çok sesliliğe uygun siyasal zeminin oluşması, dolayısıyla siyasetin gayri meşru zeminlere kaymasını engellemesi anlamında ayrıca önem atfedilmesi gereken bir ilkedir.¹⁶²

2.5. Yönetimde İstikrar

Mevcut paradigma kapsamında, liberal demokrasiye ve demokratik yönetimlere atfedilen anlam; “tarihin sonu” ifadesiyle, idealize edilerek alternatifsiz bir yönetim şekli olarak sunulmaktadır. Ancak, demokrasinin her zaman en iyiyi ortaya çıkardığı tezi tartışmalı olmasına karşın, neden tercih edilmesi gerektiği kısmen ikna edici tezlerle ileri sürülebilir.¹⁶³ Alternatifi olmadığı için demokratik rejimi savunmak, var olan demokrasilerin eksikliklerini görmezden gelmeyi gerektirmediği gibi, demokratik ideallere yakınlıkla çabalarını da anlamsız hale getirmemektedir.

Demokrasi toplumsal çatışma ve farklılıkları, iktidar ilişkilerini ortadan kaldırma iddiasında değil, bu farklılık ve çatışmalarla bir arada yaşamayı sağlayacak belli yol ve yöntemler geliştirmeye gayret eder.¹⁶⁴ Ayrıca demokrasi var olmayanın, henüz elde edilemeyen peşinde olması anlamında, gerçekleşmiş bir durumdan ziyade, çok kere sancılı bir sürece tekabül etmektedir. Bu anlamda ulaşılmak istenen yönetim yapısı; birey hak ve özgürlükleri, sosyal-ekonomik eşitlik, fırsat eşitliği, şeffaf yönetim gibi kriterler anlamında çitanın yükseltilmesi şartıyla iyi toplum

¹⁶¹ Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, **Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri**, Ankara, TEPAV Yay., 2011, s.14-20.

¹⁶² Yayla, **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, s.46.

¹⁶³ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev: Mehmet Turhan, Tunçer Karamustafaoğlu, Ankara, Yetkin Yay., 1996, s.11.

¹⁶⁴ Andrew Heywood, **Siyaset**, s.11.

anlayışının, yöneten-yönetilen ilişkilerinde karşılığını bulmasıdır. Esasen bütün bunlar, demokrasinin bir arayış rejimi olduğunu kanıtlar niteliktedir.¹⁶⁵

Modern demokrasilerde seçim sistemleri, seçmen iradesinin parlamentoya yansıma derecesini, büyük oranda, etkilemekle birlikte, bu anlamda yegane kriter değildir. Ancak seçim sisteminin, demokratik yönetim biçimi ve değeri hakkında önemli bir parametre olduğundan söz edilebilir. Seçim sistemlerinin, göz önünde bulundurmada oldukları iki temel ölçüt; temsilde adalet ve yönetimde istikrar olarak belirtilmektedir.¹⁶⁶ Demokrasiye asıl anlam kazandıran ise; çoğunluğun iktidarını pekiştirmekten çok azınlıkta olanların haklarını korumayı garanti altına almasıdır. Bu anlamda sadece yönetimde istikrarın sağlanması demokrasinin yeter şartı olarak görülmemektedir.

Temsilde adalet ilkesi, seçmen eğilimlerinin adil bir biçimde parlamentolara yansıtılmasını, yönetimde istikrar ilkesi ise istikrarlı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmayı amaçlar. Özellikleri gereği, bir seçim sisteminde bu öğelerden birisi öne çıktığında diğeri arka planda kaldığı¹⁶⁷ iddia edilmekle birlikte bu tezin genel geçer olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Esasen güçlü hükümetlerin varlığı istikrarın yeter şartı olmadığı gibi, koalisyon hükümetlerinin varlığı da her zaman için istikrarsız bir yönetime işaret etmemektedir. Bu anlamda genel geçer bir kuralın olmadığını, gerek Türkiye gerek dünya siyasi tarihi, net bir şekilde ortaya koymuştur.

İstikrar, geniş manada düşünüldüğünde, düzen ve süreklilik unsurlarını, pozitif anlamda, ihtiva eden bir kavram olarak; siyasal sistemin, kaostan uzak, sürekli bir gelişme trendini takip ettiği ya da en azından, ilgili ülkenin, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda bir geriye gidişe yönelmediğine işaret etmektedir. Bu anlamda siyasal süreçte kesintilerin olmaması ve siyasal sistemin temel dinamiklerini değiştirmek isteyen önemli siyasal güçlerin bulunmaması durumu için de kullanılmaktadır.¹⁶⁸

Yönetimde İstikrar kavramı, daha dar anlamda ele alındığında ise; genel seçimlerin sonuçları itibariyle, güçlü iktidarların oluşmasına ve bu iktidarın aynı

¹⁶⁵ Atilla Yayla, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1998, s.40.

¹⁶⁶ Hasan Tunç, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ankara, Nobel Yay., 1999, s.173.

¹⁶⁷ Erol Tuncer, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkileminin İşlevselliği”,

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/tuncer.pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2012).

¹⁶⁸ Emine Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Ankara, Nobel Yay., 2004, s.145.

zamanda muktedir olmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda seçim sistemlerinin çoğunluk veya nispi temsil esasına dayanması kritik bir öneme haizdir.¹⁶⁹

Dünya genelinde demokrasiyle yönetilen birçok ülkede iktidar partileri statükoyu korumak ve toplumsal baskıyla ortaya çıkan değişiklikleri engellemek veya yavaşlatmak çabası içindedirler. Bu anlamda statik bir durum bazen yönetimde istikrarla eşdeğer sayılabilmektedir. Yönetimde istikrar kavramıyla ilgili bir diğer yanlış ise; istikrarın sadece ekonomik göstergelere indirgenmesidir. Zira ülkenin güçlü bir ekonomiye sahip olması; ilgili ülke yönetiminde istikrarın sağlanması için, gerekli olmakla birlikte yeter şart değildir. Bu anlamda, toplumun, yönetim yapısı, sahip olduğu kaynakların bölüşüm şeklinin belirleyici olduğu vurgulanmalıdır. Gerçek anlamda yönetimde istikrarın sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik göstergelerin pozitif yönde değişmesiyle sağlanacaktır.

Anayasanın 67. maddesinin son fıkrasında, “*seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir*” ibaresi geçmekte, dolayısıyla Türkiye’de mevcut ve olası seçim sistemlerinin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini gözetilmesi yasal güvence altına alınmıştır. Belirtmek gerekir ki; bu ibare bağlayıcı olmasına karşın, ucu açık ve daha çok “iyi niyetli bir öneri” olmaktan öteye gidememiştir. Nitekim 1995 yılından itibaren, ilgili maddenin, Anayasada yer almasına karşın, % 10 seçim barajı uygulamasına hiçbir şekilde engel teşkil etmemiştir. Zira böylesine yüksek oranda bir seçim barajının, temsilde adalet ilkesiyle tezatlık oluşturduğu gibi uzun dönemde yönetimde istikrar ilkesini de zedeler niteliktedir.

Türkiye’de 2002 genel seçimleriyle birlikte iktidara sahip olan AK Parti, 2007 ve 2011 seçimlerinde de oy oranını yükselterek iktidarını sürdürmüştür. Yönetimde istikrarın sağlandığı bu dönem, ilgili çalışmanın yapılmasını da teşvik etmiştir. Ancak çalışmanın çeşitli bölümlerinde bu istikrarın siyasal istikrardan çok hükümet istikrarına tekabül ettiği ve mevcut seçim sistemi ile ilgili düzenlemelerin yapılmamasıyla bu “yapay istikrarın” sönmüneceği vurgulanmıştır. Zira siyasal istikrar, ekonomik istikrarın ötesinde içselleştirilmiş bir demokrasi kültürüne işaret etmektedir.

¹⁶⁹ Nihat Bulut, “**Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri,**” Parg. 7.

2.6. Adalet ve İstikrar Bağlamında % 10 Barajlı D'Hondt Seçim Sistemi

Türkiye’de genellikle büyük partiler lehine seçim sistemlerine müdahale edilmesi, 1995 yılında, 4225 sayılı kanunla, Anayasanın 67. maddesine eklenen, 6. fıkrada belirtilen hüküm gereğince; seçim kanunlarının, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenleneceği belirtilmiştir. Bu düzenleme açıkça, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin bir arada gözetilmesini istemektedir.¹⁷⁰ Bu anlamda % 10’luk seçim barajının istikrarı, nispi temsil esasına dayalı seçim türleri arasında sayılan d’Hondt sisteminin ise temsilde adaleti sağlayacağına kanaat getirilmiş, böylece 1995 yılı ve sonrasındaki genel seçimlerde ‘% 10 Barajlı d’Hondt Seçim Sistemi’ uygulanmıştır.

Adalet ve istikrar ilkelerini bağdaştırma iddiasını taşıyan barajlı d’Hondt seçim sisteminin uygulandığı 1995 ve 1999 genel seçimlerinin sonuçlarına bakıldığında, tam olarak, bir temsil adaletinden veya istikrarlı yönetimden söz etmek mümkün görülmemektedir. 2002 genel seçimleri ise, temsilde adalet bakımından değerlendirildiğinde, çoğunluk seçim sistemlerinin doğuracağı bir sonuç tablosunu aratır olmakla birlikte yönetimde istikrar ilkesi bakımında, göstergelerin pozitif eğimli olduğu yılların başlangıcını temsil ettiği söylenebilir. 2007 ve 2011 genel seçimler sonrasında da yönetimde istikrar ilkesinin korunduğu ve bununla birlikte, seçim sonuçları itibariyle, 2002’den 2011’e doğru, temsilde adalet çitasının da yükseldiği görülmektedir.¹⁷¹

Barajlı d’hondt seçim sisteminin uygulandığı 1995 genel seçimlerinde geçerli oyların yaklaşık %15’i parlamentoda temsil olanağı bulamazken 1999 genel seçimlerinde bu oran % 20’lere dayanmıştır. Temsilde adaletsizliğin ve yönetimde istikrarsızlığın birlikte ortaya çıkması, ekonomik, sosyal ve siyasal birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.¹⁷²

Türkiye’nin aradığı istikrar ise, 2002 genel seçimleriyle yine seçim sisteminin büyük partilerin lehine işlemesiyle gerçekleşmiştir. Ancak bu sonuçlar, ciddi bir temsil adaletsizliği sorununu da beraberinde getirmiştir. 2002 seçimlerinde, geçerli oyların yaklaşık % 54’ü parlamentoda temsil olanağı bulmuş, kalan % 46’sı ise

¹⁷⁰ Nihat Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri,” Parg.13, 09.08.2007, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=66>, (Erişim Tarihi: 02.01.2012).

¹⁷¹ Erol Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yay., 2011, s.62.

¹⁷² B. Berat Özipek, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika,” **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yay., 2009, s.659-679.

parlamentoda temsil edilememiştir. Bu oran oldukça yüksektir. Zira 1983 yılından itibaren, çifte barajlı kontenjanlı sistemin uygulandığı seçimlerde bile bu oranda bir gayri nispliğe rastlanılmamıştır.¹⁷³

Kullanılan geçerli oyların yaklaşık % 87'sinin parlamentoda temsil edildiği, dolayısıyla % 13'ünün de parlamentoda temsil olanağı bulamadığı 2007 genel seçimleri sonuçları itibariyle; 1995, 1999 ve özellikle 2002 seçimleri dikkate alındığında, temsil adaleti bakımından kayda değer bir gelişme olarak görülmektedir. Seçim sonuçlarından hareketle, mevcut seçim sisteminin yeterli görülerek tartışma dışı bırakılması ise bir yanılsamaya işaret etmektedir. Nitekim 2007 seçim sonuçlarının, bir seçim sistemi başarısı olarak okunamayacağı; parti birleşmeleri, bağımsız aday formülü ve seçmen tercihlerinde ciddi bir bölünmenin yaşanmamasıyla % 10'luk seçim barajının etkisiz hale getirilmesi neticesinde temsil oranının görece yüksek bir seviyeye çıktığı belirtilmelidir.¹⁷⁴

2011 genel seçimlerine gelindiğinde, parlamentoda temsil olanağı bulamayan oy oranı, % 5,5' e kadar gerilemiştir. % 10 barajlı d'Hondt seçim sisteminin uygulanmasına rağmen temsil oranının % 94,5 oranına çıkması temsilde adaletin sağlanması açısından, önemli bir gelişme olarak gösterilmektedir. 2011 genel seçimlerini özel kılan, TBMM'de temsil oranının yüksek olmasının yanında, 2002'den bu yana, ülke düzeyinde ilk sırayı alan ve bir kez daha, tek başına iktidar olacak sayıda sandalye elde eden dolayısıyla istikrarlı bir yönetim vadeden, AK Parti'nin seçilmiş olmasıdır.

Gelinen noktada, genel seçimlerde uygulanan, % 10 barajlı d'Hondt seçim sisteminin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini nasıl bağdaştıracığı tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Yeni bir seçim sistemi üzerine ciddi bir çalışmanın olmaması; 2007 ve 2011 genel seçim sonuçları bağlamında değerlendirilerek meşruluk kazandırılması, uzun vadede, meşruluğunun tartışıldığı parlamentolarla karşılaşılmasına zemin hazırlayabilir. Nitekim 2011 genel seçimlerinde temsil oranının % 94,5'e yükselmesini, "yüksek barajın seçmenler

¹⁷³ Nihat Bulut, "Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri," 12.12.2002, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=10>, (Erişim Tarihi: 04.08.2011).

¹⁷⁴ Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.128.

üzerindeki psikolojik baskının tezahürü” olarak değerlendiren birçok fikir adamının olduğunu da belirtmekte fayda görülmektedir.¹⁷⁵

Netice itibariyle, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde sağlanmış olan görece temsil adaletinin seçim sisteminden bağımsız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla %10'luk ülke barajının temsil adaleti açısından, bundan sonra da sorun oluşturmayacağını söylemek mümkün gözükmemektedir. Seçim barajının daha düşük bir orana çekilmesi; değişik görüşlerin parlamentoda temsil imkânı bulmaları anlamında isabetli bir karar olacaktır. Böylesi bir karar; meşru siyasi kanalların açık olmasını ve siyasetin gayri meşru zeminlere kaymasını da önlemek açısından anlamlı olacaktır.

¹⁷⁵ Tuncer, 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.129.

İKİNCİ BÖLÜM

3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ

1. 2002 Seçimleri Öncesi Türkiye’de Siyasi Gelişmeler

1.1. 1995 Genel Seçimleri ve 28 Şubat Muhtırası

Osmanlıdan günümüze, siyasal hayat grafiğine bakıldığında, birçok kırılma noktasının olduğu görülmektedir. Bu anlamda, iki binli yıllarda AK Parti’yi iktidara taşıyan süreci ve Türkiye’deki siyasi durumu daha iyi anlayabilmek için söz konusu sürecin tarihsel arka planına bakmak gerekmektedir. Esasen bu tarihsel arka plana bakarak bir kırılma noktası belirtmek gerekirse bu; seçimle iş başına gelmiş, Refah-Yol koalisyon hükümetinin, askeri müdahale sonucunda yeniden dizayn edilmeye çalışılması anlamında, 28 Şubat 1997 askeri muhtırası¹ olarak gösterilebilir.²

Refah Partisi (RP) ve Doğru Yol Partisi’nin (DYP) koalisyon hükümeti, 1996 yılında seçimle iş başına gelmiştir. MGK’da irtica ile mücadele gerekçesiyle hazırlanan “28 Şubat Kararları” ile ordunun açıkça iktidara el koymayıp, ancak el koyma tehdidiyle, siyasi süreci isteği doğrultusunda kanalize etme girişimi; Erbakan-Çiller koalisyon hükümetinin yıkılmasına sebep olmuştur. 28 Şubat sürecinde başlayan kargaşa, yine bu sürecin ürünü olan DSP, MHP ve ANAP koalisyon hükümetinin kurulmasıyla, daha da derinleşerek devam etmiştir.³

¹ 28 Şubat 1997 Askeri Muhtırası, Türkiye’nin alışık olduğu nitelikte bir darbe olmaması anlamında görece “sevindirici” olmakla birlikte, nasıl adlandırılacağı konusunda, çeşitli akademik çevrelerce tartışılmış ancak bir mutabakata ulaşılamamıştır. Bu dönem, daha çok ideolojik bir söylem barındıran, muhtelif nitelendirmelerle ifade edilmiştir. Bu isimlendirmelerden bazıları; “İrtica ile Mücadele”, “Balans Ayarı”, “Postmodern Darbe”, “28 Şubat Süreci” şeklindedir. Bu çalışmada; MGK’da alınan bazı kararların, Bakanlar Kuruluna iletilmesi anlamında, muhtıra kelimesinin anlamından hareketle (bir kişi, grup veya kurumun, başka bir kişi, grup veya kurumu uyarmak, ihtar etmek amacıyla gönderdiği yazı) “28 Şubat Muhtırası” olarak kullanılacaktır.

² B. Berat Özipek, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika”, **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yay., 2009, s.659-679.

³ Murat Çemrek, “1980-2000’de Türkiye Ekonomi Politikası”, **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yay., 2009, s.640.

Tablo 2.1 “24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”

Parti Adı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil Oranı
RP	21,4	158	28,7	+ 7,3
ANAP	19,6	132	24,0	+ 4,4
DYP	19,2	135	24,6	+5,4
DSP	14,6	76	13,8	-0,8
CHP	10,7	49	8,9	- 1,8
MHP	8,2	---	---	-8,2
HADEP	4,2	---	---	-4,2
MP	0,5	---	---	- 0,5
YDH	0,5	---	---	- 0,5
YDP	0,5	---	---	- 0,5
İP	0,3	---	---	- 0,3
YP	0,1	---	---	- 0,1
Bağımsızlar	0,5	---	---	- 0,5
Toplam	100,00	550	---	---

Kaynak: 03.01.1996 Tarih ve 22512 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 23.01.2012).

28 Şubat sürecinin birçok siyasal etkisinin yanı sıra özellikle muhafazakâr seçmen kitlesinin sosyo-kültürel yaşamına etkileri nedeniyle de tepkilerin ortaya çıktığı ve seçmenlerin beklentilerinin karşılanmadığı bir dönem olmuştur. Milliyetçi-modern değerlerin ordu-medya-yapay siyasal kanallar üçgeninde yüceltiildiği ve muhafazakâr değerlerin, bahse konu olan üçgende yaygın bir dezenformasyona uğratarak lanse edildiği 28 Şubat süreci, ekonomik, sosyal ve siyasal krizleri de beraberinde getirmiştir.⁴

1.2. 1999 Genel Seçimleri

1995 seçimleri öncesinde uygulanmakta olan kontenjan uygulaması ve seçim çevresi uygulamaları yürürlükten kaldırılmış, 1995 genel seçimleriyle birlikte, % 10

⁴ Mehmet Dikkaya ve Deniz Özyakışır, “Türkiye Ekonomisinde Kayıp Yıllar (1991-2001)”, **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yay., 2009, s.731-742.

ülke barajlı d'Hondt seçim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 1995, 1999 ve 2002 genel seçimlerinde seçim sisteminin adalet ve istikrar ilkelerini birleştirme beklentisi gerçekleşmemiştir. 2007 ve 2011 genel seçimlerinde ise; yönetimde istikrarın ve temsilde adaletin görece sağlandığı belirtilmekle birlikte bu sonucun salt seçim sistemine endekslenmesi yerinde bir çözümlenme olmayacaktır.⁵

1999 genel seçimleri de 1995 genel seçimlerinde uygulanan % 10 barajlı d'Hondt seçim sistemi uygulamaları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamamış, katılan parti sayısı çok olmakla birlikte bunlardan beş siyasi parti ülke barajını aşarak parlamentoya girebilmiştir. 1999 genel seçimlerini özel kılan ise; Türkiye'de genel ve yerel seçimlerin, o tarihe kadar, ilk kez 18 Nisan 1999 tarihinde bir arada yapılmış olmasıdır.⁶

⁵ Erol Tuncer, "Temsil Krizine Çözüm Şart," 30.12.2005, <http://www.radikal.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 10.12.2011).

⁶ Emine Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, Ankara, Nobel Yay., 2004, s.181.

Tablo 2.2“18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”

Parti Adı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı	Aşkın/Eksik Temsil Oranı
DSP	22,2	136	24,7	+ 2,5
MHP	18,0	129	23,4	+ 5,4
FP	15,4	111	20,2	+ 4,8
ANAP	13,2	86	15,6	+ 2,4
DYP	12,0	85	15,5	+ 3,5
CHP	8,7	---	---	- 8,7
HADEP	4,7	---	---	- 4,7
BBP	1,5	---	---	-1,5
ÖDP	0,8	---	---	- 0,8
DTP	0,6	---	---	- 0,6
LDP	0,4	---	---	- 0,4
MP	0,3	---	---	- 0,3
DP	0,3	---	---	- 0,3
BP	0,2	---	---	- 0,2
EMEP	0,2	---	---	- 0,2
İP	0,2	---	---	- 0,2
DBP	0,1	---	---	- 0,1
DEPAR	0,1	---	---	- 0,1
SİP	0,1	---	---	- 0,1
YDP	0,1	---	---	- 0,1
Bağımsızlar	0,9	3	0,6	-0,3
Toplam	100,00	550	100,0	+/- 0,0

Kaynak: 27.04.1999 Tarih ve 23678 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 25.01.2012).

% 10 barajlı d'Hondt seçim sistemi; küçük partilerin parlamentoya girişini, büyük ölçüde, engellemektedir. Dolayısıyla mevcut seçim sistemi küçük partilerin, bir şekilde, birlikte hareket etmenin yollarını bulacağı veya büyük partilerin çatısı altına gireceği şeklindeki yaygın görüş 1995, 1999 seçimleri için geçerli olmamış,

aksine daha çok sayıda küçük partinin kurulduğu ve tek başlarına seçimlere gittikleri görülmüştür. Nitekim 1995 genel seçimlerine giren on iki siyasi partiden beş tanesi parlamentoda temsil olanağı bulmuşken yedi tane siyasi parti % 10 seçim barajına takılmıştır. 1999 genel seçimlerine giren yirmi siyasi partiden beş tanesi parlamentoda temsil olanağı bulmuşken, on beş tane siyasi parti % 10 seçim barajının altında kalmıştır.⁷ İki binli yıllara gelindiğinde ise seçimlere katılan siyasi parti sayısında önemli sayıda bir azalma söz konusu olmamış ancak mevcut seçim sistemi, büyük partilerin lehine, küçük partilerin aleyhine sonuçlar doğurmayı istikrarlı bir şekilde sürdürmüştür. Bu anlamda, Türkiye’de, seçimler ve seçim sistemleri tarihine bakıldığında; mevcut iktidarı elinde bulunduran meşru temsilciler veya atanmışlar tarafından önceden planlanan parlamento yapısının ki; bu yapı kesinlikle plüralist bir yapı değildir, bir sonraki seçimlerde gerçekleştiğinden söz edilebilir.

1.3. AK Parti’nin Kuruluşu

RP, Aralık 1995 yılında yapılan erken genel seçimlerinde, % 21,38 oy oranıyla, TBMM’de 158 sandalyeyle temsil hakkını elde etmiş; birinci parti olarak, DYP ile 54. koalisyon hükümetini kurmuştur. RP genel başkanı Necmettin Erbakan’ın başbakanlığındaki koalisyon hükümeti, ancak 11 ay iş başında kalabilmiştir.⁸ Nitekim 16 Ocak 1998’de Anayasa Mahkemesinin kararıyla RP kapatılmış, RP’nin kapatılma ihtimaline karşı, Aralık 1997’de kurulan Fazilet Partisi, RP’nin siyasi mirasını devralmıştır. Şöyle ki; RP’nin kapatılıp gerekçeli kararın Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla birlikte eski RP’li tüm milletvekilleri ve belediye başkanları, FP’ne geçmişlerdir.

FP, 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde, % 15,4 oranında oy alarak, TBMM’de 111 milletvekili ile temsil hakkı kazandı. FP, 28 Şubat Askeri Muhtırasının korku imparatorluğunun hüküm sürdüğü bir dönemde oluşturulan, DSP-MHP-ANAP hükümetine karşı, temkinli bir ana muhalefet partisi profili çizmeye çalışsa da RP’nin devamı olduğu gerekçesiyle 22 Haziran 2001’de kapatılması; başta, kendisini demokrat, muhafazakâr ve liberal addeden vatandaşlar olmak üzere geniş bir kitleyi

⁷ Erol Tuncer, “22 Temmuz 2007 Seçimleri Genel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Demokrasi**, Ankara, Yıl 1, Sayı 1, TESAV Yay., 2007, s.135-146.

⁸ Zekeriya Yıldız, **Politika Sözlüğü**, İstanbul, TİMAŞ Yay., 2003, s.145.

içten içe rahatsız etmiştir. Esasen AK Parti⁹'nin, girdiği ilk seçimlerde, (3 Kasım 2002 - % 34.28) iktidar olacak oranda oy alarak önemli bir başarıya imza atmasının arka planında, sırasıyla; 28 Şubat Askeri Muhtırası, RP'nin kapatılması, FP'nin kapatılması, ekonomik krizler ve özellikle ordu, medya ve “siyasa üreticileri” üçgeninde yürütülen bir dizi kampanyanın olduğu söylenebilir.¹⁰ Mamafih bu durum, AK Parti'nin mağdur edilmiş siyasi parti profilini canlı tutmasına ve bu duruma tepki gösteren kitlelerin desteğini alarak oy oranını artırmasına vesile olacaktır.

Ak Parti 14 Ağustos 2001'de kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na vererek resmen kuruldu. FP'nin kapatılmasından sonra, devamı niteliğindeki, SP kurulmuş ancak Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç'ın başını çektiği “yenilikçiler” SP saflarında yer almayacaktır. AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 12 Aralık 1997 tarihinde, Siirt'te bir miting sırasında okuduğu şiirden dolayı Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanmaya başlanmıştır. Yargılama sonucu “halkı din ve ırk farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek” suçunu işlediği gerekçesiyle dört ay hapis cezasına çarptırılmıştır. 26 Mart 1999 günü Pınarhisar Cezaevine konan Erdoğan, cezasını 24 Temmuz 1999 günü tamamlamıştır.¹¹

AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili adaylığı, 3 Kasım 2002 seçimleri öncesi, YSK tarafından kabul edilmemiştir. Ancak partisi 3 Kasım 2002 seçimlerinde 10 milyon 848 bin 704 (% 34,29) oy alarak 365 sandalye kazanmıştır. Bunun üzerine, Abdullah Gül başkanlığında 58. Cumhuriyet Hükümeti kurulmuş, seçimin ardından bir Anayasa değişikliği ile Erdoğan'ın adaylık yasağı

⁹ Adalet ve Kalkınma Partisi, İçişleri Bakanlığı'na verdiği kuruluş dilekçesinde kısaltılmış adını, AK Parti olarak belirlemiş, tüm resmi işlemlerde, oy pusulalarında AK Parti kullanılmaktadır. Buna rağmen genellikle muhalif-tarafsız olmayla özdeşleşen AKP-Adalet ve Kalkınma Partisi, isimlerini kullanan muhtelif kişiler ve taraflar da olmuştur. Parti isminin kısaltma biçimi hakkında birçok siyasetçi farklı görüşler dile getirmiş olmakla birlikte, 2009 yılında, dönemim devlet bakanı ve başbakan yardımcısı Cemil Çiçek, vermiş olduğu bir röportajda konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “*Ak Parti yerine başka bir şeyin kullanılması doğru değil. Tüm resmi işlemlerde Ak Parti olarak geçiyor, bizim partimizin resmi kısaltması bu. Benim ismim Cemil, sizin isminiz Gülin. Ben size Gülin yerine başka bir isimle hitap etsem olur mu? Saygısızlık olmaz mı? Nüfus cüzdanlarımızda bu isimler yazıyor, değil mi? Siyasi partiler de nüfus cüzdanlarını İçişleri Bakanlığı ve Yargıtay Başsavcılığı'na verdikleri dilekçeyle belirler. Partiyi kurarken kısaltılmış ismini Ak Parti olarak tanımlamışız. Oy pusulalarına bakın, YSK'nın ilanlarında Ak Parti yazıyor. Niye buna rağmen Ak Parti denilmiyor? Bunun bir anlamı var. Bilmeden yapanlara bir şey diyemem ama bilerek yapıyorsa nedenine bakmak lazım.*” (Gülin Yıldırımkaaya, “AK Parti mi? AKP mi?” 03.07.2009 <http://www.haberturk.com/yazarlar/gulin-yildirimkaya/216015-ak-parti-mi-akp-mi>, Erişim Tarihi:05.06.2012).

¹⁰ İsmail Safi, **Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar**, Ankara, Lotus Yay., 2007, s.285.

¹¹ Özipek, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika,” s.661.

kaldırılmıştır. Böylece, Recep Tayyip Erdoğan 8 Mart 2003 tarihinde yapılan yenileme seçimlerinde Siirt'ten milletvekili olarak TBMM'ye girme hakkı elde etmiştir.

Erdoğan'ın milletvekili seçilmesi üzerine, Abdullah Gül başkanlığındaki 58. Hükümet, 11 Mart 2003 tarihinde istifasını Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e sunmuştur. Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Sezer'den, 15 Mart 2003 tarihinde hükümeti kurma görevini alarak 59. Cumhuriyet Hükümeti'ni kurdu.¹² Böylece AK Parti, merkez-çevre¹³ ayrımında sosyal ve ekonomik olarak çevreyi temsil ettiğinin altını çizerek, “muhafazakâr demokrasi” fikri temelinde, iki binli yılların başında, Türkiye siyasetine yön verme iddiasıyla, siyaset arenasındaki yerini, tam kadro, almış bulunmaktaydı.¹⁴

2. 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri

1950 yılından bu yana geleneksel olarak her on yılda bir, doğrudan veya dolaylı bir biçimde yapılan askeri darbelere rağmen, demokrasi kültürünü içselleştirmiş iyi niyetli her bireyin, arzu ettiği seviyede olmasa da, Türkiye'de demokratik yönetim biçimi varlığını sürdürmektedir.¹⁵ Türkiye demokrasisi üzerine yapılan incelemeler ve tartışmalar, gelinen noktada, “ileri demokrasi” hedefine ulaşma derecesine, odaklanmış olması umut verici olmakla birlikte bu hedefin, mevcut modele oldukça uzak olduğunu da kabul etmek gerekmektedir. Demokrasinin varlığı konusunda mutabık olunmakla birlikte, temel sorun demokrasinin niteliği ile ilgilidir. Dolayısıyla hedef; çoğulcu demokrasiyi içselleştirecek bir takım düzenlemelerle işe koyulmak ve bu anlamda dünya standartlarını yakalamak olarak özetlenebilir. Bu bağlamda 2002 genel seçimleri; siyasal, sosyal, kültürel ve özellikle ekonomik anlamda, 1980'li yıllarda başlayıp 90'larda kesintiye uğrayan; açık toplum, şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerine dayanan yönetim biçimini sağlayabilmek için, AK

¹² Erol Tuncer, Coşkun Kasapbaş, Bülent Tuncer, **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yay., 2003, s.62-63.

¹³ Şerif Mardin, **T**

ürkiye'de Toplum ve Siyaset, İstanbul, İletişim Yay., 2006, s.35.

¹⁴ İki binli yıllar öncesinde uluslararası gelişmeler, çalışmanın konusuyla doğrudan ilişkili olmadığı için, bu anlamda yeni bir başlık açılmamıştır. Kısaca belirtmek gerekirse; soğuk savaşın bitimi ve 1990'lı yıllarda reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte, liberal değerler çerçevesinde değişen ve dönüşen dünyada ortaya çıkan yeni durumu açıklayabilmek, geleceğe dair bir yol haritası çizmek ve bu yolda ilerlemek için, süreci yöneten lider ülkelerin Türkiye gibi güçlü bir müttefike ihtiyaç duydukları dolayısıyla AK Parti'nin iktidarda olması uluslararası arenada memnuniyetle karşılandığı sonucuna ulaşılabilir.

¹⁵ Atilla Yayla, **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, Ankara, Liberte Yay., 2001, s.37.

Parti'nin söylemlerinden hareketle, birçok kimse için, "açılan yeni bir sayfa" olarak değerlendirilmiştir.¹⁶

Demokrasinin pratiğe yansımaları olarak seçimlerin yapılmış olması, ilgili ülkede, gerçek anlamda demokrasinin olduğu anlamına gelmeyecektir. Ancak bugüne kadar, sandığın kurulmadığı, seçimlerin yapılmadığı bir yerde demokrasinin olduğu da görülmemiştir. Zira seçimin olmadığı yerde özgürlük olmayacaktır. Özgürlüğün olmadığı yer ise otoriter ve totaliter yönetimlerin egemenlik alanlarına işaret etmektedir.¹⁷

Esasen Türkiye'de, geçmişte, klasik temsili demokrasiyi, "sandık demokrasisi" adını takarak küçümseyen, hatta alaya alan bir takım "aydınlar" olmuştur. Daha çok iktidarın nimetlerinden sınırsız bir şekilde yararlanan bu oligarşik yapılanma, demokrasi kelimesini dillerinden hiç düşürmemişler, fakat asla demokrasiye inanmamışlardır. Demokrasiyi, "*zinde kuvvetler adını verdikleri güç odaklarının kendi ideolojileri istikametinde ülkeyi sürüklemesi olarak anlamışlardır.*"¹⁸ Demokratik gelişmişlik anlamında, geline noktanın muazzam derecede yükseldiğini iddia etmek çok gerçekçi olmayacaktır. Fakat iki binli yıllarda genel seçimlerin seyrine bakıldığında, her seçimin bir öncekine göre daha demokratik şartlar çerçevesinde gerçekleştiği ve sonuçları itibarıyla, parlamentoda daha çoğulcu bir yapının sağlandığından söz edilebilir.

2.1. Seçim Bileşenleri

Türkiye iktisat tarihinde ciddi bir yer tutan, tahrip gücü yüksek iki büyük ekonomik krizin yaşandığı dönemde, DSP, MHP ve ANAP koalisyon hükümeti, yönetimi elinde bulundurmaktaydı. Bu dönemde. "Anayasa fırlatma hadisesi," Başbakan Bülent Ecevit ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasındaki gerilim, döviz değerindeki ani yükselme ve iflasların simgesi olarak, elindeki yazar kasasını, Bülent Ecevit'in geçtiği sırada Başbakanlığın merdivenlerine fırlatarak kıran esnafın görüntüleri, Türkiye'deki genel durumu özetler nitelikteydi. İntihar vakalarının¹⁹

¹⁶ Nihal Samsun, "Hesap Verebilirlik ve İyi Yönetişim," **İyi Yönetişimin Temel Unsurları**, Ankara, Ayrıntı Yay., 2003, s.18-33.

¹⁷ Jean Marie Cotteret ve Claude Emeri, Seçim Sistemleri, Çev: Ahmet Kotil, İstanbul, Gelişim Yay., 1975, s.9.

¹⁸ Yayla, **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, s.38.

¹⁹ Durkheim, her toplumun kendine özgü olan ve büyük toplumsal dönüşümler ya da olağandışı durumlar olmadıkça durağan kalan bir "toplumsal intihar oranı" bulunduğunu ve bu durumun, intiharın bir toplumsal olgu olduğunu kanıtladığını belirtmiştir. Başka bir deyişle, Durkheim, toplumsal intihar oranını belirleyen şey, intihar olayıyla birlikte görülen kimi toplumsal etkenlerdir ve

yükseldiği bu dönemde, ekonomik kriz, kargaşa, mutsuzluk, umutsuzluk ve belki de en tehlikeli olan durum, kendisine olan güvenini yitirmiş insanların, E. Durkheim'in "anomi"²⁰ kavramını anımsatması olarak özetlenebilir. Nitekim bu ruh halinin, 2002 genel seçimlerine yansması; sayısı 41.291.120 olan kayıtlı seçmenlerin 32.768.161'inin (% 79,14) sandık başına gitmesi şeklinde olacaktır. Belirtmek gerekir ki; böylece, 1980 yılından sonra, genel seçimlere en düşük katılma oranı gerçekleşmiştir.

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen, Milletvekili Genel Seçimleri, 1987, 1991, 1995 ve 1999 seçimlerine benzer olarak, erken seçim kararı sonucu yapılmıştır. Beş yıl için seçilmiş olan TBMM, bir kez daha normal süresini tamamlayamadan (3yıl, 6 ay, 15 gün) seçimlere gidilmiştir.

2.1.1. Seçim Sistemi

2002 genel seçimlerinde, 1995 ve 1999 seçimlerinde olduğu gibi "% 10 Ülke Barajlı d'Hondt Sistemi" uygulanmıştır.²¹ Esasen Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte, seçim öncesinde, seçim yasalarında değişiklik yapılması neredeyse gelenek haline gelmiştir. Bu değişiklikler, daha katılımcı, ileri bir demokrasiyi inşa etmekten ziyade seçimlerin yönetimi, denetimi ve işleyişiyle ilgili teknik ayrıntılara ilişkin düzenlemelere veya seçim sistemlerini belli bir partiye (ki; bu parti genellikle o dönem için iktidarı elinde bulunduran parti olmuştur) maksimum düzeyde temsil olanağı sağlayacak şekilde revize etmeye yönelik olmuştur. Bu tür girişimlerin kamuoyunda yoğun eleştirilere ve tepkilere yol açtığı bilinmektedir. Fakat 2002 seçimleri öncesinde kamuoyunda, koalisyon hükümetlerinin istikrarsız yönetimine benzer bir hükümet organizasyonu ile karşılaşmamak için, siyasi partiler ve seçim kanunlarında değişiklik yapılmasından yana genel bir eğilimin belirdiği söylenebilir.

2002 genel seçimleri öncesinde, birçok demokratik sivil toplum kuruluşun gerekliliğine vurgu yaptığı başlıca konulardan biri de parlamenter adaylarının belirlenmesinde, lider sultanının önüne geçecek ve adayların belirlenmesinde seçmenlerin veya en azından ilgili parti üyelerinin doğrudan etkide bulunmasını

intiharın nasıl oluştuğunu anlamamızı sağlayacak olan da bu etkidir, görüşünü savunmaktadır. Durkheim'in eskimeyen tezi iki binli yılların başında, Ekonomik krizlerden kaynaklanan intiharları açıklama konusunda anlamlı görülmüştür. Ayrıntılı bilgi için, bkz. Emile Durkheim, **İntihar Toplumbilimsel İnceleme**, Çev: Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yay., 2002.

²⁰ Emile Durkheim, **İntihar Toplumbilimsel İnceleme**, Çev: Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yay., 2002, s.54.

²¹ Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1977-2002)**, Ankara, TESAV Yay., 2003, s.126.

sağlayacak bazı düzenlemelerin yapılmasıydı. Esasen bu beklenti, katılımcı siyasi kültürü inşa etme adına, seçmen kitlesinde bir özlem haline gelmişti. Ancak kamuoyundaki beklentilere karşın bu dönemde, Seçim Kanunu'nda veya Siyasal Partiler Kanunu'nda herhangi bir değişiklik yapılmadan seçimlere gidilmiştir.²²

Söz konusu 2002 genel seçimleri olunca, hafızalarda yer edinen başlıca konusorun; seçim sistemi ve adalet kavramları olmuştur. Şöyle ki; 2002 genel seçimleri, parlamento'ya yansıyan sonuçları itibariyle; % 10 seçim barajının azizliğine uğrayan-uğratan temsilde adalet ilkesi, 2002-2007 yılları arasında, TBMM'nin meşruluğunun sorgulanmasına varan birçok tartışmanın ve farklı seçim sistemi arayışlarının yaşanmasına sebep olmuş fakat aranan sistem bir türlü bulunamamıştır.²³

2.1.2. Seçim Çevreleri

Milletvekili seçimi sistem ve usulünü, seçim çevreleriyle milletvekili sayısını, seçim dönemi ve zamanını, ara seçimi, seçimin yenilenmesi, seçilebilme ve aday olma esasları ile milletvekili seçimine ilişkin ilkeleri ve uygulamaları düzenleyen 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun, 4. maddesinde seçim çevreleri ilgili düzenleme yer almaktadır. Şöyle ki; *“İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde toplam milletvekili sayısından her il'e önce bir milletvekili verilir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, birinci fıkradaki illere verilen milletvekili sayısı çıkarıldıktan sonra kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. (550-81 = 469). İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur. Nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konular ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekillikleri bu sıraya göre dağıtılır. Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eşit nüfus veya nüfus artığı göstermesi halinde, bunlar arasında ad çekilir. Yapılan tespit sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller, bir seçim çevresi sayılır. Çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür. Bu seçim çevreleri, numara sırasına göre adlandırılır.*

²² Tuncer vd.,**3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.15.

²³ İlhan Uzgel, “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele,” **AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu**, Ankara, Phoenix Yay., 2010, s.357-380.

Bu illerin seçim çevreleri belirlenirken:

- a) *Seçim çevreleri, mümkün olduğu ölçüde eşit veya birbirine yakın sayıda milletvekili çıkaracak şekilde oluşturulur.*
- b) *Mümkün olduğu ölçüde ilçelerin mülki bütünlüğü dikkate alınır.*
- c) *Aynı seçim çevresinde yer alacak ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlıkları ile ulaşım imkânları gözönünde bulundurulur.*

Bu illerin milletvekili sayısının seçim çevrelerine dağıtımında; seçim çevrelerinin çıkaracakları milletvekili sayısı, nüfusları bakımından illerin milletvekili sayısını tespit etmeye ilişkin esaslara göre belirlenir.”²⁴

MSK, 4. maddedeki bu düzenlemeden hareketle 2002 genel seçimlerinde, İstanbul ili, 3 seçim çevresine bölünmüş; birinci seçim çevresi 24, ikinci seçim çevresi 21, üçüncü seçim çevresi ise 25 olarak belirlenmiştir. Ankara ili, 2 seçim çevresine bölünmüş; birinci seçim çevresi, 15 ikinci seçim çevresi ise 14 olarak belirlenmiştir. İzmir ili de yine, 2 seçim çevresine bölünmüş; birinci ve ikinci seçim çevresi, 12’şer olarak belirlenmiştir. Geri kalan her il $(81^{25}-3=78)$ bir seçim çevresi olarak belirlenmiştir.²⁶

2.1.3. Siyasi Partiler

Toplumdaki bölünmeleri ve çatışmaları yansıtmak anlamında, stratejik bir fonksiyona sahip siyasi partiler, gelinen noktada “sorun boyutlarının”²⁷ sayılarıyla paralel olarak çoğaldıkları veya azaldıkları söylenebilir. Esasen tek sorun boyutuna sahip bir toplum veya devletin varlığından söz etmek, neredeyse imkânsız olmasından kaynaklı, demokratik toplumlarda, çok partili sistemin ortaya çıkması da kaçınılmaz bir pratik olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda sorun boyutlarının sayısı ile parti sayısı arasında bir ilişkinin olacağı sonucu çıkmaktadır. Sorun boyutları çoğaldıkça, bu sorunları çözme iddiasıyla yeni partilerin kurulacağı; sorun boyutları

²⁴ 2839 Sayılı “Milletvekili Seçim Kanunu”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/618.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

²⁵ 1999 genel seçimlerinde 80 olan il sayısı, Bolu ilinden ayrılan Düzce’nin il olması nedeniyle 81’e çıkmış, bu il’e 3 milletvekili tahsis edilmiştir. Bolu ili seçim çevresinin milletvekili sayısı ise 5’den 3’e düşürülmüştür.

²⁶ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.16.

²⁷ Arend Lijphart, 22 çağdaş demokrasi üzerinde yapmış olduğu karşılaştırmalı araştırmada, 7 sorun boyutunun olduğundan bahsetmektedir. Bu sorun boyutları; sosyal-ekonomik, kültürel-etnik, şehirsels-kırsal, dinsel, rejimle ilgili, dış politikayla ilgili ve post materyalist sorun boyutları olarak sayılmıştır. Parti sistemleri ve parti sistemindeki parti sayıları hakkında, Arend Lijphart’ın yanı sıra, Robert Alford, Seymour Martin Lipset, Stein Rokkan, Albert O. Hirschman gibi birçok siyaset bilimci, sosyologun çözümlenmeleri mevcut olmakla birlikte, çalışmanın konusundan kaynaklı, ayrıntılara yer verilememiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ergun Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**.

azaldıkça da parti sisteminde var olan bazı partilerin varlık nedenlerinin ortadan kalkması nedeniyle bir şekilde kendilerini feshedecekleri açıktır.²⁸

Türkiye’de parti sistemi ve parti sistemindeki parti sayılarının oluşum sürecine-arka planına bakıldığında; genellikle ünlü sosyolog Şerif Mardin’in merkez-çevre bölünmesine yönelik yaptığı incelemeye atıfta bulunulmuştur. Şerif Mardin’in 1973 yılında yayınlanan klasikleşmiş makalesinde; yakın zamanlara kadar Türkiye siyasetinin temelinde yer alan en önemli sosyal bölünmenin köklerini; Osmanlı Devleti’nin sosyal ve siyasal yapısında aramak gerektiğini vurgulamıştır. Belirtmek gerekir ki: Mardin’in merkez-çevre ayrımı coğrafi anlamdan çok sosyal-kültürel anlamda bir bölünmeye işaret etmektedir.²⁹

“Merkez ile çevrenin, Osmanlı siyasal ve ekonomik yaşamının temel sorunu durumuna gelmesine yol açan birçok neden vardı. Merkez-çevre kopukluğunun en genel boyutu, doğmakta olan bir imparatorluk içinde bölük pörçüklüğün varlığını hâlâ geniş ölçüde sürdürmesiydi. Osmanlı İmparatorluğu, miras yoluyla geçen bir bürokrasi ve feodal beyler tarafından değil de merkezden denetlenen bir ordu kurmakta başarı göstermişti, ama Osmanlı toplumu bu çerçevenin içine kolayca girip oturmuyordu. İmparatorluğun bazı bölümlerinde, imparatorluk-öncesi bir soylular sınıfı varlığını sürdürmüştü, soy sop zincirleri hâlâ güçlüydü, dinsel tarikatlar özerk güçlerinin dayandığı temelleri hatırlatabilirlerdi ve çeşitli etnik ve dinsel gruplar vardı.

Bu dağınık potansiyelin özel bir durumu, devlet ile İmparatorluğun çekirdeği olan Anadolu’daki göçebeler arasındaki ilişkiydi. Devletin çevredeki göçebelerle uğraşmasının getirdiği güçlük, yerel bir rahatsızlıktı. Ama ayrıca göçebeler ile kentlerde oturanlar arasındaki karşıtlık, Osmanlı okumuşlarının, uygarlığın kent ile göçebelik arasındaki bir çekişme olduğu ve göçebeliğe ilişkin her şeyin küçümsen-

²⁸ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2011, s.3.

²⁹ Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, s.10.

*mekten başka bir işe yaramadığı konusundaki kalıp düşüncesini
de doğurmuştu.*”³⁰

Mardin’in devletle özdeşleşen merkez deyimli yönetenler ve siyasal elitlere işaret etmekte, yönetilenler ve toplumun geri kalan bütün unsurları ise çevreyi oluşturmaktadır. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyet’ine, merkez’in taşıyıcı öznesi olarak, sırasıyla, Genç Osmanlılar, İttihat Terakki Cemiyeti, CHP olarak sayılmakla birlikte, çevre ise daha geniş ve heterojen bir yapıya sahip olmuştur.³¹ Bu anlamda, Türkiye’de parti sistemi³² ve siyasi parti sayıları üzerine yapılan incelemelerin

³⁰ Mardin, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, s.37.

³¹ Adem Çaylak ve Şükrü Nişancı, “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş Demokrasiye Geçiş mi? Siyasal Rejimin Restorasyonu mu? 1946-1950,” **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yay., 2009, s.303-331.

³² **1982 Anayasası, 68. Madde: “Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma”** Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir. Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler. Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez. Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dâhil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasî partilere üye olamazlar. Yükseköğretim elemanlarının siyasî partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasî partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yükseköğretim elemanlarının yükseköğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler. Yükseköğretim öğrencilerinin siyasî partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir. Siyasî partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.

1982 Anayasası, 69. Madde: “Siyasî partilerin uyacakları esaslar” Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir. Siyasî partiler, ticarî faaliyetlere girişemezler. Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay’dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir. Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır. Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir. Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zimnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarında kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır. Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir. Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz. Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle

merkez-çevre bağlamında çözümlenmesi, iki binli yıllara kadar güncelliğini koruyan klasikleşmiş bir tez olmuştur. Ancak, daha çok çevre'yi temsil ettiğini iddiasıyla ön plana çıkan, AK Parti'nin, 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinden, tek başına iktidar olacak oranda oy alması ve gelinen noktada, muktedir olması yeni bir çözümlenme ihtiyacını da beraberinde getirdiği söylenebilir.

2002 genel seçimler öncesinde siyasal yaşamda bulunan 47 siyasi partiden 23'ü seçimlere katılma hakkını elde etmiştir. Ancak seçime katılma hakkını elde etmesine karşın, ATP, DP, DTP, EMEP ve HADEP seçimlere katılmadıkları için 2002 genel seçimlerine katılan siyasi parti sayısı 18'e inmiştir.³³

sebepler olan kurucuları dâhil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar. Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır. Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

³³ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.32.

Tablo 2.3 “2002 Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları (1.000 TL)”

Parti Adı	2002 Normal Yardım	2002 Seçim Yardımı	2002 Toplam Yardım
AK PARTİ (3)	3.777.862.050	7.555.724.100	11.333.586.150
ANAP (1)	5.734.653.150	11.469.306.300	17.203.959.450
BBP (4)	377.786.193	755.572.387	1.133.358.580
BTP	-----	-----	-----
CHP (2)	3.777.862.050	7.555.724.100	11.333.586.150
DEHAP	-----	-----	-----
DSP (1)	9.624.688.510	19.249.377.020	28.874.065.530
DYP (1)	5.209.565.190	10.419.130.380	15.628.695.570
İP	-----	-----	-----
LDP	-----	-----	-----
MP	-----	-----	-----
MHP (1)	7.798.293.130	15.596.586.260	23.394.879.390
ÖDP (4)	289.808.587	579.617.173	869.425.760
SP	-----	-----	-----
TKP	-----	-----	-----
YTP	-----	-----	-----
YP (4)	336.384.967	672.769.933	1.009.154.900
GP	-----	-----	-----

Kaynak: Tuncer vd., 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.39.

- (1) 1999 Milletvekili Genel Seçimlerinde % 10 ülke barajını aşarak TBMM’ye giren siyasi partiler.
(2) 1999 Milletvekili Genel Seçimlerinde % 7 oy oranını aşan siyasi parti.
(3) TBMM’de 10’den fazla milletvekiline sahip siyasi partiler.
(4) TBMM’de 3’den fazla milletvekiline sahip siyasi partiler.

2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nun 16. maddesinde “*Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler. Siyasi partilere kayıtlı olmayan kimselerin, herhangi bir siyasi parti tarafından aday gösterilmeleri, kendilerinin yazılı muvafakatlarına bağlıdır. Bir kimse aynı zamanda değişik siyasi partiden veya aynı partiden aynı seçim için birden fazla seçim çevresinden aday olamaz, aday*

gösterilemez ve seçilemez. Bağımsız adaylar da, aynı seçim için birden fazla seçim çevresinde aday olamaz ve seçilemez” hükmü yer almaktadır.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. maddesinde ise “*Siyasi partiler seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alamayacakları*” belirtilmiştir. Bu açık hükümlerin yürürlükte olmasına rağmen, birçok seçimde, siyasi partilerin işbirliği yapma yoluna gittikleri görülmüştür. 2002 genel seçimlerinde de bazı partiler arasında, seçim işbirliğine gidilmiştir.

Bu seçimlerde seçime katılma hakkına sahip olmasına karşın; Aydınlık Türkiye Partisi (ATP) ve Demokratik Türkiye Partisi (DTP), Doğru Yol Partisi'ni (DYP); Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), kapatılma riskini göz önünde bulundurarak, Demokratik Halk Partisi'ni (DEHAP); seçime katılma hakkı olmayan Toplumcu Demokratik Parti (TDP) ise Özgürlük ve Dayanışma Partisi'ni (ÖDP) destekleme kararı almıştır.³⁴ Esasen alınan bu tür desteme kararlarının arka planında, seçim sisteminin küçük partilere, neredeyse, yaşama hakkı tanımaması³⁵ ve genel irade³⁶ tarafından, marjinal addedilen grupların TBMM çatısı altında kendilerini ifade etmelerine tahammül edecek seviyede çoğulcu bir demokrasi kültürünün kurumsallaşmadığı gerçeğinin olduğu söylenebilir. Siyaset dışına itilen bu “marjinal” grupların, genellikle yasadışı zeminlerde çözüm arayışına giriştikleri veya seçim sisteminin psikolojik baskısıyla büyük partiler lehine oy kullandıkları söylenebilir.

2.1.4. Seçmenler

Türkiye’de seçmen yaşı, 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle, 18 olarak belirlenmiştir.³⁷ Seçmen yaşında 1995 yılından sonra herhangi bir değişiklik söz

³⁴ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.35.

³⁵ 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun “Devletçe Yardım” başlıklı, Ek Madde 1, birinci ve ikinci fıkralarda; % 10 Ülke barajını aşarak TBMM’ye giren siyasi partilerin, genel seçim sonrasında, YSK tarafından ilan edilen toplam geçerli oy sayılarıyla orantılı olacak şekilde, her yıl bütçe gelirleri “B Cetveli” toplamının beş binde ikisi oranında ödenek tahsis edilir. Yine Ek Madde 1’in beşinci fıkrasında; Milletvekili Genel Seçimlerinde, geçerli oyların % 7’sinden fazlasını alan siyasi partilere de aldıkları toplam oy sayısıyla orantılı olacak şekilde hazine yardımı yapılmaktadır. Ancak 3 ve daha fazla milletvekili bulunan partilere de yapılan yardımı belirleyen “Geçici Madde 16” 2005 yılında iptal edilmesi, görece daha küçük partilerin de bir şekilde kendilerini feshetmelerine zemin hazırlamıştır.

³⁶ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Alpagut Erenuluğ, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, 1. Kitap, VI. Bölüm.

³⁷ **1982 Anayasası 67. Madde: “Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları”** Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir. Seçimler ve halkoyması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı

konusu olmamıştır. Esasen modern demokrasilerde genel kabul gören yaş sınırının da 18 olduğunu belirtmek gerekir. Seçmen olma yaşıyla ilgili tarihsel sürece bakıldığında; 1877 yılında seçmen olmak için 25 yaşını doldurmak, mebus olmak için ise 30 yaşını doldurma şartı aranmıştır. Seçmenlik yaşı 1923 yılında, azalan nüfus gereği, 18 yaşını dolduranları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak 1934 yılında, 22 yaşını doldurma şartı aranmıştır. 1961 seçim yasası ve 1982 Anayasasında seçmenlik yaşı; 21 yaşını dolduranlara tanınmışken, 1987 yılında yapılan değişiklikle 20 ve son olarak 1995'te yapılan değişiklikle 18 yaşını dolduranlara seçimlerde oy kullanma hakkı tanınmıştır.³⁸

Seçmen yaşının 18'e indirilmesi, 1990'lı yılların en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Seçmen yaş sınırıyla ilgili düzenlemelerin arka planında, siyasetçilerin³⁹ gençliğe yönelik tutumlarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Esasen seçmen yaşının 21'i bitirme şeklinde düzenlenmesi konusundaki ısrarın ardında, 12 Eylül öncesi döneme yönelik bir tespit ve o tespite dayalı bir tepki vardı. Buna göre, resmi söylemle, 12 Eylül öncesinin, “anarşik ortamından” yüksek öğrenim gençliğinin sorumlu tutulmasıydı. Bu nedenle yüksek öğrenim gençliğinin siyasetle ilgilenmesini kesmek ve “apolitik” bir gençlik yaratmak fikri öne çıktı. Oysa bu tutum, Türkiye’de siyasetin yozlaşmasının nedenlerinden biri olmuş, yeni siyasal kadrolar yetişmesi konusunda ciddi sorunlar yaratmıştır. Bu aşamada 12 Eylül’ün “nimetlerinden” yararlananların, 1980 öncesi siyasal sorunların başlıca kaynağı olarak üniversiteyi ve üniversite gençliğini gördüklerinin altını çizmek gerekir. Bu nedenle hem öğrenciler hem de öğretim üyeleri için anayasa, siyasal partiler,

yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler. Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir. Silâh altında bulunan er ve erbaşlar ile askerî öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde oy kullanılması ve oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır. Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir. Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

³⁸ Soysal, **Anayasaya Giriş**, s.6.

³⁹ Türkiye’de 1990’lı yıllarda siyaset üreticilerinin, siyasetçilerden ziyade bürokratlar olduğu tezi üzerinden giderek, bu anlamda; siyasetçi ve bürokrat kavramlarını yer değiştirerek kullanmak, Türkiye’de müktedir ol-a-mayan iktidar yapılanmaları hakkında daha sağlıklı çözümlerinin yapılmasını sağlayacaktır. Ayrıca Türkiye demokrasi tarihindeki bu paradoksun, sadece 1990’lı yıllarda değil, 1950’den başlayarak iki binli yılların başına kadar sürdüğünün altını çizmek gerekmektedir.

seçimler ve Yüksek ğrenim yasında siyasal faaliyetlere dair kısıtlamalar ve yasaklar getirilmiştir.

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 63. maddesinde, meşru mazereti olmaksızın genel ve ara seçimlere katılmayanlar için, genellikle her dönem için miktarı değişen bir para cezası öngörülmüştür. Ancak seçim sonrasında bu para cezası genellikle uygulanmamaktadır.

1983 yılından 2011 yılına dek yapılan bütün genel seçimlerde seçmen sayısının bir önceki genel seçimlere oranla arttığı görülmüştür. 2002 genel seçimlerinde, kayıtlı olan seçmen sayısı; 41.407.027 olarak, 1999 genel seçimlerindeki seçmen sayısına göre (37.429.120), % 10,32 oranında artmıştır.⁴⁰

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun 94. maddesinde 1987 yılında yapılan değişiklikle yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının genel seçimlerde gümrük kapılarında oy vermeleri sağlanmıştır. Bu uygulama, 2002 genel seçimlerinde de geçerli olmuş ve gümrük kapılarında 115.459 oy kullanılmıştır. Bu sayı Türkiye'deki kayıtlı seçmen sayısının % 0,28'ini oluşturması anlamında sembolik görülebilir ancak; sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda kayda değer bir öneme haiz olduğunu belirtmek gerekir.⁴¹

⁴⁰ Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, s.183; Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.127.

⁴¹ Tuncer vd.,**3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.14.

Tablo 2.4 “1950-2002 Yılları Arasında, Seçmen Sayısı ve Türkiye Nüfusundaki Değişim”

Seçim Yılı	Seçmen Sayısı	Sayısal Artış	Seçmen Artış Oranı (%)	Türkiye Nüfusu	Seçmen/Nüfus Oranı (%)
1950	8.905.743	-----	-----	20.947.188	42,52
1954	10.262.063	1.356.320	15,23	23.204.000	44,23
1957	12.078.623	1.816.560	17,70	25.250.000	47,84
1961	12.925.395	846.772	7,01	28.227.000	45,79
1965	13.679.753	754.358	5,84	31.391.421	43,58
1969	14.788.552	1.108.799	8,11	34.443.000	42,94
1973	16.798.164	2.009.612	13,59	38.073.000	44,12
1977	21.207.303	4.409.139	26,25	41.769.000	50,77
1983	19.767.366	1.439.937	- 6,79	47.864.000	41,30
1987	26.376.926	6.609.560	33,44	52.561.000	50,18
1991	29.978.837	3.601.911	13,66	57.291.000	52,33
1995	34.155.981	4.177.144	13,93	61.706.000	55,35
1999	37.429.120	3.273.139	9,58	66.304.000	56,45
2002	41.291.568	3.862.448	10,32	69.757.000	59,19

Kaynak: Tuncer vd., 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.218.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların, gümrük kapılarına gelme konusunda çeşitli sıkıntılar yaşadıkları, dolayısıyla genel seçimlere katılımın, yurt dışında yaşayan toplam vatandaşlara oranla oldukça düşük seviyede olduğu bilinmektedir. 1995 yılında yapılmış olan Anayasa değişiklikleri esnasında, Anayasanın 67. maddesinde, “Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler” şeklinde bir düzenleme gidilmiştir. Bu değişiklikteki temel amaç, yabancı ülkelerde bulunan vatandaşların, gümrük kapıları yerine, ikamet ettikleri ülkelerde, oy kullanmalarını sağlayacak tedbirlerin alınmasıydı. İlgili değişiklik, temsilde adalet ilkesi anlamında olumlu bir düzenleme

olmasına karşın, 1995, 1999 ve 2002 genel seçimlerinde bu anlamda bir uygulamaya gidilmemiştir.⁴²

2.1.5. Milletvekili Adaylık Süreci ve Seçilen Milletvekilleri

2002 genel seçimlerine fiilen katılan, on sekiz siyasi partiye mensup 9.893 ve bağımsız aday statüsüyle 190 olmak üzere toplamda 10.083 milletvekili adayı seçime katılmıştır. Milletvekilli adaylarının seçilme usulleri, birçok genel seçim öncesi olduğu gibi, 2002 seçimleri öncesinde de, adayların belirlenmesinde yerel seçmenin de söz sahibi olması gerektiği konusu, çokça dillendirilmiştir. Zira merkezden aday belirleme usulünün, partiye yakın olan seçmen kitlesinin, adayı iyi tanımadıkları ve adayın yerel seçmenin sorunlarıyla hemhal olmadığı, dolayısıyla seçildikten sonra bu sorunlara istenen ölçüde çözüm üretemeyeceği şüphesi seçmeni başka arayışlar içine sürükleyebilmektedir. Ayrıca, daha işin başındayken, (seçim öncesi) katı merkezi bir yapılanmayı işaret eden bu uygulama, yerelleşme ve katılımcı demokrasi adına da umut verici olmayacaktır.

2002 genel seçimlerine katılan, CHP, DYP dışındaki siyasi partiler, adaylarının tümünü merkez yoklaması usulüyle belirlemiştir.⁴³ Ancak adı geçen siyasi partiler de, ülke genelinde önseçim yapmamıştır. Esasen lider sultasına son vermek ve parti içi demokrasi anlayışını kurumsallaştırmak anlamında hayati önem taşıyan önseçim ve benzeri uygulamaların ilke haline getirilmesi, demokrasi kültürünün gelişimini olumlu yönde etkileyecektir.

Genel seçimlerin, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri çerçevesinde değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken önemli kriterler; parlamenter adayların belirlenme yöntemlerinin yanı sıra, cinsiyetleri, eğitim durumları, maddi koşulları ve meslekleri şeklinde sayılabilir.

⁴² Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, s.183.

⁴³ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.15.

Tablo 2.5 “2002 Genel Seçimleri Milletvekili Adaylarının Cinsiyet ve Eğitim Durumu”

Parti Adı	Cinsiyet Durumu		Eğitim Durumu		
	Kadın Aday Oranı (%)	Erkek Aday Oranı (%)	İlk (%)	Orta (%)	Yüksek (%)
AK PARTİ	5,6	94,4	0,5	12,4	87,1
CHP	7,6	92,4	3,5	16,7	79,7
DYP	7,5	92,5	3,8	25,5	70,7
MHP	4,2	95,8	5,1	10,5	84,4
GP	17,8	82,2	10,2	43,1	46,7
DEHAP	18,7	81,3	34,2	34,0	31,8
ANAP	14,9	85,1	8,7	27,8	63,5
SP	1,1	98,9	4,6	24,7	70,7
DPS	8,2	91,8	7,1	24,5	68,4
YTP	14,9	85,8	11,1	20,0	68,5
BBP	5,6	94,4	20,5	28,4	51,1
YP	11,8	88,2	23,4	28,4	48,0
İP	10,5	89,5	17,8	34,2	48,0
BTP	2,2	97,8	20,2	31,3	48,2
ÖDP	27,4	72,6	12,3	40,7	46,4
LDP	11,1	88,9	19,3	29,3	51,4
MP	12,0	88,0	17,5	37,1	45,4
TKP	31,3	68,7	32,7	38,2	29,1
Bağımsızlar	7,9	92,1	20,5	33,2	46,3
Toplam	11,9	88,3	14,2	28,2	57,5

Kaynak: Tuncer vd., 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.48.

Adayların cinsiyet ve öğrenim durumlarına ilişkin bilgilere bakıldığında; kadın adaylara sol partiler tarafından daha çok yer verildiği görülmekle birlikte, hemen hemen bütün siyasi partilerin mutabık oldukları nokta ise, yüksek öğrenim gören aday oranını maksimum düzeyde tutmak, şeklinde olmuştur.

Genellikle “temsilde adaletsizlikle” birlikte anılan 2002 seçimleri sonucunda, AK Parti (363), CHP (178) ve bağımsız (9) olmak üzere toplamda 550 milletvekili adayı, TBMM’de temsilci olmaya hak kazanmıştır. Milletvekillerinin eğitim ve cinsiyet durumlarını gösteren tabloya bakıldığında ise 21. döneme göre kayda değer bir gelişmenin olmadığı görülmektedir.

Tablo 2.6 “22. Dönem Milletvekillerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumu”

Parti Adı	Milletvekili Cinsiyet Durumu		Milletvekili Eğitim Durumu		
	Kadın Sayı - (%)	Erkek Sayı - (%)	İlk Sayı - (%)	Orta Sayı - (%)	Yüksek Sayı - (%)
AK PARTİ	13 – 3,6	363 – 96,4	4 – 1,1	25 – 6,9	334 – 92,0
CHP	11 – 6,2	167 – 93,8	4 – 2,3	23 – 12,9	151 – 84,8
BAĞIMSIZLAR	0 – 0	9 – 100	0 – 0	3 – 33,3	6 – 66,7
Toplam	24 – 4,4	526 – 95,6	8 – 1,4	51 – 9,3	491 – 89,3

Kaynak: Tuncer vd., 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.52.

2002 genel seçimleri sonucunda bazı temsilciler ilk kez milletvekili olmaya hak kazanmışken bazıları ise daha önce bir veya birçok kez milletvekili olarak görev yapmıştır. 22. dönemde ilk kez milletvekili olarak seçilenlerin oranı % 80,5 çeşitli dönemlerde TBMM’de bulunmuş olan milletvekillerinin oranı ise; % 19,5 olmuştur.

2.2. 2002 Genel Seçim Sonuçları

2002 genel seçimlerine katılan on sekiz siyasi partiden yalnızca AK Parti ve CHP meclise girebilmiş, geri kalan on altı siyasi parti ise % 10 ülke barajını geçemeyerek meclis dışında kalmıştır. Bu sonuçlarla ışığında, TBMM’ye milletvekili gönderen partiler ve bağımsızlar, toplam geçerli oyların % 54,7’sini alarak % 100 temsil hakkını elde etmiştir. Toplam geçerli oyların % 45,3’ü ise temsil olanağı bulamamıştır. TBMM dışında kalan oy oranının bu denli yüksek olması; 2002-2007 yılları arasında, seçim sistemi, temsilde adalet, yönetimde istikrar gibi konuların da

çokça tartışılmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde zaman zaman TBMM'nin meşruiyetinin dahi sorgulandığına şahit olunmuştur.⁴⁴

2002 genel seçimleri sonuçları itibariyle, özellikle temsilde adalet ilkesi bağlamında önemle üzerinde durulmasını zorunlu kılmakla birlikte, bu sonuçların oluşumuna zemin hazırlayan sosyolojik arka planına dikkatleri çekmek gerekmektedir. Nitekim 2002 seçim sonuçlarının bu denli gayri nispi olmasının nedenini; % 10 barajlı d'Hondt seçim sisteminin, nispi seçim sistemlerinden ziyade çoğunlukçu seçim sistemlerini hatırlatmasının yanında, 1990'lı yıllarda, koalisyon hükümetlerinin ortaya koyduğu istikrarsız yönetim biçimi, ekonomik ve siyasi krizlerin de bu sonuçlara etkisini belirtmek gerekmektedir.⁴⁵

Hiçbir seçim sistemi, siyasi partilerin seçimlerde aldıkları oylarla aynı oranda parlamentoda temsil olanağı bulması şeklinde düzenlen-e-memiştir. Dolayısıyla çeşitli seçim sistemlerine göre, değişen ölçülerde, siyasi partilerin seçimlerde elde ettikleri oy oranı ile parlamentoda sahip oldukları sandalye oranı arasında farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılıklar; yönetimde istikrar ilkesi bağlamında değerlendirildiğinde, "iyiye" işaret olarak algılanmakla birlikte, temsilde adalet ilkesini, gayri nispiyet derecesiyle paralel ölçüde, zedelediği söylenebilir.⁴⁶

⁴⁴ Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, **Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri**, s.14-20, Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, s.127.

⁴⁵ Özipek, "Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika," s.659-679.

⁴⁶ Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler**, Çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin Yay., 1991, s.103.

Tablo 2.7 “3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları⁴⁷”

Parti Adı	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Çıkardığı Mv. Sayısı	Aldığı Oy Oranı (%)	TBMM’de Temsil Oranı (%)	Aşkın-Eksik Temsil Oranı (%)	Mv. Başına Düşen Oy Sayısı
AK PARTİ	10.808.229	363	34,28	66,00	+31,72	29.774
CHP	6.113.352	178	19,39	32,36	+12,97	34.344
DYP	3.008.942	---	9,54	---	- 9,54	---
MHP	42.635.787	---	8,36	---	- 8,36	---
GP	2.285.598	---	7,25	---	- 7,25	---
DEHAP	1.960.660	---	6,22	---	- 6,22	---
ANAP	1.618.465	---	5,13	---	- 5,13	---
SP	785.489	---	2,49	---	- 2,49	---
DPS	384.009	---	1,22	---	- 1,22	---
YTP	363.869	---	1,15	---	- 1,15	---
BBP	322.093	---	1,02	---	- 1,02	---
Bağımsızlar	314.251	9	1,00	1,64	+ 0,64	34.916
YP	294.909	---	0,94	---	- 0,94	---
İP	159.843	---	0,51	---	- 0,51	---
BTP	150.482	---	0,48	---	- 0,48	---
ÖDP	106.023	---	0,34	---	- 0,34	---
LDP	89.331	---	0,28	---	- 0,28	---
MP	68.271	---	0,22	---	- 0,22	---
TKP	59.180	---	0,19	---	- 0,19	---
Toplam	31.528.783	550	100,00	100,00	---	---

Kaynak: Tuncer vd., 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.62.

⁴⁷ 3 Kasım 2002 Siirt ili seçim sonuçlarına, AK Parti tarafından itiraz edilmiş, itiraz seçimin iptali ile sonuçlanmıştır. YSK 2 Aralık 2002 gün ve 978 sayılı karar ile ilgili sonucu açıklamıştır. Yukarıdaki tabloda Siirt ilinin 3 Kasım 2002 seçim sonuçları baz alınmış olup iptal üzerine gerçekleştirilen 9 Mart 2003 Siirt ili seçim sonuçları ayrıca incelenmiştir.

2002 seçimleri sonrasında TBMM’de temsil olanağı bulan her iki siyasi parti (AK Parti: %31,72 ve CHP: % 12,97) için de aşkın temsil söz konusu olmuştur. Eksik temsil oranı ise; % 10 ülke barajı altında kalan 16 siyasi parti için, toplamda % 45,33 oranında olmuştur. Bu sonuçlar kapsamında; 2002 seçimleri, 1980 yılı sonrasında en yüksek aşkın temsil oranının kayıtlara geçtiği genel seçimler olmuştur. % 45,33 oranındaki eksik temsil ise; Türkiye’de çok partili dönemdeki en yüksek oran olmuştur.⁴⁸

2839 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’nun 4. maddesinde, 550 milletvekilinin illere dağılım biçimine ayrıntılı olarak, yer verilmiştir. Buna göre öncelikle her il’e bir milletvekili verilmekte daha sonra, en son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, kalan milletvekili sayısına bölünerek bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesiyle de her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı belirlenmiş olur.⁴⁹

Seçim çevrelerinin belirlenmesiyle ilgili tartışmaları da beraberinde getiren bu dağılım biçiminin bir sonucu olarak, milletvekilleri büyük illerde daha çok, küçük illerde ise daha az oyla seçilebilmektedir. 2002 seçimlerinde, en az sayıda seçmeni olan (38.007) Bayburt ilinde bir milletvekili seçmek üzere kullanılan geçerli oy sayısı (38.007:2) 19.004 olarak belirlenmiştir. En çok seçmene sahip olan (5.225.026) İstanbul ilinde bir milletvekili seçmek üzere kullanılan geçerli oy sayısı ise (5.225.026:70) 74.643 olmuştur. Aradaki farka bakıldığında, dört kata yakın bir orantısızlıkla karşılaşılmaktadır.⁵⁰ Görüldüğü gibi seçim çevrelerinin büyüklük ve küçüklüklerine göre, adalet ve eşitlik anlamında, ciddi oranlarda gayri nispi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

YSK, 3 Kasım 2002 Siirt ili seçim sonuçlarına ilişkin, AK Parti’liler tarafından yapılan itirazı değerlendirerek, seçimin iptal edilmesini⁵¹ öngörmüş 2 Aralık 2002

⁴⁸ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.78.

⁴⁹ Seçim çevreleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için, 2. Bölüm, “3.1.2. Seçim Çevreleri” başlığına bkz.

⁵⁰ Erdoğan Günel, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2005, s.150.

⁵¹ **2839 Sayılı MSK 39. Madde:** Seçimin veya tutanağın iptali: Oyların dökümüne, sayımına veya bu oyların partiler ile bağımsız adaylara bölümüne ilişkin olarak milletvekili tutanaklarına yapılan itiraz üzerine yeniden yapılan döküm, sayım ve hesap sonucunda tutanakların iptaline karar verildiği takdirde, yeniden yapılacak döküm, sayım ve hesap sonucuna göre seçilmiş oldukları anlaşılanlara Yüksek Seçim Kurulu tarafından tutanakları verilir. Bir seçim çevresinde yapılan seçimin, seçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde, o seçim çevresinde yeniden seçim yapılır ve Yüksek Seçim Kurulu seçimin iptaline dair kararlar birlikte o çevrede, seçimin yapılacağı Resmi Gazete ve diğer vasıtalarla derhal ilan eder. Bu ilandan sonra gelen doksananıncı günü takip eden ilk Pazar günü oy verme günüdür...

tarikh ve 978 sayılı kararı ile bu sonucu açıklamıştır.⁵² Bu kararın alınmasından sonra, 3 Kasım 2002 seçimlerinde aday olan, ancak adaylığı YSK tarafından iptal edilmiş olan AK Parti Genel Bakanı Recep Tayip Erdoğan'ın Siirt ili için yapılacak olan yenileme seçimlerinde, milletvekili adayı olacağı açıklanmıştır. AK Parti Genel Başkanının milletvekili adayı olmasının önünde yasal engel teşkil eden, Anayasanın 76. ve 78. maddelerinde gerekli değişiklikler yapılarak bu engeller ortadan kaldırılmıştır.⁵³

AK Parti, CHP, İP ve TKP'nin katılmış olduğu Siirt ili yenileme seçimleri sonucunda, AK Parti, kullanılan toplam geçerli oyların % 84,8'ini alarak, seçim çevresi için tahsis edilen üç milletvekilini de almaya hak kazanmıştır.⁵⁴

3 Kasım 2002 seçimlerinde Siirt ilinde seçime katılım oranı % 74,15 iken, yenileme seçimlerine katılım, % 61,77 oranına düşmüştür. AK Parti'nin oy oranı % 17,6'dan, % 84,8'e CHP'nin oy oranı ise; % 8,9'dan, % 13,8'e yükselmiştir. Bilindiği gibi 3 Kasım seçimlerinde; 1 AK Parti, 1 CHP ve 1 Bağımsız olmak üzere 3 milletvekili seçilmiştir. Yenileme seçiminde ise 3 milletvekili de AK Parti tarafından çıkarılmıştır.⁵⁵ Siirt ili yenileme seçim sonuçlarına bakıldığında dengeler iktidar partisinden yana değişmiştir. Esasen bu durum AK Parti için özel ve istisnai bir durum değildir. Yenileme ve ara seçimler, genellikle iktidar partileri lehine sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

⁵² 08.12.2002 Tarih ve 24957 Sayılı Resmi Gazete,<http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 02.03.2012).

⁵³ Emine Yavaşgel, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, Ankara, Nobel Yay., 2004, s.183.

⁵⁴ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.84.

⁵⁵ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.87.

Tablo 2.8 “9 Mart 2003 Siirt İli Yenileme Seçim Sonuçları”

Kayıtlı Seçmen Sayısı	119.198		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	73.624		
Seçime Katılma Oranı (%)	61,77		
Geçerli Oy Sayısı	65.079		
Geçersiz Oy Sayısı	8.545		
Seçim Çevresinin Mv. Sayısı	3		
Toplam Geçerli Oyların Siyasi Partilere Dağılımı			
Parti Adı	Partinin Aldığı Oy sayısı	Partinin Aldığı Oy Oranı (%)	Partinin Çıkardığı Mv. Sayısı
AK PARTİ	55.203	84,80	3
CHP	8.972	13,80	---
İP	500	0,80	---
TKP	404	0,60	---
Toplam	65.079	100,00	

Kaynak: 11.03.2003 Tarih ve 212 Sayılı YSK Kararı, 11.03.2003 Tarih ve 25045 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 08.05.2012).

2002 genel seçim sonuçları ve 1999 genel seçim sonuçları, TBMM’ye giren siyasi partiler anlamında karşılaştırıldığında; görülen tablo oldukça yenidir. 1999 seçimlerinde Meclise girerek toplamda 550 milletvekili çıkaran partilerin hiçbirisi 2002 seçimlerinden sonra TBMM’ye girememiştir.⁵⁶ Dolayısıyla 1990’lı yılların siyasi istikrarsızlığı ve ardından gelen ekonomik krizler; bu dönemlerde, TBMM’de bulunan gerek iktidar gerek muhalefet partileri, seçmen kitlesinin güvenini kaybetmiş ve seçimde “taze bir kana ihtiyaç olduğu” fikrinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Şüphesiz bu değişimi tek sebebe indirgemek yeterince açıklayıcı olmayacaktır. Bu bağlamda 2002 genel seçimleri öncesinde yaşanan bir dizi siyasi gelişmelerin etkisini de belirtmek gerekmektedir.

⁵⁶ FP, 22 Haziran 2001 tarihinde, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış, DSP, MHP, ANAP ve DYP 2002 seçimlerinde milletvekili çıkaramamışlardır. İlk kez seçimlere katılan AK Parti 363 milletvekili, 1999’da seçim dışında kalmış olan CHP ise 178 milletvekili çıkarmıştır. 1999 seçimleri ile TBMM’ye giren bağımsız milletvekili sayısı 3 iken, 2002 seçim sonuçlarına göre 9 olmuştur.

2.3. Temsilde Adalet İlkesi Bağlamında 2002 Genel Seçimleri

2002 genel seçimlerinin temsilde adalet bağlamında değerlendirmeden önce, iki binli yıllarda Türkiye’de önemli bir siyasi aktör olma başarısını elde eden AK Parti’nin kuruluşuna ve siyasal çizgisine kısaca değinmekte yarar görülmüştür.

AK Parti, 21 Haziran 2001 tarihinde kapatılmış olan Fazilet Partisi’ne mensup kadrolardan bir kısmının öncülüğünde, 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulmuştur. 1999 genel seçimlerinde Fazilet Partisi’nden seçilerek meclise girmiş olan milletvekillerinden bir bölümün katılmasıyla birlikte, TBMM’de grup kurmuş olan AK Parti, seçim kararının alındığı tarihte 53 milletvekili ile temsil edilmekteydi. Bu dönemde hızlı bir gelişme gösteren AK Parti, kuruluşundan 14,5 ay sonra yapılan seçimlerden birinci sıradaki parti olarak çıkması ve aynı zamanda tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip olması önemli bir başarı olarak kayıtlara geçmiştir.⁵⁷ Şüphesiz bu başarının arka planında; AK Parti’nin kuruluşunda desteğini aldığı, gerek seçmen tabanı olsun, gerek önde gelen kurucuları olsun, belli bir siyasal çizginin son iki halkasından biri olması ve daha yenilikçi imajıyla ön plana çıkması olduğu söylenebilir. Zira AK Parti ve Saadet Partisi, Milli Nizam Partisinden başlayarak Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisiyle sürdürülen siyasal çizginin, son iki halkası olarak yankı bulmuştur. Ancak ekonomi politikası itibarıyla, “milli gömleğin çıkarılması” AK Parti’yi adı geçen siyasi partilerden farklı kılmıştır.⁵⁸

Türkiye yakın siyasi tarihinde, genellikle zıt iki kavram olarak zihinlerde yer edinen “Temsilde Adalet İlkesi” ve “2002 Genel Seçimleri” araştırma konusu olunca eleştirel bir bakış açısının geliştirilmesi muhtemel olmakla birlikte, birçok çözüm önerisinin odaklandığı nokta; % 10 barajlı d’Hondt seçim sisteminin baraj seviyesinin makul bir seviyeye düşürülmesi olmuştur.

2002 genel seçimlerine, istikrar yani seçimlerden güçlü iktidar çıkması açısından yaklaşıldığında, sonuçların memnuniyet verici olduğu açıktır. Ancak böyle bir durum demokratik seçimlerden beklenen yegâne amaç değildir, olmamalıdır. Seçimlerin, ülkedeki farklı siyasal eğilimleri adaletli bir şekilde parlamentoya yansıtmak gibi hayati derecede öneme haiz bir fonksiyonunun olduğunu da belirtmek

⁵⁷ Tuncer vd., **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.87.

⁵⁸ Özipek, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika,” s.663.

gerekmektedir. Dolayısıyla temsilde adalet bağlamında 3 Kasım 2002 seçim sonuçlarına bakıldığında makul olmayan bir tabloyla karşılaşmaktadır.⁵⁹

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde kullanılan toplam geçerli oyların % 46'sının parlamento dışında kalması ve seçimden birinci parti olarak çıkan AK Parti'nin, % 34'lük oy oranına karşın % 66 temsil hakkı elde etmesi, meşruiyet krizi ve temsil eksikliği gibi sorunların akademik çevrelerce çokça işlenmesini ve tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Belirtmek gerekir ki; 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde, seçmenlerin % 46'sının oyunun TBMM'de temsil olanağı bulamamış olması, parlamentonun ve iktidarın meşruiyetini tartışılır hale getirmiştir. Ancak bu durum, içinden çıkılmaz bir meşruiyet krizini beraberinde getirmemiştir. Bunun yanında, seçim sonucunda, % 10'luk ülke barajından kaynaklanan temsil sorunu, her zaman gündemdeki sıcaklığını korumuştur.⁶⁰

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde kullanılan toplam geçerli oyların % 9,54'ünü alan DYP, % 8,36'sını alan MHP, % 7,25'ini alan GP, %6,22'sini alan DEHAP ve % 5,13'ünü alan ANAP, % 10'luk ülke barajının altında kalarak TBMM'de temsil edilebilme olanağı bulamamışlardır.⁶¹ Şayet ülke barajı % 5 olsaydı; adı geçen beş siyasi partiye oy veren toplam 11,5 milyon seçmen de parlamentoda temsil olanağı bulacak ve oyların yaklaşık % 36'sı daha TBMM'ye yansıma imkânına kavuşacaktı.

2002 seçimleri sonrasında iktidarın önemle üzerinde durduğu konular arasında; Avrupa Birliğine girmek için çalışmaların kaldığı yerden devam etmesi başta olmak üzere demokratikleşme ve liberal değerlerin sıklıkla vurgulandığı yeni bir dönemin de başladığı görülmüştür. Nitekim 19 Nisan 2004 tarihinde yapılan milli egemenlik sempozyumunda, Meclis Başkanı Bülent Arınç, demokratik yönetim biçimine sahip başka ülkelerde % 10 ülke barajının olmadığını veya bu oranın daha düşük seviyelerde olduğunu belirtmiştir.⁶² Bunun yanında, TÜSİAD, hazırlanmış olduğu raporda, yönetimde istikrarın sağlanması adına korunmakta olan % 10 ülke barajının, temsilde adaleti tümüyle ortadan kaldırmaya ve böylece parlamentonun meşruiyetini tartışmalı hale getirerek, uzun vadede, yönetimde istikrarı yok etmeyi de beraberinde

⁵⁹ Bulut, "Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri", Parg.20.

⁶⁰ Özbudun, **Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi**, s.119.

⁶¹ 10.11.2002 Tarih ve 24932 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 12.07.2012).

⁶² Bülent Arınç'ın 14 Nisan 2004 tarihli konuşması için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_basin_aciklamalari, (Erişim Tarihi: 01.10.2011).

getirebileceğini belirterek, % 10 ülke barajının, % 4–5 seviyelerine düşürülmesinin uygun olacağını önermiştir.⁶³

Esasen AK Parti, iktidarının ilk yıllarında, mevcut seçim sisteminin değişmesi dâhil olmak üzere, demokratikleşme adına izlenen ılımlı adımlar, sonraki yıllarda, yerini daha otoriter bir tutuma terk edecektir. Zira hiçbir siyasi partinin, kendisine avantaj sağlayan bir seçim sistemini, kendi iradesiyle terk etmesi beklenemez.⁶⁴ Kaldı ki; Türkiye’de temsilde adalet ilkesini, demokrasi kültürünün bir parçası haline getirmek; salt teknik bir değişikliğe indirgenmeyecek kadar karmaşık bir çözümlenmeyi gerektirmektedir.

2.4. Yönetimde İstikrar İlkesi Bağlamında 2002 Genel Seçimleri

3 Kasım 2002 genel seçimleri sonucunda, tek başına iktidar olabilecek bir çoğunluğun oluşması ve parlamentoda iki partiye dayanan bir yapının ortaya çıkması, aynı zamanda yapay bir çoğunluğa işaret ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu seçim sonuçları üzerinden, Türkiye’de parti sisteminin, istikrarlı ve sağlıklı bir zemine oturduğundan söz etmek oldukça güçtür. Nitekim 2002 seçimleriyle ortaya çıkan iki partili yapı, 1991 yılından itibaren devam eden yönetim krizlerine karşı pratik arayışlardan doğmuştur. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizler, hükümet istikrarsızlıkları, çok partili hayata geçildikten sonra neredeyse gelenek haline gelen her on yılda bir demokratik yönetim anlayışına yönelik müdahaleler; siyasal istikrarsızlığı beraberinde getirmiş ve Türkiye “milenyuma” bu sorunlar yumağıyla girmiştir.⁶⁵ Bütün bunlara seçmenin tepkisi ise; 2002 seçimleri öncesinde koalisyon hükümetini oluşturan partileri, tümüyle, parlamento dışında bırakmak olmuştur. Esasen genel olarak Türkiye’de seçmen kitlesi de, artık yönetimde istikrarın bir şekilde sağlanması gerektiğine inanmıştır.

İki binli yılların başında kurulan AK Parti’nin; “muhafazakâr-demokrat” kimlikle ön plana çıkarak mağdur ve mazlum olan vatandaşların yanında olacağını vaat etmesi ve istikrarlı bir yönetimin gerekliliğine vurgu yapması, içerde gerekli ilgiyi görmesini sağlamıştır. AK Parti’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik hedefinin

⁶³ TÜSİAD, Türk Demokrasisinde 130. Yıl, Prof. Dr. Bülent Tanör’ün Anısına Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri 10. Yıl Güncellemesi, Yayına Hazırlayan: Zafer Üskül, www.tusiad.org/haberler/basin/duyuruno931, (Erişim Tarihi: 15.10.2011).

⁶⁴ Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, s.119.

⁶⁵ Günal, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, s.172.

altını çizmesi ve buna paralel olarak, “neoliberal”⁶⁶ ve “neomuhafazakar”⁶⁷ çizginin de en iddialı temsilcisi olması; dışarda da gerekli desteği bulmasına sağlam bir zemin hazırlamıştır. Ancak buradaki temel paradoks, liberalizm ve muhafazakârlık siyasi ideolojilerinin; birey, devlet, toplum kavramlarına yükledikleri anlamda gizliyen, bu durum ilerde AK Parti’nin bir yol ayırımına geleceğinin de sinyalini vermektedir.

3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 genel seçimleri arasında geçen zaman diliminde, Türkiye’de genel olarak istikrarlı bir yönetimin olduğu söylenebilir. Aynı döneme, temsilde adalet ilkesi perspektifinden bakıldığında ise; kullanılan toplam geçerli oyların % 46’sının parlamentoda temsil olanağı bulmadığı gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Bu denli yüksek oranda oy’un temsil dışı kalması, TBMM’nin meşruiyeti ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla AK Parti iktidarı; bu tartışmaları göz önünde bulundurarak, gerek TBMM’nin meşruiyetine helal getirmemek adına, gerekse seçimlerden önce verdiği vaatleri yerine getirmek doğrultusunda, iktidarının ilk yıllarında bir takım girişimlerde bulunmuş ancak bu girişimler sürdürülebilir olmamıştır.

Esasen bu dönemde, AK Parti ve CHP arasındaki doğal bir iktidar-muhalefet ilişkisinin söz konusu olmadığı şeklinde eleştiriler mevcuttur. CHP bu dönemde, alternatif projeler üreten bir ana muhalefet partisi profili çizememiştir. Yine bu dönemde CHP’nin “sosyal demokrat” kimliği de kritik edilen konuların başında gelmiştir. Kendisini ideolojik açıdan “muhafazakâr demokrat” addeden AK Parti’nin ise 2002 genel seçimleri için hazırlamış olduğu seçim beyannamesine⁶⁸ uygun adımlar –en azından demokrat olma anlamında- atmadığı noktasında eleştirilerin yoğunlaştığı görülmüştür. Şüphesiz, seçim sistemi ile ilgili herhangi bir düzenlemenin yapılmaması ve giderek otoriterleşen yönetim anlayışının, 1950’li

⁶⁶ **Neoliberalizm:** Milton Friedman ve Friederich Hayek gibi serbest piyasa iktisatçıların ve Robert Nozick gibi siyaset felsefecilerinin yazılarında geliştirilen klasik liberal iktisadın güncelleştirilmiş bir türüdür. Merkezi ilkeleri, serbest piyasa ve birey olan Neoliberalizm’in başlıca hedefi; “dadı devlet” modeli yerine, “bekçi devlet” anlayışını inşa etmektir. Bu durum Liberal Yeni Sağ’ın mülkiyet-ekonomi politikasındaki “kamu kötüdür; özel iyidir” anlayışıyla paralel bir sonuçtur.

⁶⁷ **Neomuhafazakarlık:** Klasik muhafazakârlığın sosyal ilkelerini yeniden canlandıran Neomuhafazakarlık, her şeyden önce otoriteyi restore etmeyi ve geleneksel değerlere (aile, din, millet vb.) dönmeyi arzular. Paylaşılan değerlerin ve ortak bir kültürün sosyal bağlılık ortaya çıkardığına ve medeni varoluşu mümkün kıldığı varsayılmaktadır. Otoritenin ise disiplin ve saygı ürettiği dolayısıyla, sosyal istikrarın teminatı olarak görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Neoliberalizm ve Neomuhafazakarlık siyasi ideolojileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Birsen Örs, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul, Bilgi Üniv. Yay., s.47-163.

⁶⁸ Hamit Emrah Beriş, “AK Parti 2007-2011 Seçim Beyannameleri, Süreklilik ve Değişim,” **AK Parti Siyaset Akademisi, Lider Ülke Türkiye**, Ankara, AK Parti Arge Başkanlığı Yay., 2011, s.109-141.

yıllar Türkiye'sini anımsattığı şeklindeki çeşitli eleştiriler bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır.

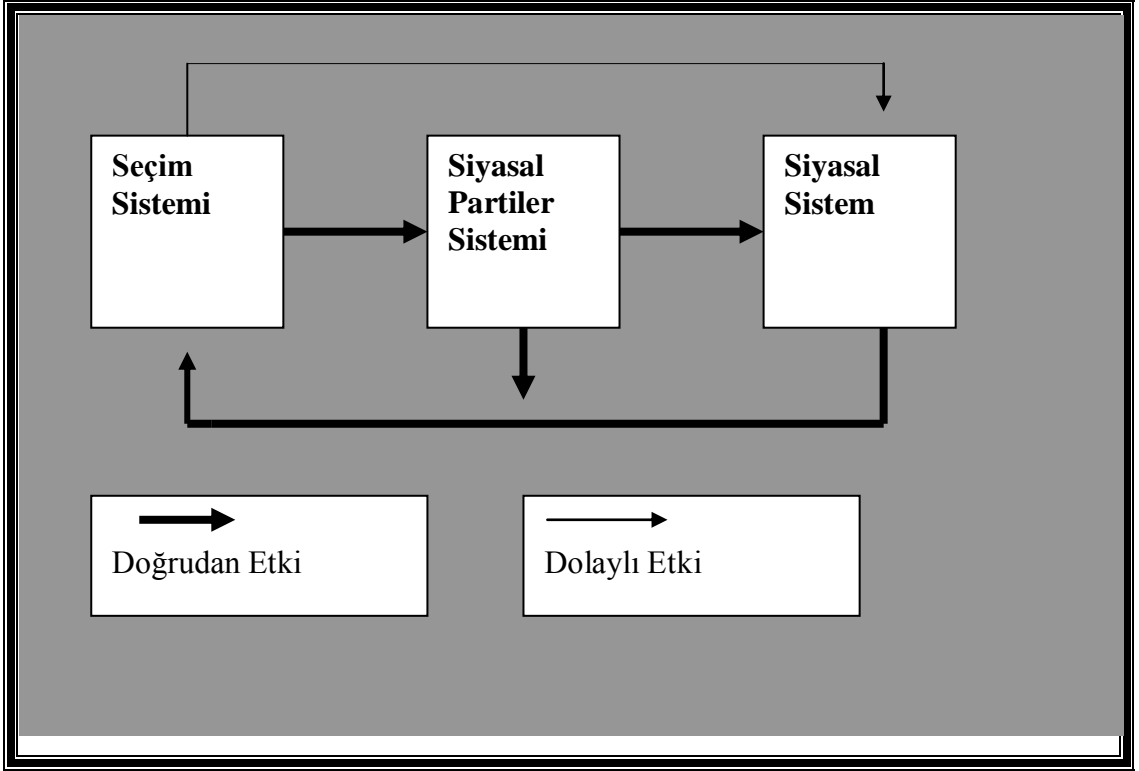
2002 genel seçimlerinden sonra, mevcut seçim sistemi üzerine çokça tartışılmış, adeta aranılan “günah keçisi” olarak ilan edilmiştir. Ancak seçim sistemini, temsilde adaleti veya yönetimde istikrarı engelleyen, yegâne unsur olarak görmek sağlıklı bir çözümlenme olmayacaktır.

Seçim sistemleri en büyük etkisini, siyasal partiler üzerinde göstermektedir. Seçim sistemlerinin siyasal partiler üzerindeki etkileri, Duverger'in benzetmelerinden hareketle, gaz pedalı ve fren pedalı etkisindedir. Bu etki hızlandırıcı, durdurucu ya da frenleyici bir etki olarak kendini göstermektedir. Bu anlamda seçim sistemlerinin siyasal partileri her yönüyle etkiledikleri söylenebilir. Dolayısıyla yapılması gereken tartışma; bu etkinin derecesi üzerine olmalıdır. Zira seçim sistemlerinin etkisi hiçbir zaman bir “motor” etkisi düzeyinde olmamıştır. Siyasal sistemin gerçek tetikleyici unsurları ise; Duverger'in belirttiği gibi, ilgili toplumun, sosyal, ekonomik, ideolojik ve ulusal gerçekleri olarak sayılmaktadır.⁶⁹

Seçim sistemleri konusunda, klasikler arasında yerini alan, Cotteret ve Emeri'nin “Seçim Sistemleri” eserinde, bahsi geçen düşünürlerin, D. Easton'ın Siyasal Sistem çözümlenmesinden yararlanarak geliştirdikleri bir şema; seçim sistemleri, parti sistemleri ve siyasal sistem arasındaki etkileşimi açıklar niteliktedir.

⁶⁹ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Bilgi Yay., 1986, s.275.

Tablo 2.9 “Seçim Sistemi, Siyasal Partiler ve Siyasal Sistem Arasındaki Etkileşim Şeması”⁷⁰

Şekilden de açıkça anlaşılacağı üzere; seçim sistemi, siyasal parti sistemi ve siyasal sistem arasında doğrudan ve dolaylı bir etkileşim söz konusudur. Ancak bu etkileşimde, esas olarak vurgulanmak istenen; doğrudan etkiye sahip, seçim sisteminin kaynağı olan ve siyasal parti sistemini de içinde barındıran “siyasal sistem” olduğu görülmektedir. Bu anlamda seçim sistemi bir kez belirlendikten sonra, parti sistemleri üzerinde, hızlandırıcı, durdurucu ve frenleyici etkisini yapmaya başlar.⁷¹

Netice itibariyle seçim sistemleri, bir ülkede siyasal istikrarın sağlanmasında araçlardan biridir. Ancak yegâne veya birincil araç olduğu söylenemez. Siyasal istikrarın sağlanmasına ve sürdürülmesine asıl katkı sağlayacak olan; demokrasi kültürü, sosyo-ekonomik yapı, dinsel ve etnik farklılıklar gibi sosyolojik temele dayanan birçok unsurun olduğu söylenebilir.

Son olarak, siyasal istikrar ve yönetim istikrarı arasındaki ince nüansa dikkatleri çekmekte yarar görülmüştür. Şöyle ki; yönetimde istikrar daha somut ve ölçülebilirken, siyasal istikrar kavramı daha soyut bir nitelik taşımaktadır. Yönetimde

⁷⁰ Ergun Özbudun, **Seçim Sistemleri ve Demokrasi**, Ankara, TDBV Bülteni, 1988, s.16.

⁷¹ Özbudun, **Seçim Sistemleri ve Demokrasi**, s.17.

istikrar veya hükümet istikrarı sadece siyasal iktidarın hükümette bulunma sürelerini göstermekte iken, siyasal istikrar, toplumsal memnuniyetin bir göstergesi olarak sosyolojik birçok olguyu da içinde barındıran bir kavramdır.⁷² Dolayısıyla çoğunluk seçim sistemlerinin veya az-çok bu tür seçim sistemlerine benzer sonuçlar doğuran, nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinin, kolaylıkla sağladıkları istikrarlı hükümetler, etkin bir hükümetin kolaylaştırıcı bir şartı olabilir ancak kesinlikle yeter şartı değildir. Nitekim Sartori yönetimde istikrar kavramı için “Hükümet istikrarı, kendi başına yanılığ dolu bir kavramdır” ifadesini kullanmıştır.⁷³ Bu anlamda, Türkiye’de 2002-2007 döneminde hükümet istikrarı sağlanmış olmakla birlikte, zedelenen temsilde adalet ilkesinin de etkisiyle, siyasal istikrarın kurumsallaşmadığı ancak hükümet istikrarının varlığı inkar edilemez düzeyde icra edildiği sonucuna varılabilir.

⁷² Özbudun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, s.4-6.

⁷³ Giovanni Sartori, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yay., 1997, s.152.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

22 TEMMUZ 2007 GENEL SEÇİMLERİ

1. 2007 Genel Seçimleri Öncesi Türkiye’de Siyasal Gelişmeler

Türkiye’de her genel ve yerel seçimler öncesinde olduğu gibi, 22 Temmuz 2007 genel seçimleri öncesinde de seçim sonuçlarını etkileyecek ölçüde bir takım siyasi gelişmeler meydana gelmiştir. Dolayısıyla 22 Temmuz 2007 seçim sonuçlarını, 2002-2007 yılları arasında yaşanan gelişmeler bağlamında değerlendirmek sağlıklı çözümlenmeleri de beraberinde getirecektir.

2002-2007 yılları arasında AK Parti iktidarının iç ve dış politikasına bakıldığında; o dönem için, alışılmışın dışında bir tabloyla karşılaşıldığı söylenebilir. Ekonomik ve siyasi anlamda daha çok “çevre”yi temsil ettiği iddiasını taşıyan AK Parti iktidarı, ekonomide liberalleşmeyi, “yeniden dağıtımçı” bir sosyal politikayla birleştirdi.¹ Bu anlamda AK Parti, özelleştirmeler konusunda, çeşitli kesimlerden gelen birçok eleştiriye rağmen, radikal bir politika izlemeyi sürdürdü. Yine bu dönemde alışıldık olmayan türde bir “sosyal devlet”² anlayışının da geliştirildiğini belirtmek gerekmektedir. Bu dönemde siyaset alanında gerçekleşen dönüşüm ise; Avrupa Birliği’ne tam üyeliğin ulaşılmaması gereken bir hedef olarak benimsenmiş olmasıdır. Özelde, bu hedefe ulaşmak için, genelde ise demokratikleşme ve insan hakları standartlarının yükseltilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır.

AK Parti hükümetinin uluslararası ilişkiler ve dış politikaya ilişkin geliştirilen vizyonun arka planında; Özal’ın içe kapanık ülke anlayışını reddeden, birey, devlete ve topluma, resmi ideoloji olan “Kemalizm”den çok daha farklı bir anlam yükleyen,

¹ B. Berat Özipek, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika,” **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Ankara, Savaş Yay., 2009, s.663.

² AK Parti’nin, sosyal devlet olma sorumluluğunu yerine getirme şekli, çeşitli kesimlerce eleştiri konusu yapılmıştır. Bu eleştirilerin odaklanmış olduğu nokta ise; “bu tarz bir sosyal devlet uygulamasının alışıldık olmadığı ve daha çok “sadaka devlet” anlayışıyla benzerlik gösterdiği, dar gelirli vatandaşlara yapılan bu yardımların birçoğunun hukuki dayanaklardan yoksun, gönüllülük esasına dayalı olduğu ve bilinçli olarak çeşitli dönemlerde yapıldığı”... şeklindedir. “Sosyal Devlet Anlayışı” ve “Sadaka Devlet Anlayışı” arasındaki farklılıklar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Kara, **Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara, Maki Basın Yay., 2004.

yeni bir paradigmanın³ olduğu söylenebilir. Şöyle ki; Başbakan Erdoğan'ın “kazan-kazan” şeklinde ifade ettiği dış politika ilkesi, Türkiye'nin alışık olduğu dış politikadan farklı bir çizgiye işaret etmekteydi.

22 Temmuz 2007 genel seçimler öncesinde, kamuoyu nezdinde, AK Parti'nin “mazlum” olma statüsünün devam etmesini sağlayan, “27 Nisan e-Muhtırasının” ve Anayasa Mahkemesinin, toplantı yeter sayısı ve karar yeter sayısı için 367 milletvekili şartını getirmesi kararı seçim sonuçlarını, AK Parti lehine değiştirdiği söylenebilir. Esasen bu gelişmeler, özellikle 2005 sonrası demokratikleşme yönündeki reformların durması anlamında, hükümete yönelik eleştiri ve tepkilerin tam olarak sandığa yansımaya da engel olmuştur.⁴

1.1. Cumhurbaşkanı Seçimi ve 367 Krizi

2002-2007 yılları arasında, “Birinci AK Parti İktidarı”nın son dönemlerine damgasını vuran Cumhurbaşkanlığı seçimleri, “367 krizi” ve sonrasında “27 Nisan e-Muhtırası”nı beraberinde getiren sıkıntılı sürecin başlangıcı olmuştur. 2007 yılında, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolmasıyla birlikte, 11. Cumhurbaşkanlığı seçimleri için gözler Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a çevrilmişken, Erdoğan aday olmaktan vazgeçtiğini ve yeni adaylarının Abdullah Gül olduğunu açıklamıştır.

AK Parti'nin cumhurbaşkanı adayı olarak gösterdiği, Abdullah Gül'ün seçilmesi, TBMM'de yapılacak ilk iki oturumda mümkün görünmese de sonraki oturumda herhangi bir sorunun olmayacağı öngörülmekteydi. Bu esnada ana muhalefet partisi CHP'nin desteğiyle, Yargıtay eski başkanı Sabih Kanadoğlu'nun “367 formülü” devreye girmiştir. Cumhurbaşkanlık seçimleri için toplanan meclisin ilk oturumunda “toplantı yeter sayısı” olarak belirlenen 367 milletvekiline

³ Türkçe karşılığı, “kavramsal çerçeve” veya “entelektüel çerçeve” olarak kullanılan “paradigma” kavramı; Thomas Kuhn'un “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” isimli klasik yapıtında, karşılıklı olarak birbirine ilişkili değerleri, teorileri ve öngörülerini içine alan entelektüel bir çerçeveyi tanımlamaktadır. Bir paradigma, temelde bilgiye ulaşma çabasının ancak onun içinde gerçekleştirilebileceği bir çerçeve kurar. Bu anlamda “normal” bilim (mevcut bilim) yerleşik bir entelektüel çerçeve içinde işler, “devrimci” bilimde ise (mevcut bilimin yerini almaya aday yeni paradigma) eski paradigmanın yerine yenisini koymaya yönelik bir çaba vardır. Bu teorinin pratik anlamda ifadesi; “gerçek” ile “yanlış” olanın kesin olarak saptanamayacağıdır. Dolayısıyla bu yargılar, düşünce ve davranış kalıplarının tamamı, sadece kabul edilmiş bir paradigma içinde işleyen ve “şartlar olgunlaştığında” yerini yeni paradigmanın şablonundan çıkmış “yeni gerçeklere” bırakacaktır. Kabul etmek gerekir ki; Kuhn'un paradigma kavramına yüklemiş olduğu bu anlam; dogma halini almış olan “bilimsel bilginin şaşmazlığı” önyargısı başta olmak üzere birçok alanda, yeni bakış açılarının geliştirilmesine önemli derecede katkı sağlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Thomas Kuhn, **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, Çev: Nilüfer Kuyuş, İstanbul, Kırmızı Yay., 2011.

⁴ Özipek, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika,” s.674.

ulaşılamamasıyla birlikte CHP, Anayasa Mahkemesine, yapılan seçimlerin iptal edilmesi için, başvuruda bulundu.

Türkiye siyasi tarihinde, “367 formülü” kamuoyu nezdinde çokça tartışılmış ve hukuki hassasiyetten çok siyasi bir manevra olarak algılanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçiminin 27 Nisan 2007 tarihinde yapılan ilk tur oylaması için TBMM 361 üye ile toplanmış ve Abdullah Gül’e bu oylamada 357 oy çıkmıştır. Bunun üzerine aynı gün, ana muhalefet partisi CHP, TBMM’nin 367 milletvekili ile toplanması gerektiğini ileri sürerek Anayasa Mahkemesine başvurdu. Yine aynı gün, gece yarısına doğru, genelkurmay başkanlığının internet sitesinde yayımladığı metin, demokratik yönetime ve yargı bağımsızlığına müdahale olarak zihinlerde yer edinmiştir. Belirtmek gerekir ki; daha önceki tecrübelerden kaynaklı, darbelere karşı iktidarların gösterdiği tavrın aksine; AK Parti iktidarının, farklı kanatlarda yer alan demokrat çevrelerin de desteğini alarak, bu sürece meydan okumuştur. Nitekim beklenen olmuş ve Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007’de, CHP’nin başvurusunu haklı bularak, cumhurbaşkanlığı seçimi için meclisin toplantı yeter sayısının ve karar yeter sayısının 367 olması gerektiği yolunda karar alınmıştır.⁵

Anayasa Mahkemesi’nin oylamanın ilk turunu iptal etmesi üzerine, Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin yeni takvime göre, ilk tur 6 Mayıs 2007 tarihinde yapılması kararlaştırıldı. Bu oturuma ise, 358 üye katıldığı için meclis bir kez daha toplanamadı ve Abdullah Gül “*Nafîle turlara gerek yok. Meclis kilitlendi. Doğrusu cumhurbaşkanını halkın seçmesidir. Artık söz milletin.*”⁶ diyerek adaylıktan çekildi. Bu durumda Anayasanın 102. maddesi gereğince, parlamento seçimlerinin derhal yenilenmesi gerekmektedir. Ancak TBMM’nin 3 Mayıs 2007 günlü oturumunda, erken seçimin 22 Temmuz 2007’de yapılacağına dair bir karar zaten alınmıştı.⁷ Bunun yanı sıra hükümet, cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi için bir anayasa değişikliğine gidileceğini açıklamıştır. AK Parti, ANAP’ın da desteğini alarak beş maddelik bir anayasa paketini meclisten geçirdi. Bu pakette cumhurbaşkanının (11. Cumhurbaşkanı dâhil) halk tarafından seçilmesi de yer almıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in bu değişikliği veto etmesiyle birlikte, milletvekili seçimleriyle aynı gün olması planlanan referandum 22

⁵ 27.06.2007 Tarih ve 26565 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 18.07.2012).

⁶ Abdullah Gül, Basın Toplantısı, 07.05.2007, <http://www.radikal.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2012).

⁷ Erol Tuncer, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yay., 2007, s.4.

Temmuz'a yetişememiştir. 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinden sonra, AK Parti, MHP'nin de meclis oturumuna katılmasıyla 367 engelini aştı ve Abdullah Gül, 11. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Ancak AK Parti iktidarı cumhurbaşkanını halkın seçmesini içeren anayasa paketi, 21 Ekim 2007'de halk oylamasına sunulurak % 68.95 oranıyla kabul edilmiştir.⁸

⁸ **31 Mayıs 2007 Tarih ve 5678 Sayılı Kanun**, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin referandum yoluyla yapılması ve Cumhurbaşkanının, 7 yerine 5 yıl için seçilmesini düzenlemesinin yanı sıra, Milletvekili seçimlerinin 5 yerine 4 yılda yapılmasını da kararlaştırmıştır. Ancak, ilgili kanunun yasalaşmasından önce, eski usule göre seçilen 11. Cumhurbaşkanının, görev süresinin 5 yıl veya 7 yıl olacağına dair geçici bir madde koyulmamıştır. 11. Cumhurbaşkanı, 28 Ağustos 2007 tarihinde TBMM tarafından Anayasa'nın değişiklik öncesi hükmüne göre seçilmiştir. Değişiklik öncesinde Anayasa'nın 101. maddesi Cumhurbaşkanının yedi yıllık bir süre için seçileceğini öngörmekteydi. Ancak, 11. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Anayasa değişikliği yapılmış ve Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıl olarak düzenlenmiştir. Bu durumda 11. Cumhurbaşkanının görev süresi 2012 yılında mı yoksa 2014 yılında mı sona erecektir? sorusu gündemdeyken; Anayasa Mahkemesi 15. 06. 2012 tarihinde, Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu'nun bazı hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemiyle açılan davada, ilgili Kanun'un geçici 1. maddesinin ikinci fıkrasındaki, "31 Mayıs 2007 tarihli ve 5678 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce seçilen Cumhurbaşkanları, iki defa seçilememeleri kuralı dahil, Anayasa'nın değişiklik öncesi hükümlerine tabidir" ibaresini oybirliğiyle iptal etti. Mahkeme, "Onbirinci Cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıldır" hükmünün de aralarında bulunduğu diğer düzenlemelerin iptal istemlerini ise reddetti. Bu kararlar birlikte Abdullah Gül'ün görev süresinin 7 yıl olduğu kesinleşmiş oldu. Ayrıca, Abdullah Gül dâhil olmak üzere, daha önce Cumhurbaşkanlığı yapmış olanlarda, yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olabileceklerdir.

Tablo 3.1 “11. Cumhurbaşkanı Seçim Sonuçları”⁹

Cumhurbaşkanı Adayı	Aldığı oy 1. Tur (20.08.2007)	Aldığı oy 2. Tur (24.08.2007)	Aldığı oy 3. Tur (28.08.2007)	Siyasi parti
Abdullah Gül	341	337	339	AK PARTİ
Sabahattin Çakmakoğlu	70	71	70	MHP
Tayfun İçli	13	14	13	DSP
Boş	23	24	24	
Geçersiz	1	0	2	
Katılım	448	446	448	

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinin ardından AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesinde Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilememesinin ve e-muhtıranın önemli derecede etkili olduğu söylenebilir. Böylece Abdullah Gül, 20 Ağustos 2007 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi birinci turunda 341, 24 Ağustos 2007 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci turunda 337 oy aldı. Anayasaya göre ilk iki turda üçte iki çoğunluk olan 367 sayısına ulaşamadığı için cumhurbaşkanı seçiminden bir sonuç alınamadı. Nihayetinde, Abdullah Gül, 28 Ağustos 2007 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin üçüncü turunda 339 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin XI. cumhurbaşkanı seçildi.

⁹ “Gül 339 oyla 11. cumhurbaşkanı seçildi”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/418499.asp> 28.08.2007, (Erişim tarihi: 05.04.2012).

1.2. 22. Dönemde Yapılan Yasal Düzenlemeler

2007 yılında yapılması gereken Cumhurbaşkanı seçiminin sonuçsuz kalması üzerine, erken seçim kararı alınmış, alınan erken seçim kararının hemen ardından Anayasa’da ve Milletvekili Seçim Kanunu’nda değişiklik önerileri gündeme gelmiştir. AK Parti ve ANAP’a mensup 354 milletvekilinin imzaladığı anayasa değişikliği önerisi TBMM’ye sunulmuş ancak; bu değişiklikler, kanunun Cumhurbaşkanı tarafından, TBMM’ye geri gönderilmesi ve sonrasında halk oylamasına sunulması nedeniyle, 22 Temmuz 2007 genel seçimleri öncesinde kesinleşmemiştir.¹⁰

2005 ve 2006 yıllarında Siyasi Partiler Kanunu, Milletvekili Seçimi Kanunu ve Anayasa’da bir takım değişiklikler yapılmıştır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun geçici 16. maddesi,¹¹ 29 Nisan 2005’te yapılan değişikliklerle, yürürlükten kaldırılmış, siyasi partilere yapılmakta olan devlet yardımının sınırları daraltılmıştır. İlgili değişikliğin, Türkiye siyasi hayatına yansımaları şüphesiz olumsuz olmuştur. Bu olumsuzluk; siyasi partilere yapılan mali yardımın kesilmesini, TBMM’de, asgari düzeyde de olsa, yükselen farklı sesleri kesmekle aynı anlama geldiğini bilerek, bunun bir tür başarı olarak nitelendirilmesidir. Çoğulcu demokrasi anlayışının önünü bu tür trajedi-komik “başarılı değişikliklerle” engellemenin; TBMM’de, yasal zeminde, temsil olanağı bulamayan kitlelerin yasadışı bir takım yollara başvuracağı, tarihsel bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu anlamda, Siyasi Partiler Kanunu’nda, Milletvekili Seçimi Kanunu’nda ve Anayasa’da, özellikle seçimlerle ilgili olarak yapılacak değişikliklerin, farklı sesleri susturmaya yönelik değil; ancak daha yerinde bir seçenek olduğu düşünülen, çoğulcu demokrasi anlayışının geliştirilmesine yönelik olması gerekmektedir.

12 Ekim 2006’da, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nda yapılan değişikliklerle, seçimin başlangıç tarihi, 20 Temmuz, oy verme günü ise Kasım ayının ilk pazar günü olarak belirlenmiştir. Yine aynı değişikliklerle, bağımsız adayların da, siyasi partilerle birlikte, birleşik oy pusulasında yer almaları hükme bağlanmıştır.¹²

¹⁰ Tuncer, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.3.

¹¹ SPK’nın Geçici 16. maddesi, TBMM’de en az üç veya daha fazla milletvekiline sahip olmakla birlikte, seçimlere katılma hakkına sahip olacak biçimde örgütlenmiş olan partilere hazine yardımı yapılmasını öngörmekteydi.

¹² Tuncer, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.9.

Anayasa'nın Milletvekiliği "Seçilme Yeterliliği" başlığını taşıyan 76. maddesinde¹³ 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan değişiklikle, milletvekili seçilme yaşı otuzdan, yirmi beşe düşürülmüştür. İlgili değişiklik, 19 Ekim 2006 tarihinde Milletvekili Seçim Kanunu, "Seçilme Yeterliliği" başlığı altındaki 10. maddeye¹⁴ de yansıtılmıştır. Ancak genel seçimlerin erkene alınmış olması sebebiyle, söz konusu değişiklik, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde uygulanamamıştır.

2. 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri

27 Nisan 2007'de başlayan Cumhurbaşkanlığı seçimi bunalımı erken seçim kararını da beraberinde getirmiştir. Böylece 22. yasama döneminde TBMM'nin toplam görev süresi; 4 yıl 8 ay 19 gün olarak kayıtlara geçmiştir. Esasen 3 Mayıs 2007 tarihinde alınan erken seçim kararının ardından, 6 Mayıs 2007 tarihinde cumhurbaşkanı seçiminin sonuçsuz kalmasıyla birlikte, Anayasanın 102. maddesi gereğince TBMM'nin yenilenmesi zorunlu hale gelmiştir.¹⁵

2.1. 2007 Seçim Bileşenleri

Her genel ve yerel seçimlerde olduğu gibi, 22 Temmuz 2007 genel seçimlerini de özel kılan bir takım değişik unsurlar söz konusu olmuştur. Bu anlamda seçim bileşenleri birkaç başlık altında toplanmaya çalışılmış olsa da seçimleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, sayısız bileşenin olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

3 Kasım 2002 genel seçimleri öncesinde tartışılan ve çözüm bulunmaya çalışılan temel sorun, "1990'lı yıllar boyunca yaşanan siyasal istikrarsızlık ve bu istikrarsız gidişe dur diyebilecek güçlü bir hükümetin nasıl kurulacağı" iken; 22 Temmuz 2007 genel seçimleri öncesinde, temsilde adalet sorununa dikkatler çekilmiştir. Ancak bu anlamda ilgili yasalarda veya Anayasada kayda değer herhangi bir değişikliğin yapılmadığı gibi küçük partilerin aleyhine sayılabilecek bir takım yasal düzenlemeler söz konusu olmuş, seçim sistemi değişikliği için yapılan tartışmalar, yerini "istikrar için her şeyin mubah olduğu" şeklinde bir düşünceye bırakarak gündem dışına itilmiştir.

¹³ 1982 Anayasası, 68. Madde: "Yirmi beş yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir."

¹⁴ 2839 Sayılı MSK 10. Madde: Yirmi beş yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir.

¹⁵ Tuncer, 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.4.

2.1.1. Seçim Sistemi

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde de, 1995, 1999 ve 2002 genel seçimlerinde olduğu gibi, % 10 Ülke Barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 2002 genel seçim sonuçları itibariyle ortaya çıkan temsilde adalet sorununa benzer durumlarla ilerde karşılaşılmaması için; üretilecek temel çözümün; "seçim sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiği" noktasında genel bir mutabakat, en azından teorik düzeyde, söz konusu olmuştur. Ancak unutmamak gerekir ki; hiçbir iktidar, parlamentoda sandalye sayısını düşürme riski taşıyan seçim sistemi değişikliklerinin altına imza atmayacaktır. Zira bu üst düzey bir demokrasi ve etik kültürünün gereğidir. Şayet yürürlüğe girecek yeni seçim sistemi, iktidar partisinin temsil oranını yükseltecekse; ancak o zaman bu tür değişikliklerin gerçekleşmesinden söz edilebilir.

2.1.2. Seçim Çevreleri

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun, seçim çevrelerini tanımlayan 4. maddesinde, 1995 genel seçimleri öncesinde yapılan değişiklikle seçim çevreleri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, 1'den 18'e kadar milletvekili çıkaracak olan iller 1 seçim çevresi; 19'dan 35'e kadar milletvekili çıkaracak olan iller 2 seçim çevresi; 36 ve daha fazla milletvekili çıkaracak olan iller 3 seçim çevresine bölünecektir.

Böylece, İzmir ili 2 seçim çevresine bölünmüş; 1. ve 2. seçim çevreleri, on ikişer milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Ankara ili de yine 2 seçim çevresine bölünmüş; 1. ve 2. seçim çevreleri, sırasıyla, 15 ve 14 milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. İstanbul ili ise 3 seçim çevresine bölünmüş; 1. 2. ve 3. seçim çevreleri sırasıyla 24, 21, 25 olarak çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Bahsi geçen üç il dışındaki bütün iller bir seçim çevresi sayılmıştır.¹⁶

2.1.3. Siyasi Partiler

3 Kasım 2002 genel seçimleriyle 22 Temmuz 2007 genel seçimleri arasında 24 yeni siyasi parti kurulmuş, 20 siyasi parti ise çeşitli nedenlerle siyasal yaşamdan çekilme durumunda kalmıştır. Sonuç olarak siyasal yaşamda bulunan parti sayısına bakıldığında; seçim kararının alındığı 3 Mayıs 2007 tarihinde 53 olmuştur. Seçim kararının alındığı 3 Mayıs 2007 tarihi ile seçimlerin yapıldığı 22 Temmuz 2007

¹⁶ Tuncer, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.34.

tarihleri arasında 6 yeni siyasi parti kurulmuş, 5 siyasi parti kapatılmıştır. Böylece seçimin yapıldığı 22 Temmuz 2007 tarihinde siyasal yaşamdaki parti sayısı 54'e çıkmıştır.¹⁷

Seçim kararı alındığında siyasal yaşamda bulunan 53 siyasi partiden 21'i seçime katılma hakkını elde etmiş, bu partilerden 7'si YSK'ya başvurarak seçime katılmayacağını bildirmiştir. Seçime katılmayacaklarını bildiren siyasi partiler, daha çok, başka partilerle işbirliği yapmak amacıyla bu tercihte bulunmuşlardır. Bilindiği gibi 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 16. maddesinde "Siyasi Partilerin anlaşarak ortak liste halinde aday gösteremeyecekleri" belirtilmektedir. Aynı şekilde, Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. maddesinde de "Siyasi Partilerin seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alamayacakları" belirtilmektedir.

Belirtilen hükümlere karşın siyasi partiler, bazı seçimlerde, çeşitli kaygılarla, işbirliği yapma yoluna gittikleri görülmektedir. Bu tarz işbirliği girişimlerinde partilerden birisi seçime katılmakta, diğer partiye veya partilere mensup olan adaylar, partilerinden istifa etmek suretiyle seçime katılan partinin aday listelerinde yer almaktadır. Söz konusu adayların, genellikle seçimlerin ardından partilerine geri döndükleri görülmektedir. 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde de CHP ile DSP arasında bahsi geçen yöntemle başvurarak seçim işbirliği gerçekleştirilmiştir.

2007 Genel seçimlerine katılma hakkını elde eden 21 siyasi partiden, 7 tanesi (ANAP, BBP, DSP, DTP, HAK-PAR, HÜR PARTİ, SHP) çeşitli nedenlerle seçimlere katılmayacağını YSK'ya bildirmiştir.¹⁸ Bu siyasi partilerin seçimlere doğrudan değil de dolaylı olarak katılmalarının en büyük etkeni, % 10 seçim barajı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla görece küçük partiler kendi değerlerinde ödün verme pahasına kendilerine yakın sayılabilecek daha büyük partilerle birleşme yoluna gitmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, bu tarz ittifaklar açık bir şekilde kanuna aykırı olmakla birlikte, mevcut seçim sistemi, siyasi partileri, adeta "hukuku arkadan dolanmaya" mecbur kılmaktadır. Bu mecburiyet hali şüphesiz temsilde adaletin sağlanması anlamında olumlu ittifaklar olarak görülebilir. Belirtmek gerekir ki; bu kanuni düzenlemeleri yorumlarken ulaşılan sonuçlardan bir tanesi; küçük siyasi partileri seçim arenasından olabildikçe uzakta tutmaktır. Aynı şekilde siyasi

¹⁷ Tuncer, 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.18.

¹⁸ Erol Tuncer, 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.21.

partilere yapılan devlet yardımını belirleyen yasal düzenlemelere ilişkin de bahsi geçen amacı gerçekleştirmeye yönelik değişiklikler yapılmıştır.

Tablo 3.2 “22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerine Katılma Hakkı Elde Eden Siyasi Partiler”

1	AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	ANAP	Anavatan Partisi
3	ATP	Aydınlık Türkiye Partisi
4	BBP	Büyük Birlik Partisi
5	BTP	Bağımsız Türkiye Partisi
6	CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
7	DSP	Demokratik Sol Parti
8	DTP	Demokratik Toplum Partisi
9	DP (DYP)	Demokrat Parti
10	EMEK	Emek Partisi
11	GP	Genç Parti
12	HAK-PAR	Hak ve Özgürlükler Partisi
13	HYP	Halkın Yükselişi Partisi
14	HÜR PARTİ	Hürriyet ve Değişim Partisi
15	İP	İşçi Partisi
16	LDP	Liberal Demokrat Parti
17	MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
18	ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
19	SP	Saadet Partisi
20	SHP	Sosyal Demokrat Halk Partisi
21	TKP	Türkiye Komünist Partisi

Kaynak: 04.05.2007 Tarih ve 223 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/>, (Erişim Tarihi: 08.06.2012).

Tablo 3.3 “2007 Genel Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları”

Parti Adı	2007 Yılı Normal Yardım (YTL)	2007 Yılı Genel Seçim Yardımı (YTL)	2007 Yılı Toplam Yardım (YTL)
AK PARTİ (*)	47.072.086	94.144.172	141.216.258
CHP (*)	26.624.920	53.249.840	79.874.760
DP (DYP) (**)	13.104.568	26.209.136	39.313.704
MHP(**)	11.479.401	22.958.802	34.438.203
GP(**)	9.954.255	19.908.510	29.862.765
Toplam	108.235.230	216.470.460	324.705.690

Kaynak: Tuncer, 22 Kasım 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.24.

(*) 2002 genel seçimlerinde % 10 seçim barajını aşarak TBMM'ye giren siyasi partiler.

(**) 2002 genel seçimlerinde TBMM'ye girememiş, ancak % 7 oy oranını aşmış olan siyasi partiler.

Bilindiği gibi, Siyasi Partiler Kanunu'nun “Devletçe Yardım” başlıklı, Ek Madde 1, birinci ve ikinci fıkralarda; % 10 Ülke barajını aşarak TBMM'ye giren siyasi partilerin, genel seçim sonrasında, YSK tarafından ilan edilen toplam geçerli oy sayılarıyla orantılı olacak şekilde, her yıl bütçe gelirleri “B Cetveli” toplamının beş binde ikisi oranında ödenek tahsis edilir. Yine Ek Madde 1'in beşinci fıkrasında; Milletvekili Genel Seçimlerinde, geçerli oyların % 7'sinden fazlasını alan siyasi partilere de aldıkları toplam oy sayısı ile orantılı olacak şekilde hazine yardımı yapılmaktadır. Ancak 3 ve daha fazla milletvekili bulunan partilere de yapılan yardımı belirleyen “Geçici Madde 16” 2005 yılında iptal edilmesi, görece daha küçük partilerin de bir şekilde kendilerini feshetmelerine zemin hazırlamıştır.

2.1.4. Seçmenler

1995 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile seçmen yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Anayasanın 67. maddesinin 3. fıkrasına göre; “On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma haklarına sahiptir”. İlgili Anayasa değişikliği, 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 6. maddesine de; aynı şekilde yansıtılmıştır. Böylece 18 yaşını dolduran vatandaşlar, 2007 genel seçimlerinde de oylarını kullanabilmişlerdir.

Seçimlerde oy kullanamayacak olanlar, 298 sayılı Kanun’un “Oy Kullanamayacaklar Olanlar” başlıklı 7. maddesine göre:

- Silâh altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları (Her ne sebeple olursa olsun izinli bulunanlar da bu hükme tabidir),
- Askeri öğrenciler,
- Ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar (Taksirli suçlardan hüküm giymiş olanlar hariç).

298 sayılı Kanun’un “Seçmen Olamayanlar” başlığını taşıyan 8. maddesine göre ise;

- Kısıtlı olanlar,
- Kamu hizmetinden yasaklı olanlar, şeklinde sayılmıştır.

Böylece hiçbir suretle seçmen sayılamayacak olanlar belirtilmiştir. 298 sayılı Kanunun 7. ve 8. maddelerinin “temsilde adalet ilkesi” çerçevesinde değerlendirildiğinde; karşılaşılan tablonun negatif yönlü olduğu söylenebilir. Şöyle ki; özellikle “Silâh altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları (Her ne sebeple olursa olsun izinli bulunanlar da bu hükme tabidir)” hükmünün sıkça çeşitli tartışmalara konu olduğu bilinmektedir.

2007 genel seçimlerini özel kılan önemli gelişmelerden birisi de; SEÇSİS Projesi¹⁹ kapsamında 81 ildeki seçmenlerin tamamının merkezi bilgisayar sistemine aktarılmış olmasıdır. Bilgi Çağı’nın sunduğu imkânlardan faydalanarak, kaliteli

¹⁹ Bilgisayara Dayalı Merkezi Seçmen Kütüğü Düzenleme Projesi (SEÇSİS), 1987 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu projeye seçmenlere yönelik bilgisayar destekli hizmetlerin ilçelere kadar ulaştırılması ve ilçelerden elde edilen bilgilerin bir merkezde toplanması öngörülmüştür. Bilgisayar ortamında düzenlenmiş bu seçmen kütükleri, ilk kez 1989 yerel seçimlerinde, Ankara ili için uygulanmıştır. Uygulama kapsamına giren il sayısı 1995 Milletvekili Genel Seçimlerinde 12’ye, 1999 Seçimlerinde 21’e, 2002 Genel Seçimlerinde ise 32’ye yükselmiştir. 2007 Genel Seçimlerinde önce SEÇSİS Projesi hayata geçirilmiş, böylece 81 ildeki seçmenlerin tümü merkezi bilgisayar sistemi kapsamına alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecsisProjesi/Secsis>, (Erişim Tarihi: 07.10.2012).

hizmet sunmak ve sağlıklı sonuçlar elde etmek anlamında, özelde SEÇSİS Projesi genelde ise buna benzer projelerin adalet ve istikrara olan katkısının önemini vurgulamak gerekmektedir.

Tablo 3.4 “1950-2007 Yılları Arasında, Seçmen Sayısı ve Türkiye Nüfusundaki Değişim”

Seçim Yılı	Seçmen Sayısı	Sayısal Artış	Seçmen Artış Oranı (%)	Türkiye Nüfusu	Seçmen/Nüfus Oranı (%)
1950	8.905.743	-----	-----	20.947.188	42,52
1954	10.262.063	1.356.320	15,23	23.204.000	44,23
1957	12.078.623	1.816.560	17,70	25.250.000	47,84
1961	12.925.395	846.772	7,01	28.227.000	45,79
1965	13.679.753	754.358	5,84	31.391.421	43,58
1969	14.788.552	1.108.799	8,11	34.443.000	42,94
1973	16.798.164	2.009.612	13,59	38.073.000	44,12
1977	21.207.303	4.409.139	26,25	41.769.000	50,77
1983	19.767.366	- 1.439.937	- 6,79	47.864.000	41,30
1987	26.376.926	6.609.560	33,44	52.561.000	50,18
1991	29.978.837	3.601.911	13,66	57.291.000	52,33
1995	34.155.981	4.177.144	13,93	61.706.000	55,35
1999	37.429.120	3.273.139	9,58	66.304.000	56,45
2002	41.291.568	3.862.448	10,32	69.757.000	59,19
2007	42.571.284	1.279.716	3,10	73.875.000	57,63

Kaynak: Tuncer, 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.32.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşümü yaşadığımız 20. yüzyılda bilişim teknolojilerinin giderek yaygınlaşması ve bilginin ekonomik sistem başta olmak üzere sosyal, siyasal ve hukuk sistemine dâhil edilmesi, bilgiye verilen önemin artmasından kaynaklanmaktadır.²⁰ Belirtmek gerekir ki; bilgi teknolojisinin insanlığa sunmuş olduğu imkânlar, daha katılımcı ve temsilde adaleti sağlamaya

²⁰ Mahmut Tekin, *Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi*, Konya, Damla Yayınevi, 2000, s.65.

yönelik bir takım projelerden çok ekonomik istikrarı yakalama kaygısıyla kullanılmaktadır. Nitekim 2007 seçimlerinden sonra “SEÇSİS Projesinin seçimleri şaibeli hale getirdiği” şeklindeki eleştirilerin, kamuoyunda yarattığı soru işaretleri henüz tam olarak cevaplanamamıştır.

2.1.5. Milletvekili Adaylık Süreci ve Seçilen Milletvekilleri

2007 genel seçimlerine fiilen katılan 7.394 milletvekili adayını oluşturan; on dört siyasi partiye mensup aday sayısı; 6.694 iken “bağımsız”²¹ olarak milletvekili adayı olanların sayısı 700 olarak kayıtlara geçmiştir.²²

2007 genel seçimlerine katılan, CHP dışındaki bütün siyasi partiler, adaylarının tümünü merkez yoklaması usulüyle belirlemiştir.²³ Ancak CHP de, ülke genelinde önseçim yapmamış, önseçim yaptığı il sayısı 6 il’le sınırlı kalmıştır. Belirtmek gerekir ki; adaylarını merkez yoklaması yöntemiyle belirleyen bazı siyasi partiler; seçim kurullarının denetiminde yapılmamış, dolayısıyla bağlayıcılığı olmayan, “eğilim yoklaması” niteliğinde ön seçim ya da aday yoklaması yapılmıştır. Esasen siyasi partilerin lider sultasına son vermek ve parti içi demokrasi anlayışını kurumsallaştırmak anlamında hayati önem taşıyan önseçim ve benzeri uygulamaların ilke haline getirilmesi; temsilde adalet anlamında gereklilik arz etmektedir.

²¹ 2007 Genel Seçimlerinde, Bağımsız adayların sayısında olağanüstü bir artış olduğu görülmektedir. Bu artışın gerekçeleri şöyle sıralanabilir: 1995 ve 1999’da HADEP, 2002’de ise DEHAP, sırasıyla % 4,2, % 4,8, % 6,2, oranlarında oy alarak % 10 oranındaki ülke barajının altında kalmıştı. 2007 genel seçimlerinde de barajın aşamayacağı kaygısıyla, DTP parti olarak seçime gitmek yerine, oy potansiyelinin yüksek olduğu iller başta olmak üzere 43 ildeki bağımsız adayları destekleyerek parlamentoya girme yolunu seçmek durumunda kalmıştır. Zira bu durum bir tercihten ziyade seçim sisteminin mağduriyetinden kurtulmaya yönelik bir zorunluluk olarak görülmüştür. DTP’nin desteklediği bağımsız adaylardan 22 milletvekili adayı parlamentoda temsil hakkı elde etmiştir. Ayrıca BBP ve ÖDP de aynı “formül”ü uygulayarak sırasıyla Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) ve Ufuk Uras (İstanbul 1. Bölge- DTP’nin desteğini alarak) TBMM’de temsil hakkını elde etmişlerdir. Bunlar dışında siyasi partilerden otonom olarak aday aday bağımsız milletvekili adaylarından, Mesut Yılmaz (Rize), Kamer Genç (Tunceli) ve Seyit Eyyüpoğlu (Şanlıurfa) milletvekilliğine seçilme hakkını elde etmişlerdir.

²² Tuncer, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.46.

²³ Tuncer, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.14.

Tablo 3.5 “2007 Genel Seçimleri, Milletvekili Adaylarının Cinsiyet ve Eğitim Durumu”

Parti Adı	Cinsiyet Durumu		Eğitim Durumu		
	Kadın Aday Oranı (%)	Erkek Aday Oranı (%)	İlk (%)	Orta (%)	Yüksek (%)
AK PARTİ	11,6	88,4	0,4	6,0	93,6
CHP	9,1	90,9	2,9	18,5	78,6
MHP	6,9	93,1	2,0	15,6	82,4
DP	17,8	82,2	5,1	10,5	84,4
DTP*	15,0	85,0	6,7	28,3	65,0
GP	23,6	76,4	12,6	41,4	46,0
SP	4,6	95,4	11,6	32,9	55,5
BTP	4,1	95,9	24,9	38,9	36,2
HYP	34,0	66,0	11,0	40,0	49,0
İP	14,2	85,8	12,4	29,6	58,0
ATP	14,9	85,1	25,6	57,0	17,4
TKP	27,5	72,5	20,9	41,8	37,3
ÖDP	31,8	68,2	14,3	34,7	51,0
LDP	25,4	74,6	18,2	43,8	38,0
EMEK	31,4	68,6	28,2	35,1	36,7
BAĞIMSIZ	6,9	93,1	21,3	37,8	40,9
Toplam	16,4	83,6	12,8	32,0	52,2

Kaynak: 17.06.2007 Tarihli YSK Kararı, 20.06.2007 Mükerrer Tarih ve 26558 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 08.05.2012).

(*) DTP'nin desteklediği bağımsız adaylar.

2007 genel seçimlerini, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri çerçevesinde değerlendirilirken, göz önünde bulundurulması gereken önemli kriterler; parlamenter adayların belirlenme yöntemlerinin yanı sıra, cinsiyetleri, eğitim durumları, maddi koşulları ve meslekleri şeklinde sayılabilir. Bahsi geçen kriterlerden, milletvekili adaylarının, cinsiyet ve eğitim durumlarını belirten tablo aşağıda sunulmuştur.

2007 Genel Seçimlerinde, parti listelerine bakıldığında, 2002 seçimlerine göre, milletvekili adaylarının öğrenim durumunda önemli bir değişme olmamıştır. Ancak iktidar partisinin, özellikle yüksek öğrenim gören milletvekillerinden yana tercihte bulunduğu görülmektedir.

Tablo 3.6 “2007 Genel Seçim Sonuçları, 23. Dönem Milletvekillerinin Cinsiyet Durumu”

Parti Adı	Milletvekili Cinsiyet Durumu			
	Kadın		Erkek	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
AK PARTİ	30	8,8	311	91,2
CHP	9	9,1	90	90,9
MHP	2	2,8	69	97,2
DTP	8	36,4	14	63,6
DSP	1	7,7	12	92,3
BAĞIMSIZ	0	0	4	100
Toplam	50	9,1	500	90,9

Kaynak: 30.07.2007 Tarih ve 739 Sayılı YSK Kararı, 30.07.2007 Mükerrer Tarih ve 26598 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 10.03.2012).

Bir önceki dönemde 24 olan kadın milletvekili sayısı, 23. dönemde 50'ye yükselmiş, kadın milletvekillerinin toplam milletvekilleri içindeki payı da % 4,4'ten % 9,1'e çıkmıştır. Kadın adayların parlamentoda temsil olanağı bulma oranının, 22. döneme göre pozitif yönde evrildiği anlaşılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki; toplumsal hayatın % 50'sini oluşturan kadınların, TBMM'de % 9,1 oranında temsil olanağı bulması, temsilde adalet ilkesinin alenen zedelendiğini somut olarak ortaya koymaktadır. Yönetimde istikrar ilkesi çerçevesinde yapılacak değerlendirme için varılacak sonuç ise; kadın-erkek eşitliğine dayalı bir parlamento yapısının, daha istikrarlı bir yönetim biçimini var edeceği şeklinde olacaktır.

Tablo 3.7 “2007 Genel Seçim Sonuçları, 23. Dönem Milletvekillerinin Eğitim Durumu”

Parti Adı	Milletvekili Eğitim Durumu					
	İlk		Orta		Yüksek	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
AK PARTİ	0	0	16	4,7	325	95,3
CHP	0	0	8	8,1	91	91,9
MHP	0	0	3	4,2	68	95,8
DTP	0	0	6	27,3	16	72,7
DSP	0	0	0	0	13	100
BAĞIMSIZ	1	25,0	0	0	3	75,0
Toplam	1	0,2	33	6,0	516	93,8

Kaynak: 19.06.2007 Tarihli YSK Kararı, 20.06.2007 Tarih ve 26558 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 16.03.2012).

TBMM’de 22. dönem yükseköğrenimli milletvekili oranı % 89,3 iken, 23. dönemde bu oran; % 93,82 yükselmiştir. Yukarıda belirtilen tablolar incelendiğinde, yükseköğrenim sahibi olmak; başta iktidar partisi olmak üzere birçok siyasi partinin, milletvekili adayı olma kriterleri arasında sayıldığı görülmektedir.

2.2. 2007 Genel Seçim Sonuçları

2007 Genel seçimlerine katılım oranının % 84,25’i bulması; vatandaşların siyaset ve demokrasiye olan güvenlerini, uzun-kargaşalı bir dönemden sonra, görece, kazandıkları söylenebilir.²⁴ 22 Temmuz 2007 seçimlerinde AK Parti % 46,58 ile 341 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 62’sine sahip olmuştur. CHP, % 20,88’le 112 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin yaklaşık %

²⁴ 2002 genel seçimlerinde sayısı 41.291.120 olan kayıtlı seçmenin 32.768.161’inin (% 79.14) sandık başına gitmiş böylece, 1980 yılından sonra, genel seçimlere en düşük katılma oranı gerçekleşmiştir. Seçimlere katılımın bu denli düşük olmasının önemli sebeplerinden biri, işleyemez hale gelen TBMM’ye dolayısıyla siyaset mekanizmasına, bir anlamda, güvensizlik duyulmasıdır. Ayrıca bu durumu besleyen farklı dinamikler ve sosyolojik boyut, çalışmanın 2. bölümünde aktarılmaya çalışılmıştır.

20'sini elde etmiştir. MHP ise, % 14, 27'lik oy oranıyla 70²⁵ milletvekili kazanarak yaklaşık % 13 oranında temsil hakkı elde etmiştir. 2007 seçimlerini özel kılan ise; bu üç siyasi parti dışında, toplam kullanılan oyların % 5,24'ünü alan 26 bağımsız milletvekili adayının parlamentoya girmeye hak kazanmış olmasıdır.

Tablo 3.8 “22 Temmuz 2007 Genel Seçim Sonuçları”

Parti Adı	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Mv. Sayısı	Aldığı Oy Oranı (%)	TBMM'de Temsil Oranı (%)	Aşkın-Eksik Temsil Oranı (%)	Mv. Başına Düşen Oy Sayısı
AK PARTİ	16.327.291	341	46,58	62,00	+15,42	47.881
CHP	7.317.808	112	20,88	20,36	- 0,52	65.338
MHP	5.001.869	71	14,27	12,91	- 1,36	70.449
DP	1.898.873	---	5,42	---	- 5,42	---
GP	1.064.871	---	3,04	---	- 3,04	---
SP	820.289	---	2,34	---	- 2,34	---
BTP	182.095	---	0,52	---	- 0,52	---
HYP	179.010	---	0,51	---	- 0,51	---
İP	128.148	---	0,37	---	- 0,37	---
ATP	100.982	---	0,29	---	- 0,29	---
TKP	79.258	---	0,23	---	- 0,23	---
ÖDP	52.055	---	0,15	---	- 0,15	---
LDP	35.368	---	0,10	---	- 0,10	---
EMEK	26.298	---	0,08	---	- 0,08	---
BAĞIMSIZ	1.835.486	26	5,24	---	- 0,51	70.595
Toplam	35.049.691	550	100,02	100,00	---	63.727

Kaynak: 30.07.2007 Tarih ve 739 Sayılı YSK Kararı, 30.07.2007 Tarih ve 26598 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 21.03.2012).

²⁵ İstanbul 3. Bölge'den seçilen MHP listesinden milletvekilliğine seçilen Mehmet Cihat Özönder, hayatını kaybetmesi nedeniyle bir sandalye boş kalmış ve TBMM 549 milletvekili ile görev başlamıştır. <http://www.milliyet.com.tr/2007/07/26/son/sonsiy07.asp>, (Erişim Tarihi: 09.07.2012).

Bağımsız adayların almış oldukları oyların büyük çoğunluğunun parlamentoya yansıdığı dikkate alınrsa, kullanılan toplam oyların yaklaşık % 87'sinin parlamentoda temsil edildiği, dolayısıyla % 13'ünün de parlamentoda temsil olanağı bulamadığı görülür. 1995, 1999 ve özellikle 2002 seçimleri dikkate alındığında bu oran, temsil adaleti bakımından ileri bir düzeyi ifade etmekle birlikte adalet ve istikrar ilkelerinin birlikteliğine de önemli bir örnek teşkil etmektedir.²⁶ 2007 seçimleri, partilerin aldıkları oyla, parlamentodaki sandalye sayıları arasında da çok önemli bir uçurum yaratmamıştır. Özellikle 2002 seçimleriyle karşılaştırıldığında, eksik ya da aşkın temsil düzeyi belli bir ölçüde kalmıştır. 2002 seçimlerinde % 34 oyla sandalyelerin % 66'sını alan AK Parti, bu kez % 46 oy oranıyla sandalyelerin % 62'sini elde etmiştir. Muhalefet partileri ise, yaklaşık olarak, almış oldukları oy oranında sandalye sahibi olmuşlardır.²⁷

2.3. Temsilde Adalet İlkesi Bağlamında 2007 Genel Seçimleri

22 Temmuz 2007 seçim sonuçlarına bakıldığında; Türkiye'nin, hem güçlü bir tek parti iktidarı çıkarmayı başardığı, hem de yıllardır gerçekleştirmediği “temsilde adalet” sorununu, şimdilik “çözmüş” olduğu görülmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki; bu durumun köklü bir çözümden ziyade, tabir yerindeyse, “pantolon deliğini tam olarak kapatamayan bir yama”ya benzediği açıktır. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, bazı partiler birleşme yoluna giderek, bazı partiler de bağımsız aday formülü ile % 10 ülke barajını geçersiz hale getirmişlerdir. Seçim sonunda AKP, CHP, DSP, MHP, DTP, BBP ve ÖDP, TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. Böylece hem seçmen iradesinin % 87'si TBMM'ye taşınmıştır, hem de parlamentoda temsil edilen siyasi görüş yelpazesi genişlemiştir. Bu çoğulcu yapı, iyi değerlendirilebilmesi şartıyla, Türkiye'de siyasal sistemin ve demokrasi kültürünün gelişimi açısından, önemli bir fırsat yaratabilmiştir. Ancak bahsi geçen dönemde siyasal empati kültürünün icra edilemediği aksine parlamentoda sivri, yıkıcı bir dilin hakim olduğu görülmüştür.²⁸

²⁶ Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, Parg.25.

²⁷ Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, Parg.26.

²⁸ Ergun Özbudun, **Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2011, s.119.

Seçimlerde temsil adaletsizliğini gideren en önemli etken, başta AK Parti olmak üzere, ilk sıralardaki partilerin oy oranlarının yüksek olması ve % 10'luk ülke barajını zorlayan partilerin bulunmamasıdır. Bilindiği gibi, 2002 genel seçimlerinde, seçmen tercihlerinde önemli bir bölünme yaşanmış ve oyların % 9,54'n alan DYP, % 8,36'sını alan MHP, % 7,25'ini alan GP, % 6,22'sini alan DEHAP ve % 5,13'n alan ANAP, % 10'luk ülke barajı engeline takılarak TBMM'de temsil olanağı bulamamışlardır. 22 Temmuz 2007 seçimlerinde ise seçmen tercihlerinde bölünme yaşanmamış olması, temsil adalet bakımından olumlu sonuç vermiştir. Fakat bundan sonraki seçimlerde de benzer sonuçların gerekleēeēinin garantisinin olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla mevcut, “% Barajlı d'Hondt Seçim Sistemi” devam ettiği ve seçmen tercihlerinde bölünme yaşandığı bir seçimde, 3 Kasım 2002 genel seçimlerine benzer bir durum ortaya çıkacaktır. Böylece 2002 genel seçimleri sonrasında yapılan tartışmalara benzer bir süreç kendini tekrarlatacaktır. Esasen böylesi bir kısır döngü süreci, Türkiye'de çoğulcu demokrasi kültürünün gelişmesini engelleyeceği gibi adalet ve istikrar ilkelerini de zedeler nitelikte olduğu, özellikle uzun vadeli değerlendirmeler yapıldığında, anlaşılacaktır.

2.4. Yönetimde İstikrar İlkesi Bağlamında 2007 Genel Seçimleri

Seçim sistemleri, kullanıldıkları ülkelerin, demokratik gelişmişlik düzeyleri başta olmak üzere, siyasal sistem, hatta sosyo-kültürel yapıları hakkında referans olabilecek bir takım nüansları içinde barındıran formüller olarak da okunabilirler. Dolayısıyla birçok ülkede, değişik seçim sistemleriyle karşılaşılacağı gibi; aynı ülkede, farklı zaman dilimlerinde, farklı seçim sistemlerinin kullanıldığı da bilinmektedir. lkeler, seçim sistemlerinin farklılığı karşısında, hangisini benimseyecekleri konusunda, çeşitli amaçlar gözetererek bir tercihte bulunurlar. Teorik olarak mutabık olunan nokta; seçmenlerin parlamentoda ideal bir biçimde temsil edilmesini sağlayan formülün bulunması ve ülkedeki farklı düşünce akımlarının, nicelikleriyle nispilek arz edecek şekilde temsil olanağına kavuşmalarıdır. Ancak pratik anlamda çok kere karşılaşılan durum temsilde adalet ilkesinin yönetimde istikrar ilkesine feda edilmesi şeklindeyir.

Türkiye'deki seçim sisteminin de esas itibariyle adalet ve istikrar birlikteliğini sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği öngörülmüştür. Zira bu gereklilik, Anayasa'nın 67. maddesinde tartışmaya yer bırakmayacak şekilde düzenlenmiştir. “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak

biçimde düzenlenir.” Ancak % 10’luk ülke barajı, temsilde adalet ilkesini, alenen, yönetimde istikrar ilkesine feda edecek bir nitelik arz etmektedir. Buna karşın demokratik yönetimlerde seçimin amacı, sadece istikrarlı bir hükümet kurulmasını sağlamak değil; aynı zamanda, adaletli bir temsili de olabildiğince temin etmektir.²⁹

22 Temmuz 2007 genel seçimleri hem temsilde adalet ilkesi hem de yönetimde istikrar ilkesi anlamında 2002 seçimlerine göre “ileriye gidiş” niteliğindedir. Ancak buna benzer bir sonucun bundan sonraki seçimlerde de yaşanmasının herhangi bir garantisinden söz edilemez. Esasen böyle bir durumun tekrarlaması halinde, zaten yönetimde istikrar anlamında, bir problemle karşılaşılacaktır. Çünkü 22 Temmuz 2007 seçimlerine % 5 ülke barajı ile girilseydi bile sandıktan tek parti iktidarı çıkmış olacaktı. Dolayısıyla, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin birlikte gerçekleşmesi, seçim sisteminden ziyade seçimde alınan sonuçlara bağlı olduğu söylenebilir.³⁰ Bunun yanında 2007 seçimlerinde kullanılan geçerli oyların % 13,05’i parlamentoda temsil olanağı bulamadığını da belirtmek gerekmektedir.

Netice itibariyle 2007 de genel seçimlerinde uygulanan % 10 seçim barajının makul bir düzeye indirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bilindiği gibi Anayasa Mahkemesi bu oranda bir barajı anayasaya uygun bulmuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de % 10’luk ülke barajının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ihlalini teşkil etmediğini belirtmiştir.³¹ Ancak Avrupa Konseyi üyesi olan hiçbir demokratik ülkede bu oranda bir baraj söz konusu değildir. Bu oran İsveç’te % 4, Çek Cumhuriyeti ve Romanya’da % 5, Danimarka’da % 2’dir. Bulgaristan ise, % 8’le Türkiye’ye en çok yaklaşan ülkedir.³²

²⁹ TÜSİAD, **Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar, Cilt 1, Ana Rapor**, Hazırlayanlar: Seyfettin Gürsel ve Erhan Bozdağ, Ankara, Lebib Yalkım Yay., 2002, s.97.

³⁰ Bulut, **Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri**, Parg.37.

³¹ 3 Kasım 2002 seçimlerde DEHAP’ın Şırnak milletvekili adayları olan Sadak ve Yumak, partilerinin kentte yüzde 45,95 oranında oy almasına karşın, Türkiye genelinde barajı aşamaması üzerine milletvekili seçilemediklerini vurgulamışlar ve bunun Sözleşmenin Ek Birinci Protokolünün üçüncü maddesine aykırı olduğunu iddia etmişlerdir. Mahkeme, devletlerin seçim kanunlarını belirlerken geniş bir takdir hakkına sahip olduklarını belirtmiş ve Sözleşmenin ilgili hükmünün ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Ancak kararda bu konudaki en elverişli çözüm için Türkiye’deki yargı, yasama ve siyasilerin karar verme durumunda oldukları da vurgulanmıştır. Bununla birlikte, farklı siyasi eğilimlerin uygun biçimde temsil edilebilmeleri için barajın düşürülmesinin arzu edilebilir bir durum olduğu kaydedilmiştir. Karar metni için bkz.

http://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Yumak_ve_Sadak.pdf, (Erişim Tarihi: 11.12.2011).

³² Avrupa Konseyi üyesi ülkelerindeki ulusal baraj oranları için bkz. http://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Yumak_ve_Sadak.pdf, (Erişim Tarihi: 11.12.2011).

“Güven ve İstikrar İçinde Durmak Yok Yola Devam” başlığını taşıyan AK Parti 2007 seçim beyannamesi³³ 2007-2011 yılları arasında temsilde adalet adına herhangi bir düzenlemenin yapılmayacağını sinyalini verdiği gibi istikrar kavramına özel bir yer ayrıldığı da anlaşılmaktadır. Zira bu dönemde istikrar odaklı üretilen siyasalara bakıldığında ilgili beyannameyle tutarlılık arz ettiği söylenebilir.

³³ Hamit Emrah Beriş, “AK Parti 2007-2011 Seçim Beyannameleri, Süreklilik ve Değişim,” **AK Parti Siyaset Akademisi, Lider Ülke Türkiye**, Ankara, AK Parti Arge Başkanlığı Yay., 2011, s.109-141.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

12 HAZİRAN 2011 GENEL SEÇİMLERİ

1. 2011 Genel Seçimleri Öncesi Türkiye’de Siyasal Gelişmeler

Türkiye seçimler tarihinde nadir görülen, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin uyumlu birlikteliği, 2011 genel seçim sonuçlarıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu sonuçların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan birçok etken söz konusu olmakla birlikte, genel seçimler öncesinde kamuoyu hafızasında yer edinmiş bazı gelişmeler aktarılmaya gayret edilmiştir. 21 Ekim 2007 tarihli Anayasa değişikliği için yapılan halkoylaması, 14 Mart 2008 tarihinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya tarafından “laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği” iddiasıyla AK Parti’ye kapatma davası açması ve 12 Eylül 2010 tarihli halkoylaması, 2011 genel seçimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği fikrinden hareketle, alt başlıklar halinde aktarılmasına gerek duyulmuştur.

1.1. 21 Ekim 2007 Anayasa Değişikliği Referandumu

Anayasada değişiklik yapmak üzere, 31 Mayıs 2007 tarihinde çıkarılan 5678 Sayılı Kanun, Cumhurbaşkanı ve milletvekili genel seçimleriyle ilgili önemli hususlar içermektedir. TBMM tarafından kabul edilen 5678 sayılı kanuna göre:¹

- Milletvekili genel seçimleri dört yılda bir yapılacaktır.
- Cumhurbaşkanı seçimleri beş yılda bir yapılacak, cumhurbaşkanı halk tarafından seçilecek ve bir kimse en fazla iki kez seçilecektir.
- Cumhurbaşkanı seçilebilmek için kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunun alınması gerekmektedir. Yapılan ilk oylamada bu sonuç sağlanamazsa, birinci tur oylamayı izleyen ikinci Pazar günü ikinci tur oylama yapılacak ve bu oylamaya birinci turda en çok oyu alan iki aday

¹ Erol Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yay., 2011, s.7.

katılacaktır. Bu kez geçerli oyların çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktır.

- Anayasasının 96. maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişikliğe göre; “Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.”

Belirtilen değişiklik önerisi 10 Mayıs 2007 tarihinde kanunlaştırılarak Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı, kendisine tanınan 15 günlük inceleme süresinin sonunda, bir kez daha görüşülmek üzere, kanunu Meclise geri göndermiştir. 31 Mayıs 2007 tarihinde TBMM’de yeniden görüşülen kanun aynen kabul edilmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuş ve kanunu halk oylamasına sunmuştur. Nihayetinde 5678 sayılı kanun, 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan halkoylamasında % 68,95 oy oranıyla kabul edilmiştir.²

Tablo 4.1 “21 Ekim 2007 Anayasa Değişikliği Referandum Sonucuna İlişkin Bilgiler”

Ülke Geneli Sandık Seçmen Listesine Kayıtlı Seçmen Sayısı:	42.690.252	
Ülke Geneli Halkoylamasına Katılan Seçmen Sayısı:	28.819.319	
Ülke Geneli Halkoylamasına Katma Oranı:	% 67,51	
	Oy Sayısı	Oy Oranı
EVET	19.422.714	68,95
HAYIR	8.744.947	31,05

Kaynak: 30.10.2007 Tarih ve 873 Sayılı YSK Kararı, 31.10.2007 Tarih ve 26686 Sayılı Resmî Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 08.05.2012).

Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi; başkanlık sistemi için bir ön hazırlık olarak görülmekle birlikte, daha istikrarlı bir yönetimin arzu edildiğini de açıklar niteliktedir. Ancak mevcut yönetim şekli olan, parlamenter sistem dâhilinde,

² Kemal Gözler, **Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Görev Süresi Ne Kadardır?** 16.01.2012, Parg.1, www.anayasa.gen.tr/gorev-suresi.htm, (Erişim Tarihi: 04.03.2012).

yürütmenin başı olan Başbakan ve yürütmenin sorumsuz kanadı olan Cumhurbaşkanı'nın yetki sınırları, zaman zaman muğlaklık arz edebilmektedir. Zira Abdullah Gül'ün AK Parti hükümetinin icraatlarına yönelik, aynı siyasi çizgide olması hasebiyle, çok kere karşı olmadığı bilinmektedir.³ Doğal olarak, bundan sonraki dönemlerde de aynı siyasi çizgiye mensup kişilerin Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık koltuklarında oturması, siyaseten büyük krizlerin ortaya çıkmasını engelleyecektir. Ancak ilerde farklı siyasi geçmişe sahip bir "Cumhurbaşkanı ve Başbakan ikilisi" siyaset sahnesinde belirince, yönetimde planlanan istikrarın da yakalanamayacağı söylenebilir. Nitekim TBMM tarafından seçilmesi bir yana, Ahmet Necdet Sezer ve AK Parti döneminde, kanun teklif ve tasarılarının, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı köşkü arasında "mekik dokuması" göz önünde tutulması gereken bir tecrübedir.

1.2. AK Parti'nin Kapatılma Davası

AK Parti kapatma davası, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya'nın, AK Parti'nin, "laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği" iddiasıyla, partinin kapatılması ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de içinde bulunduğu 71 kişinin, 5 yıl süre ile siyasetten uzaklaştırılması istemiyle hazırladığı iddianame, Anayasa Mahkemesi'ne 14 Mart 2008 tarihinde sunulmuştur. Anayasa Mahkemesi iddianameyi 31 Mart 2008 günü kabul etmiş, 16 Haziran'da ise, AK Parti esas hakkındaki savunmasını vermiştir. 30 Temmuz 2008 tarihinde kamuoyuna yapılan açıklamada, partinin temelli kapatılmaması, fakat partiye yapılan hazine yardımının 1/2 oranında

³ Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 29 Ekim 2012 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen izinsiz yürüyüşte, barikatların kaldırılması konusunda, Cumhurbaşkanı'nın Ankara Valisine talimat verdiği haberleriyle ilgili olarak: "Benim o barikatların çıkarttırılması ile ilgili herhangi bir talimatımın olmadığı doğrudur, ben böyle bir talimat vermedim. Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Valime böyle bir talimat verdi mi vermedi mi bu konudan da haberim yok ki; ben Cumhurbaşkanımızın böyle bir talimat vereceğine de inanmıyorum. Çünkü bu ülkeyi çift başlı bir yönetimle bugüne kadar getirmedik, bundan sonra da çift başlı bir yönetimle bu ülke, bir yere varmaz. Eğer bu ülkede yani bir başkanlık sistemi arzu ediliyorsa ben bundan yanayım. Bir başkanlık sistemi gelir o zaman bu adımları çok daha rahat atarız. O zaman böyle bir sıkıntı olmaz, ama bunun dışında kimin ne yapacağı bellidir. Dolayısıyla bir Başbakan olarak benim görevim bellidir, Sayın Cumhurbaşkanımızın da görev alanı bellidir..." Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bu açıklaması; zaten "istikrarlı" olan mevcut yönetim yapısının korunması gerektiği endişesiyle, yapıldığı ve bu endişenin giderilmesi için üretilen "çözüm"ün ise; "Başkanlık Sistemi" olduğu belirtilmiştir. Esasen bu örnek de göstermiştir ki; Türkiye siyasi tarihinde küçük istikrar "krizleri" için bile anında çözüm reçeteleri sunulurken, temsilde adaletsizliğin devasa boyutlara ulaştığı zamanda bile aynı hassasiyet gösterilmemiştir.

kesilmesi kararına varılmıştır.⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 6 üyesi kapatılması, 5 üyesi ise kapatılmaması yönünde oy kullanmışken, hazine yardımının kesilmesi hakkındaki oylamada 11 üyenin 10'u kesilmesi yönünde oy kullanmıştır.⁵

Gerek organizasyon bazında gerekse tek tek bireyler bazında, "Demokrat olmanın tutarlılık gerektirdiği anlayışı" AK Parti'nin kapatılması için açılan dava sürecinde, gerçekten ihtiyaç duyulan bir anlayış olduğu söylenebilir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, iddianamesinde davanın amacına ilişkin; "kapatma yaptırımını yasal bir amaca dayanmaktadır." diyerek özetlemiştir. Buna karşın, Ergun Özbudun "dünyanın hiçbir yerinde böyle davalar açılmadığı" şeklinde, tepkisini dile getirerek davanın hukuki yönden savunulamaz olduğuna işaret etmiştir. Benzer şekilde, Toktamış Ateş, Mustafa Kamalak gibi birçok akademisyenin yanı sıra, farklı siyasi çizgilerde olan siyasi parti liderleri ve sivil toplum kuruluşları, kapatma davasına tepki göstermişlerdir.⁶ Nitekim bu süreçte, anlamlı bir şekilde tepkisini ortaya koyan dönemin Demokrat Parti Genel Başkanı Süleyman Soylu; "Bu açılan davayı siyaset kurumunu daraltma olarak görüyoruz. Başsavcının iddia ettiği gerekçe ile parti kapatılmasına karşıyız. Siyasi partileri cezalandırma da, takdir etme de halkın egemenliğinde olmalıdır"⁷ şeklindeki tepkisi; temsilde adalet konusunda hassasiyeti içinde barındırmaktadır. Bunun yanında bu tarz davaların siyasi parti kapatma yönünde kararlarla neticelenmesi; demokrasi

⁴ "Osman Can AK Parti'yi Kapatma Davasının Perde Arkasını Anlattı" 04.02.2012, <http://www.haber365.com>, (Erişim Tarihi: 05.07.2012).

⁵**AK Parti'nin Temelli Kapatılma İsteminin Oylanması:**

Kabul (6 Üye): Osman Alifeyyaz Paksüt, Fulya Kantarcıoğlu, Şevket Apalak, Zehra Ayla Perктаş, Mehmet Erten, Necmi Özler.

Ret (5 Üye): Haşim Kılıç, Sacit Adalı, Serruh Kaleli, Ahmet Akyalçın, Serdar Özgüldür

Sonuç: Nitelikli çoğunluk sağlanamadığı için istem reddedildi.

AK Parti'ye yapılan Hazine Yardımının Kesilmesi Hakkında Oylama

Kabul (10 Üye): Osman Alifeyyaz Paksüt, Sacit Adalı, Fulya Kantarcıoğlu, Ahmet Akyalçın, Mehmet Erten, Necmi Özler, Serdar Özgüldür, Şevket Apalak, Serruh Kaleli, Zehra Ayla Perктаş

Ret (1 Üye): Haşim Kılıç

Sonuç: AK Parti'nin hazine yardımının 1/2 oranında kesilmesi kararına varıldı, "Bir Oy Türkiye'nin Kaderini Belirledi", 31.07.2008, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=891107&CategoryID=98>, (Erişim Tarihi: 13.05.2012).

⁶ "Kapatma Davasına Her Kesimden Tepki Yağdı," 15.03.2008, <http://www.zaman.com.tr>, (Erişim Tarihi: 11.06.2012).

⁷ "DP'den AK Parti'ye kapatma davasına tepki." 17.03.2008, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/439274.asp>, (Erişim Tarihi: 15.05.2012).

kültürünün gelişmesinin engelleyerek uzun vadede istikrarlı bir yönetimin var olmasına da engel teşkil edecektir.

1.3. 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu

AK Parti'li milletvekilleri tarafından verilen 26 maddelik Anayasa değişikliği teklifi⁸ Anayasa komisyonunda görüşülerek kabul edildikten sonra TBMM'ye

⁸ 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Sonucu:

- Anayasa Mahkemesi'nde yedek üyelik sistemi kaldırılarak, Mahkeme, "11 asıl 4 yedek" üye yerine "17 asıl" üyeden oluşacak şekilde yeniden dizayn edildi.
- Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev süresi 12 yıl olarak belirlendi.
- Vatandaşlara, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapma hakkı verildi.
- Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesin olacaktır.
- Anayasa Mahkemesi iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır.
- Anayasa değişikliğinin iptali ve siyasi parti kapatma davalarında üyelerin 3/5'i yerine 2/3'ünün oyu aranacaktır.
- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun üye sayısı "7 asıl 5 yedek" üyeden "22 asıl 12 yedek" üyeye çıkarılmıştır.
- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun meslekten çıkarma cezalarına yargı denetimi getirilmiştir.
- Yüksek Askeri Şura'daki ihraç kararlarına yargı denetimi getirilmiştir.
- Memurlara verilen uyarma ve kınama cezalarına karşı yargıya yolu açılmıştır.
- Askeri yargının görev alanı daraltılmış, Askerler, ağır cezalı suçlarda sivil mahkemelerde yargılanacak.
- Savaş hali dışında siviller askeri mahkemede yargılanamayacak.
- Askeri yargı organlarının kuruluş ve işleyişinin "askerlik hizmetlerinin gereklerine göre düzenleneceği" ibaresi anayasadan çıkarılmıştır.
- 12 Eylül Darbesinin sorumlularının yargılanmasını engelleyen "geçici 15. madde" Anayasadan çıkarılmıştır.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) kurulmuş, TBMM Başkanlığına bağlı olarak kurulacak Kamu Denetçiliği Kurumu'nun başkanı olan "Kamu Başdenetçisi" TBMM'de gizli oyla seçilecek. İlk iki oylamada üye tam sayısının 2/3'ü, üçüncü oylamada salt çoğunluğu aranacaktır. Salt çoğunluk sağlanamadığı takdirde en çok oy alan iki aday arasında yapılacak seçimde 1. olan aday Kamu Başdenetçisi olacaktır.
- Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına eylem ve söylemleriyle neden olan milletvekillerinin milletvekilliği düşmeyecektir.
- Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazilere pozitif ayrımcılık anlamında bir takım yeni haklar verilecektir.
- Kişilerin yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilecektir.
- Memurlara toplu sözleşme hakkı verilmiş. Toplu sözleşme sırasında uyuşmazlık çıkması durumunda Uzlaştırma Kurulu'na başvurulacak. Uzlaştırma Kurulu ile ilgili hususlar kanunla düzenlenecektir.
- TBMM Başkanlık Divanı için yasama dönemi başında seçilenlerin görev süresi 2 yıl, 2. devre için seçilenlerin görev süresi yasama döneminin sonuna kadar devam edecektir. Ayrıntılı bilgi

sunulmuştur. TBMM’de yapılan oylama sonucunda; 72 ret 336 kabul oyu alan Anayasa değişikliği teklifi, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün onayına sunuldu. TBMM’de yapılan oylamada, AK Parti pakete destek verirken MHP muhalefet etmiştir. CHP ve BDP ise meclise girmeyerek ilgili değişiklik paketini boykot ettiklerini açıklamışlardır. Anayasa değişikliği paketi, TBMM tarafından kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından, 12 Eylül 2010 tarihinde, halkoyuna sunulmuştur. 12 Eylül 2010 Pazar günü gerçekleştirilen Referandum sonucunda; % 57,88 Evet ve % 42,12 Hayır oyu çıkmış ve Anayasa değişikliğini içeren paket kabul edilmiştir.

Tablo 4.2 “12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu Sonucuna İlişkin Bilgiler”

Ülke Geneli Sandık Seçmen Listesine Kayıtlı Seçmen Sayısı: 52.051.828		
Ülke Geneli Halkoylamasına Katılan Seçmen Sayısı: 38.369.099		
Ülke Geneli Halkoylamasına Katılma Oranı: % 73,71		
	Oy Sayısı	Oy Oranı
EVET	21.787.244	57,88
HAYIR	15.856.793	42,12

Kaynak: Kaynak: 22.09.2010 Tarih ve 846 Sayılı YSK Kararı, 23.09.2010 Tarih ve 27708 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 17.05.2012).

Referandum sonucuna atfen; demokrasi ve temel hürriyetleri kuvvetlendirdiği gibi halkın askerî darbelerin geri geleceği korkusuna son verdiği şeklindeki olumlamalara karşın, “Türkiye için hayati risk ve tehlikelerle dolu karanlık bir döneme girildiği”⁹ gibi yorumlar da yapılmıştır. Çalışmanın konusu itibarıyla 12 Eylül 2010 Referandumunu, temsilde adalet ve yönetimde istikrar kapsamında değerlendirildiğinde ise karşılaşılan genel tablo şöyle özetlenebilir: Esasen

için bkz. Gülcan Seçkin ve Yusuf Devran, “12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açısından Değerlendirilmesi”, http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_2_sayi_Bahar_2011/pdf/Devran_Seekin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.11.2012).

⁹ “Bahçeli’den Erken Seçim Çağrısı”, 12.09.2010 <http://www.ntvmsnbc.com/id/2513085>, (Erişim Tarihi: 17.05.2012).

referandumun bizatihi çoğunlukçu bir anlayıştan zuhur etmesi sebebiyle, % 49'u % 51'e "feda etmek" şeklindeki yorumuyla, bütün referandumlarda olduğu gibi, 12 Eylül 2010 Referandumu da temsilde adaletin, "genel iradeye" feda edildiğine tekerrür eden bir örnek olduğu söylenebilir. Öte yandan AK Parti'nin sekizinci yılını doldurmak üzere olduğu bu dönemde, yönetimde istikrarın tam anlamıyla kurumsallaştırılması için özellikle, iddia edilen "Yargı-TSK" yapılanmasına karşı kapsamlı bir yenileme çalışması yapılmış ve bu anlamda "başarılı" olunmuştur. Ancak bu dizayn demokrasi perspektifinde değerlendirildiğinde, ne kadar iyi niyetli olduğu tartışılmaya devam etmektedir.

2. 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri

Recep Tayip Erdoğan başkanlığındaki 60. Hükümet 6 Temmuz 2011 tarihine kadar 3 yıl 10 Ay ve 8 gün iş başında kalmıştır. 23. Dönem süresince görev yapan bu Hükümet, bir yasama dönemi boyunca görevde kalmayı başarmıştır.¹⁰

TBMM'de 3 Mart 2011 tarihli oturumda, milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesi ve seçimin 12 Haziran 2011 tarihinde yapılması hakkında AK Parti ve MHP başkan vekilleri ile bazı milletvekilleri tarafından verilen önergeler ve Anayasa Komisyonu Raporu açık oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.¹¹ Seçim kararının alınmasından sonra YSK, seçimin başlangıç tarihini 14 Mart olarak belirlemiş ve seçim takvimini açıklamıştır.¹²

2.1. 2011 Seçim Bileşenleri

12 Haziran 2012 genel seçimlerini özel kılan ve genellikle olumlu anlamda bir takım yenilikler yaşanmıştır. 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile TBMM'nin görev süresi 4 yıla indirilmiştir. TBMM'nin 2007 seçimleriyle başlayan 23. Dönemi, görev süresini tamamlayarak seçime gitmiştir. Böylece 2011 genel seçimleri 1980 yılından itibaren, erken seçimlere gitmeden, zamanında yapılan ilk seçim olmuştur.¹³ Seçimlerin zamanında yapılmış olması; genel olarak yönetimde istikrarın sağlandığına işaret etmektedir.

¹⁰ Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.6.

¹¹ 04.03.2011 Tarih ve 27864 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 11.08.2012).

¹² 07.03.2011 Tarih ve 158 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 17.08.2012).

¹³ Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.125.

2007 genel seçimlerinde, gümrük kapıları hariç % 84,16 olan katılma oranı 2011 seçimlerinde, % 87,16'ya yükselmiştir. Katılım oranının yükselmiş olmasıyla seçmen kitlesinin, 2002 genel seçimlerinden farklı olarak siyaset mekanizmasına inanç ve güven duyduğu söylenebilir.

13 Ekim 2006'da yapılan Anayasa değişikliğiyle milletvekili seçilme yaşı 30'dan 25'e indirilmiş ve bu husus 19 Ekim 2006 tarihinde Milletvekili Seçimi Kanunu'na da yansıtılmıştır. Ancak ilgili kanun seçimden 9 ay önce çıkarıldığı için 2007 genel seçimlerinde uygulama şansı bulmamıştır. Dolayısıyla 25 yaştan itibaren milletvekili seçilebilme hakkı ilk kez bu seçimde hayata geçirilmiştir. Bunun yanında seçimlerde ahşap sandıkların kullanılmasına son verilerek saydam sandıkların kullanılması, seçim propagandalarında Türkçeden başka dil ve yazı kullanma yasağının kaldırılması gibi temsil ve siyaset alanının genişlemesine yönelik bir takım yenilikler 2011 seçimlerinde uygulanmıştır.

Türkiye seçimler tarihine bakıldığında, her seçim öncesinde, neredeyse gelenek haline gelmiş olan bir huzursuzluk ikliminin baş gösterdiğine 2011 genel seçimlerinde de tanıklık edilmiştir. Bu huzursuzluğun kaynağını bulmaya yönelik çalışmalar ise genellikle ideolojik yaklaşımların ötesine geçememektedir.

2011 genel seçimleri hanesine “eksi” olarak kaydedilen çeşitli gelişmelerin olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bağımsız adayların başvuruları ve siyasi partilerin aday listeleri 11 Nisan 2011 tarihinde YSK'ya sunulmuştur. Listeler üzerinde inceleme yapan YSK, 17 Nisan 2011 tarihinde 12 Bağımsız milletvekilinin adaylığını, durumlarının yasalara uygun olmaması gerekçesiyle, veto etmiştir. Veto edilen adayların itirazlarını inceleyen YSK, 21 Nisan 2011 tarihinde, BDP' nin desteklediği adaylardan 6 ismin adaylığı kabul edilmiştir. Seçimlerden sonraki süreçte ise gerek Mehmet Hatip Dicle'nin seçim tutanağının iptal edilmesi gerekse tutuklu milletvekillerinin tahliye taleplerinin reddedilmesi birçok kentte protesto edilmiş, BDP ve CHP, TBMM açılış gününde genel kurula katılmamıştır.

2.1.1. Seçim Sistemi

Seçimde kullanılan geçerli oyların parlamentoda sandalyelere nasıl dönüştürüleceğini, yani partilerin almış oldukları oya göre bir seçim çevresinde kaç milletvekili çıkaracaklarını belirleyen teknik usulü ifade eden seçim sistemi iki temel işlevi yerine getirmektedir. Bu işlevlerden birincisi, halkın iradesini adil bir biçimde

parlamentoya yansıtılmak, ikincisi ise istikrarlı bir yönetimin kurulmasını sağlamaktır.¹⁴

1995, 1999, 2002 ve 2007 genel seçimlerinde olduğu gibi, 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde de, % 10 Ülke Barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 2002 genel seçim sonuçları itibariyle ortaya çıkan temsilde adalet sorununa benzer durumlarla ilerde karşılaşılması için; seçim sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiği noktasında, teorik düzeyde, bir mutabakat sağlanmış ancak bu anlamda bir değişikliğe gidilmemiştir.

Arka arkaya birkaç seçimde uygulanan bir seçim sistemi, orta vadeli olarak oyunun kurallarını belirlediğinden, gerek seçmen, gerekse parti davranışlarını etkileyerek sonuçların önemli ölçüde belirleyicisi olabilmektedir. Örneğin 1995 ve 1999'dan sonra da uygulamaya devam edilen % 10 ülke barajlı d'Hondt sistemi özellikle 2002 seçiminde ciddi dengesizlikler yaratmış, iki parti dışındaki partilerin dolayısıyla % 45 civarında oyun temsil edilememesine yol açmıştır. Bunun yanında 2002, 2007 ve son gerçekleştirilen 2011 seçimlerinde güçlü hükümetler oluşmuş olmasına karşın; sürdürülen %10 baraj uygulaması, birçok partinin günümüzde "tabela" partilerine dönüşmesine yol açmış ve oyları birkaç büyük partide toplamıştır.¹⁵

2.1.2. Seçim Çevreleri

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun, seçim çevrelerini tanımlayan 4. maddesine göre, 1995 genel seçimleri öncesinde yapılan değişiklikle seçim çevreleri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; 1'den 18'e kadar milletvekili çıkaracak olan iller 1 seçim çevresi, 19'dan 35'e kadar milletvekili çıkaracak olan iller 2 seçim çevresi, 36 ve daha fazla milletvekili çıkaracak olan iller 3 seçim çevresine bölünecektir.

Seçim çevrelerini belirleyen bu kurala göre; İzmir ili 2 seçim çevresine bölünmüş; 1. ve 2. seçim çevreleri, on üçer milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Ankara ili de yine 2 seçim çevresine bölünmüş; 1. ve 2. seçim çevreleri, sırasıyla, 16 ve 15 milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. İstanbul ili ise 3 seçim çevresine bölünmüş; 1. 2. ve 3. seçim çevreleri sırasıyla 30, 27, 28

¹⁴ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Bursa, Ekin Yay., 2010, s.315.

¹⁵ Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, *Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri*, s.17.

olarak çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Bahsi geçen üç il dışındaki bütün iller bir seçim çevresi sayılmıştır.¹⁶

Nispi temsil esasına dayandığı iddia edilen seçim sistemlerinde dahi temsilde gayri nispliliğin olmasının önemli nedenlerinden biri, seçim çevrelerinin oluşturulması safhasında ortaya çıkmaktadır. Seçim çevreleri oluşturulurken; çok sayıda küçük seçim çevresinin belirlenmesi, “toplam seçmen” yerine “toplam nüfus”un baz alınarak seçim çevrelerine tahsis edilecek milletvekili sayısının saptanması ve seçim çevresi büyüklüklerinin seçmen ya da nüfus sayısı ile orantılı olarak belirlenmemesinden kaynaklı, seçmen oylarının değerini farklılaştıran sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, Türkiye’de seçim çevreleri oluşturulurken, belirtilen kriterlerin göz önünde tutulmamasından kaynaklı, ciddi bir eşitsizliğin ortaya çıktığı bilinmektedir. Zira 2011 seçimlerindeki bölgesel milletvekili dağılımına göre Türkiye’deki en “değerli” oya sahip Tunceli ilinde bir oy, İstanbul, Ankara veya İzmir illerindeki oylara göre ortalama olarak 4 kat “daha değerli” olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

2007 yılından itibaren seçim bölgelerinin çıkaracağı milletvekili sayılarına ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, Seçim Kanunu’nun her seçim bölgesine iki milletvekili vermeyi öngören maddelerin Anayasa Mahkemesi tarafından “eşitliği sağlamadığı, eşitliği bozduğu” gerekçesiyle iptal edilmiştir. Böylece YSK tarafından 26 Şubat 2011 tarihi itibarıyla her seçim bölgesi için milletvekili sayıları yeniden hesaplanmış ve bu yeni hesaplamayla bazı illerin milletvekili sayılarında değişiklikler olmuştur. Yapılan bu düzenlemelerin “oyun değeri” bakımından adaleti arttırdığı söylenebilir.

Seçim çevreleri belirlenmesi ve buna göre milletvekili dağılımının yapılması sürecinde nüfus veya seçmen sayısındaki artışa göre toplam parlamenter sayısının artırılması gibi yollarla daha adaletli bir sandalye dağılımı tesis edilebilir. Belirtmek gerekir ki, Meclise girecek milletvekili sayısının artırılmasının maliyeti, oy değerindeki adaletsizliğin uzun vadede yaratacağı toplumsal maliyetle kıyaslanamayacak düzeydedir.¹⁷

YSK’nın seçim çevreleriyle ilgili yaptığı söz konusu değişikliğin gerekli ancak yetersiz olduğu söylenebilir. Dolayısıyla 1 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinin

¹⁶ 26.02.2011 Tarih ve 119 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 07.10.2012).

¹⁷ Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, **Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri**, s.94.

daha fazla olması ve diğer seçim çevrelerinde gerekli düzenlemelerin yapılarak, farklı bölgelerde kullanılan oy değerlerinin birbirine yakınlaştırılmasıyla birlikte seçimlerin, “temsilde adalet” ve temsilde adaletin alt başlıklarından biri niteliğindeki “eşit oy ilkesi” gereklerine uygun, demokrasi ruhuna bir adım daha yaklaşarak gerçekleşmesi sağlanacaktır.

2.1.3. Siyasi Partiler

22 Temmuz 2007 genel seçimleri döneminde siyasal yaşamda bulunan siyasi parti sayısı 54 iken; 2007 ve 2011 yıllarında gerçekleşen seçimler arasında 28 siyasi parti daha kurulmuş, 19 parti ise siyasal yaşamdan çekilmiştir. Böylece 12 Haziran 2011 seçimleri döneminde siyasal yaşamda bulunan parti sayısı 63 olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁸

Seçim kararı alındığında siyasal yaşamda bulunan 62 siyasi partiden 27’si seçime katılma hakkını elde etmiş Ancak bu siyasi partilerden 15’i seçime katılmış, 12’si ise katıl-a-mamıştır.¹⁹

¹⁸ Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.21.

¹⁹ 05.03.2011 Tarih ve 144 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 02.06.2012).

Tablo 4.3 “12 Haziran 2011 Genel Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler”

1	AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	DP	Demokrat Parti
3	CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
4	EMEK	Emek Partisi
5	MP	Millet Partisi
6	LDP	Liberal Demokrat Parti
7	SP	Saadet Partisi
8	HAK-PAR	Hak ve Eşitlik Partisi
9	HAS PARTİ	Halkın Sesi Partisi
10	MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
11	DYP	Doğru Yol Partisi
12	TKP	Türkiye Komünist Partisi
13	MMP	Milliyetçi ve Muhafazakâr Parti
14	BBP	Büyük Birlik Partisi
15	DSP	Demokratik Sol Parti

Kaynak:22.06.2011 Tarih ve 1070 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/>, (Erişim Tarihi: 11.10.2012).

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde de belirtildiği gibi, Siyasi Partiler Kanunu’nda yer alan “Ek Madde 1”de belirlenen ölçütlere göre siyasi partilere, devletçe yardım yapılması öngörülmüştür.

2007 genel seçimlerinde % 10’luk ülke barajını aşarak TBMM’de temsil hakkı elde eden AK Parti, CHP ve MHP’ye her yılbaşında devlet yardımı yapılmıştır. Bu üç siyasi parti, 2011 yılında yapılan genel seçimler nedeniyle, yılbaşında aldıkları yardıma ek olarak bu yardımın iki katı değerinde seçim yardımı almaya hak kazanmıştır.²⁰

²⁰ Tuncer, 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.25.

Tablo 4.4 “2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları”

Parti Adı	2011 Yılı Yardım (TL)	2011 Yılı Genel Seçim Yardımı (TL)	2011 Yılı Toplam Yardım (TL)
AK PARTİ	62.181.572	124.363.144	186.544.716
CHP	27.869.461	55.738.922	83.608.383
MHP	19.049.337	38.098.674	57.148.011
Toplam	109.100.370	218.200.740	327.301.110

Kaynak: Erol Tuncer, 22 Kasım 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.24.

Siyasi Partiler Kanunu'nun “Devletçe Yardım” başlıklı, Ek Madde 1'in beşinci fıkrasında; Milletvekili Genel Seçimlerinde, geçerli oyların % 7'sinden fazlasını alan siyasi partilere de aldıkları toplam oy sayısı ile orantılı olacak şekilde hazine yardımı yapılmaktadır. Bilindiği üzere, 2002 genel seçim sonuçlarına göre; % 9,56 oranında oy alan DYP, % 8,36 oranında oy alan MHP ve % 7,25 oranında oy alan GP, % 10 ülke barajına takılarak TBMM'de temsil olanağı bulamadıkları halde devlet yardımından yararlanmışlardır. Bunun yanında 3 ve daha fazla milletvekili bulunan partilere de yapılan yardımı belirleyen “Geçici Madde 16” 2005 yılında iptal edilmesi, görece daha küçük partilerin de bir şekilde kendilerini feshetmelerine zemin hazırlamıştır. Bu anlamda gerek mevcut seçim sistemi gerekse seçimlerle ilgili yapılan kanuni düzenlemelerin, adalet ilkesinden ziyade istikrar odaklı olduğu saptanmıştır.

2.1.4. Seçmenler

Türkiye’de seçmen yaşı, 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile 18 olarak belirlenmiştir. Anayasanın 67. maddesinin 3. fıkrasına göre; “On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma haklarına sahiptir”.

Bahsi geçen hüküm 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 6. maddesine de; aynı şekilde yansıtılmıştır. Böylece 18 yaşını dolduran vatandaşlar, 2011 genel seçimlerinde de oy kullanma hakkına sahip olmuştur.

Seçimlerde oy kullanamayacak olanlar, 298 sayılı Kanun'un "Oy Kullanamayacaklar Olanlar" başlıklı 7. maddesine göre:

- Silâh altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları (Her ne sebeple olursa olsun izinli bulunanlar da bu hükme tabidir),
- Askeri öğrenciler,
- Ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar (Taksirli suçlardan hüküm giymiş olanlar hariç).

298 sayılı Kanun'un "Seçmen Olamayanlar" başlığını taşıyan 8. maddesine göre ise;

- Kısıtlı olanlar,
- Kamu hizmetinden yasaklı olanlar.

Böylece hiçbir şekilde seçmen sayılamayacak olanlar da belirtilmiştir. Bu hükümler, temsilde adalet bağlamında çeşitli tartışmalara konu olduğu bilinmekle birlikte, birçok demokratik ülkede buna benzer kısıtlamalar söz konusudur. Buna karşın, seçimlere katılımın bir "hak" mı, yoksa "ödev" mi tartışmalarını beraberinde getiren, Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 63. maddesinde²¹ belirtildiği üzere; milletvekili genel ve ara seçimlerinde oy kullanmayanların, on bin liralık para cezası ile cezalandırılmaları söz konusudur. Esasen bu tarz yasal kısıtlamalar ile temel felsefesini özgür düşünceden ve eylemden alan seçimler arasında paradoks olduğu söylenebilir.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunu'nun 33. maddesinde, seçmen kütüklerinin her dört yılda bir yeniden düzenleneceği, sürekli bilgi toplama ve her iki yılda bir genel denetleme ile güncelleştirileceği hükme bağlanmıştı. 13 Mart 2008 tarihinde yapılan değişiklikle, bundan sonra, seçmen kütüklerinin düzenlenmesinde adres kayıt sisteminin esasa alınması kararlaştırılmıştır. 2002 ve 2011 yılları arasındaki seçmen sayısındaki değişikliğe bakıldığında, ilginç bir durumla karşılaşmaktadır. Şöyle ki; 2007 yılına gelindiğinde

²¹ **2839 Sayılı MSK 63. Madde:** Seçmen kütüğünde kaydı ve sandık listesinde oy kullanma yeterliği bulunduğu halde, Milletvekilliği genel ve ara seçimlerinde meşru mazeretleri olmaksızın katılmayanlar, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından onbin lira para cezasıyla cezalandırılırlar. Bu karar kesindir.

Türkiye nüfusu artarken seçmen sayısında düşüşün yaşandığı bir paradoks söz konusudur. Bunun yanında 2007 ile 2009 yıllarında gerçekleşen seçimler arasında seçmen sayısında normal dışı bir artışın olduğu görülmektedir. YSK bu duruma ilişkin, 1 Haziran 2011 tarihinde bir duyuru yayınlayarak, bu artışın Adres Kayıt Sistemine geçilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir.²²

²² **YSK 1 Haziran 2011 Günlü Duyurusu:** Son günlerde Yazılı ve Görsel Basın organlarında, seçmen sayısının 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçiminden bugüne yaklaşık 10 milyon arttığı, seçmen sayısındaki bu artışın Yüksek Seçim Kurulunca (YSK) açıklanması gerektiği haberlerinin yer aldığı görülmüştür. Yüksek Seçim Kurulunca, seçime kısa bir süre kala doğruluğu araştırılmadan ve incelenmeden seçmen sayısı ile ilgili olarak ortaya atılan haberler hakkında, konuya açıklık getirmek ve kamuoyunu bilgilendirmek ihtiyacı duyulmuştur. 22 Temmuz 2007 yılında yapılan XXIII. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde seçmen sayısı 42.571.284 iken, bu sayı 29 Mart 2009 Mahalli İdareler Seçiminde 48.049.446'ya ulaşmıştır, buradaki artış 5.478.162'dir. 22 Temmuz 2007'de yapılan XXIII. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde kullanılan seçmen kütükleri seçmenin beyanına göre oluşturulmuş iken, 13.03.2008 tarih ve 5749 sayılı Kanunla 298 sayılı Kanunun ilgili hükümlerinde değişiklik yapılmış ve seçmen tespiti Adres Kayıt Sistemi esas alınarak oluşturulmuştur. Bu fark, beyan esasından zorunlu Adres Kayıt Sistemine geçilmesinden kaynaklanmıştır. Kaldı ki 29 Mart 2009 Mahalli İdareler Seçiminde yurtiçi seçmen sayısı 48.049.446 iken, 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliklerinin Halkoylamasında bu sayı 49.495.493, 12 Haziran 2011 tarihinde yapılacak Milletvekili Genel Seçiminde ise 50.189.930'dur. Yapılan seçimler arasındaki seçmen sayısı artışına sırasıyla bakıldığında (18 Ay'da)1.446.047, (9 Ay'da) 743.661'dir. Türkiye İstatistik Kurumunca 31.12.2010 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusunun 73.722.988 olduğunun açıklandığı, yaş grubu istatistikleri incelendiğinde 18 yaş altı nüfusun 12 Haziran 2011 gününde dikkate alındığında 23.312.112 olduğu görülmektedir. Bu yaş grupları dışındakiler seçmen olarak düşünülürse (silâh altında olanlar, taksirli suçlar dışındaki hükümlüler, vatandaşlıktan çıkarılanlar, mahkeme kararı ile kısıtlananlar, adresi olmayanlar hariç) 12 Haziran 2011 XXIV. Dönem Milletvekili Genel Seçimi için açıklanan yurtiçi seçmen sayısını bu tablo doğrulamaktadır. Ayrıca bu yaş gruplarının, yıllar itibarıyla doğum-ölüm ve diğer nüfus istatistikleri incelendiğinde her yıl seçmen sayısının ortalama olarak bir milyona yakın arttığı görülmektedir. 1 Aralık 2008 tarihinden bu yana MERNİS-AKS sisteminden web servis ile adres değişiklikleri, ölüm, seçme ehliyetini veya vatandaşlık hakkını kaybetme veya yeniden kazanma gibi durum değişiklikleri günlük olarak alınarak seçmen kütüğüne (yurtiçi ve yurtdışı ayrı olmak üzere) işlenmektedir. Seçmen Kütükleri, 298 sayılı Kanunun 47. maddesi gereğince seçime katılma yeterliliğine sahip siyasi partilere talepleri halinde elektronik ortamda da verilmektedir. Diğer yandan, 5749 sayılı Kanunla 298 sayılı Kanunun 35. maddesinde yapılan değişiklikle Yüksek Seçim Kurulunca Yurt Dışı Seçmen Kütüğü oluşturulmuş, 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliğinin Halkoyuna sunulması seçiminde bu Seçmen Kütüğü kullanılmıştır. Yurt Dışı Seçmen Kütüğünde bulunan ve seçmen niteliğini taşıyan 2.568.979 kişi yurtiçi seçmen sayısına dâhil değildir. Açıklanan nedenlerle seçmen sayısında herhangi bir eksiklik veya fazlalık söz konusu değildir. Kamuoyuna saygıyla duyurulur.
<http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2011MilletvekiliSecimi>, (Erişim Tarihi: 10.03.2012).

Tablo 4.5 “2002-2011 Yılları Arasında, Türkiye Nüfusunda ve Seçmen Sayısındaki (Yurt İçi) Değişim”

Seçim Yılı	Seçmen Sayısı	Sayısal Artış	Seçmen Artış Oranı (%)	Türkiye Nüfusu	Seçmen/Nüfus Oranı (%)
2002	41.291.568	-----	-----	66.008.000	62,56
2004	43.552.931	2.261.363	+ 5,48	67.723.000	64,31
2007	42.571.284	- 981.647	- 2,25	70.215.000	60,63
2009	48.049.446	5.478.162	+ 12,87	72.050.000	66,69
2011	50.237.343	2.187.897	+ 4,55	73.950.000	67,93

Kaynak: “Resmî İstatistik Programı 2007-2011, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 01.09.2012).

Birçok genel ve yerel seçimde olduğu gibi 12 Haziran 2011 seçiminde de seçimlere katılım oranı, bir anlamda, siyaset mekanizmasına olan güvenle paralel olarak değerlendirilebilir. 2011 genel seçimlerine, yurt içinde, katılım oranı % 87,16 iken, yurt dışında katılım oranı % 5,03 şeklinde, sembolik bir rakam düzeyinde kalmıştır.²³

2.1.5. Milletvekili Adaylık Süreci ve Seçilen Milletvekilleri

2011 Genel seçimlerine katılan 7.703 milletvekili adayını oluşturan; on beş siyasi partiye mensup aday sayısı; 7.500 iken “bağımsız”²⁴ olarak milletvekili adayları olanların sayısı 203 olarak kayıtlara geçmiştir.

2011 seçimlerinde, 2007 seçimlerine benzer olarak, seçime katılan, CHP dışındaki bütün siyasi partiler, adaylarının tümünü merkez yoklaması usulüyle belirlemiştir.²⁵ Ancak CHP de, ülke genelinde önseçim yapmamış, önseçim ve aday yoklaması yaptığı il sayısı 29 ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca bahsi geçen 29 ilin 2 sinde aday yoklaması, 27’inde ön seçim yapılmış olmasına karşın bu illerin 10 tanesinde toplam 10 sıra için CHP Genel Merkezi tarafından kontenjan adayları atanmıştır. Adaylarını merkez yoklaması yöntemiyle belirleyen bazı siyasi partiler; yargı

²³ 22.06.2011 Tarih ve 1070 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 17.05.2012).

²⁴ “Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku” adı altında seçime katılan bağımsızlar, oy potansiyelinin yüksek olduğu illerde birden fazla aday göstermiş ve 36 milletvekili çıkarmıştır. Ancak Diyarbakır ili seçim çevresinden seçilen Hatip Dicle’nin milletvekilliği YSK tarafından iptal edilince, milletvekili sayısı 35’e düşmüştür. 21.06.2011 Tarih ve 1022 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 19.10.2012).

²⁵ Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.48.

denetiminde olmayan, dolayısıyla herhangi bir bağlayıcılığı olmayan, “eğilim yoklaması” niteliğinde ön seçim ya da aday yoklaması yapmıştır.

Türkiye’de Milletvekili aday adayı belirleme yöntemlerine bakıldığında; demokratik uygulamalardan uzak ve bir kez daha, temsilde adaletin, alenen, yönetimde istikrara feda edildiği görülmektedir. Esasen gelinen noktada katı merkezîyetçi yönetimin sakıncalarına son vermek adına, akademik çevrelerce önemle üzerinde durulan, yerelleşme, yönetim, iyi yönetim, subsidiarite²⁶ ilkesi gibi kavramların teorisine ötesine geçmesi gerekmektedir. Zira ön seçim ya da en azından aday yoklamasının, seçim hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerekirken, merkezi yoklamanın ise seçimin temel felsefesine aykırı bir uygulama olduğu söylenebilir.

²⁶ **Yerelleşme (Desantralizasyon)**, merkezi yönetimin yetki ve sorumluluklarını taşra birimlerine dağıtan bir kavramdır. 1990’lardan sonra popülaritesi artan bir kavram olup, her ülke ve sistem için farklı amaçlar için kullanılmıştır.

Yönetişim (Governance), Yönetişim yaklaşımı, politika oluşturma ve karar verme süreçlerine sadece devletin değil; bireylerin, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin de katılımını sağlayarak birlikte yönetim anlayışını hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Görüldüğü gibi, yönetim, devletin rolünde önemli değişiklikler öngörmekte; devlet merkezli yönetimden toplum merkezli yönetime geçişi ifade etmektedir. Bu görüşe göre, devletin rolü doğrudan hizmet sunmaktan çok toplumdaki bireyleri, özel sektör ve sivil toplum örgütlerini güçlendirmek, desteklemek, yetkilendirmek, yönlendirmek ve yapabilirliklerini artırmak olarak görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Sözen ve Bülent Algan, **Yönetişim**, <http://www.mulkiyeteftis.gov.tr>, (Erişim Tarihi:09.10.2012).

İyi yönetim (Good Governance), demokratik bir yönetimin kurulması için gerekli tüm ilkeleri içeren yeni bir anlayıştır. Bu ilkeler; katılımcılık, saydamlık, hesap verebilirlik, etkinlik, tutarlılık, adillik ve hukuka bağlılık olarak sıralanabilir. Son zamanlarda başta seçilmişler olmak üzere kamu yöneticilerinden aydınlara kadar pek çok kesim, karşılaşılan sorunların çözümünde iyi yönetim ilkelerinin kullanılmasını önermektedir. Bunun yanında bireyler ve sivil toplum kuruluşları da kamudan bilgi edinmeye ve hesap sormaya çalışmaktadır. Onlar için de iyi yönetim, toplum içinde kendilerini daha önemli bir aktör haline getirmede başlıca yöntem olarak gözükmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fikret Toksöz, **İyi Yönetişim El Kitabı**, İstanbul, TESEV Yay., 2008, s.7-12.

Subsidiarite İlkesi, özü itibarıyla “bir hizmeti en yakın birim yürütsün” anlayışına dayanmaktadır. Kavramın altında yatan temel düşünce bireylerin ya da alt idari birimlerin kendi girişimleri ve olanakları ile uygulayabilecekleri yetkilerin, kural olarak onlardan alınıp üst gruplara veya üst idari birimlere verilmemesidir. Söz konusu ilke, bireyin tek başına güç yetirebileceği işlere devletin müdahalede bulunmaması olarak da yorumlanmaktadır. Bu da ilkenin liberal devlet anlayışına yakın olduğunu göstermektedir. Hizmette yerellik ilkesi, geniş bir anlamı içermekle birlikte daha çok merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki yetki ve görevlerin paylaşımında uygulanmaktadır. Buna göre, merkezi yönetim, hizmetleri, yerel düzeyde hiç yerine getirilemiyor ya da etkin bir biçimde yürütülemiyorsa üstlenebilir. Hizmette yerellik ilkesinin amacı, karar verme mekanizmasını mümkün olabildiği ölçüde yaklaştırmak olduğu için temelde siyasi bir nitelik taşımaktadır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda bu ilke şu şekilde yer almaktadır: “Kamu sorumlulukları genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılacaktır.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Eryılmaz, “Türkiye’de Bürokrasinin Sorunları”, **Türkiye’de Kamu Yönetimi**, Ankara, Yargı Yayınları, 2003.

Tablo 4.6 “2011 Genel Seçimleri, Milletvekili Adaylarının Cinsiyet ve Eğitim Durumu”

Parti Adı	Cinsiyet Durumu		Eğitim Durumu		
	Kadın Aday Oranı (%)	Erkek Aday Oranı (%)	İlk (%)	Orta (%)	Yüksek (%)
AK PARTİ	14,2	85,8	---	5,5	94,5
BBP	11,1	88,9	18,9	44,4	36,7
CHP	19,5	80,5	3,3	15,6	81,1
DP	20,7	79,3	17,3	32,9	49,8
DSP	21,5	78,5	18,2	41,5	40,3
DYP	17,3	82,7	35,4	45,3	19,3
EMEP	36,5	63,5	18,8	44,2	37,0
HEPAR	26,7	73,3	10,6	48,4	41,0
HAS PARTİ	14,4	85,6	12,5	31,5	56,0
LDP	26,4	73,6	22,9	42,1	35,0
MP	23,8	76,2	21,3	34,2	44,5
MHP	12,4	87,6	4,9	12,7	82,4
MMP	24,0	76,0	---	87,1	12,9
SP	6,9	93,1	12,7	35,1	52,2
TKP	39,6	60,4	15,8	36,7	47,5
BAĞIMSIZ*	20,3	79,7	9,4	34,4	56,2
BAĞIMSIZ	9,4	90,6	15,8	27,3	56,9
Toplam	19,9	80,1	13,5	36,2	50,3

Kaynak: Erol Tuncer, 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.49.

(*) BDP'nin desteklediği bağımsız adaylar.

2011 genel seçimlerini, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri çerçevesinde değerlendirilirken, parlamenter adayların belirlenme yöntemlerinin yanı sıra, milletvekili adaylarının cinsiyetleri, eğitim durumları, maddi koşulları ve meslekleri gibi birçok kriterin göz önünde bulundurulması daha sağlıklı bir çözümleme yapılmasını sağlayacaktır. Bu anlamda özellikle belirtilmesi gereken

nokta; temsilde adalet ve dolayısıyla uzun vadede yönetimde istikrarın sağlanması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıyla paralellik arz edeceği şeklindedir. Bahsi geçen kriterlerden, milletvekili adaylarının, cinsiyet ve eğitim durumlarını belirten tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.7 “2011 Genel Seçim Sonuçları, 24. Dönem Milletvekillerinin Cinsiyet Durumu”

Parti Adı	Milletvekili Cinsiyet Durumu			
	Kadın		Erkek	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
AK PARTİ	46	14,07	281	85,93
CHP	19	14,07	116	85,93
MHP	3	5,66	50	94,34
BDP	11	31,43	24	68,57
Toplam	79	14,36	471	85,64

Kaynak: 22.06.2011Tarih ve 1070 Sayılı YSK Kararı, <http://www.ysk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 02.06.2012).

23. dönemde 50 olan kadın milletvekili sayısı, 24. dönemde 79’a yükselmiş, kadın milletvekillerinin toplam milletvekilleri içindeki payı da % 9,1’den %’14,36’ya çıkmıştır. Kadın adayların parlamentoda temsil olanağı bulma oranının, 23. döneme göre pozitif yönde evrildiği görülmektedir. Belirtmek gerekir ki; toplumsal hayatın yarısını oluşturan kadınların, TBMM’de % 14,36 oranında temsil olanağı bulması; temsilde adalet ilkesi bağlamında bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, yeter not alamayacaktır. Yönetimde istikrar ilkesi çerçevesinde yapılacak değerlendirme için varılacak sonuç ise; kadın-erkek eşitliğine dayalı bir parlamento yapısının, uzun vadede, daha istikrarlı bir yönetim biçimini var edeceği şeklinde olacaktır.²⁷

²⁷ Nihat Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri,” <http://hukuk.ertzincan.edu.tr/dergi/makale/2010>, (Erişim Tarihi: 02.09.2012).

Tablo 4.8 “2011 Genel Seçim Sonuçları, 24. Dönem Milletvekillerinin Öğrenim Durumu”

Parti Adı	Milletvekili Eğitim Durumu					
	İlk		Orta		Yüksek	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
AK PARTİ	0	0	12	3,67	315	96,33
CHP	2	1,48	7	5,19	126	93,33
MHP	0	0	6	11,32	53	88,68
BDP	0	0	13	37,14	22	62,86
Toplam	2	0,36	38	6,91	510	92,73

Kaynak: Erol Tuncer, 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, s.53.

TBMM’de 23. dönem yüksek öğrenimli milletvekili oranı % 93,82 iken, 24. dönemde bu oran% 92,73 olarak kayıtlara geçmiştir. 2011 genel seçimlerinde, parti listelerine bakıldığında, 2007 seçimlerine göre, milletvekili adaylarının daha çok yüksek öğrenim görmüş olmaları tercih edilmiştir. Bu durum, özellikle AK Parti’nin aday listelerinde, neredeyse aranan temel özelliklerden biri olmuştur.

2.2. 2011 Genel seçim Sonuçları

12 Haziran 2011 seçimlerine katılım oranı % 87,16 olarak gerçekleşmiştir. AK Parti, 2007 seçimlerine göre oy oranını yükseltmesine karşın TBMM’ye daha az sayıda milletvekili gönderebilmiştir. AK Parti, % 49,83’lük oy oranıyla 327 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 59,45’ine sahip olmuştur. AK Parti, böylece üçüncü dönemde de tek başına iktidar olacak sayıda sandalyeyi elde etmiştir.²⁸ CHP, % 25,98’le 135 milletvekili çıkarmış ve meclisteki sandalyelerin % 24,5’ini elde etmiştir. MHP ise, % 13,01’lik oy oranıyla, mecliste % 9,6’ya karşılık gelen temsil oranıyla, TBMM’ye 53 milletvekilli göndermeye hak kazanmıştır. Seçim sonuçları itibariyle 35 bağımsız milletvekili adayı da

²⁸ Türkiye seçimler tarihine bakıldığında, aralıksız olarak üç kez iktidar olan diğer parti Demokrat Parti’dir. “Kansız ihtilal” olarak nitelendirilen 1950 seçimlerinde % 52 oy oranıyla iktidar olan DP, 1954 yılında oy oranını % 58,4’ yükseltmiş, ancak 1957 seçimlerinde oy oranı % 47,9’a düşmüştür.

parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Seçimlerde bağımsız oylarının toplamı ise, % 6,57 olmuştur. Bağımsızların parlamentoda temsil oranları da % 6,5 şeklinde gerçekleşmiştir.²⁹

Tablo 4.9 “12 Haziran 2011 Genel Seçim Sonuçları”

Parti Adı	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Mv. Sayısı	Aldığı Oy Oranı (%)	Temsil Oranı (%)	(+)Aşkın/ (-)Eksik Temsil Oranı (%)	Mv. Başına Düşen Oy Sayısı
AK PARTİ	21.399.082	327	49,83	59,45	+ 9,62	64.441
CHP	11.155.972	135	25,98	24,55	- 1,43	82.637
MHP	5.585.513	53	13,01	9,64	- 3,37	105.387
SP	543.454	---	1,27	---	- 1,27	---
HAS PARTİ	329.723	---	0,77	---	- 0,77	---
BBP	323.251	---	0,75	---	- 0,75	---
DP	279.480	---	0,65	---	- 0,65	---
HEPAR	124.415	---	0,29	---	- 0,29	---
DSP	108.089	---	0,25	---	- 0,25	---
DYP	64.607	---	0,15	---	- 0,15	---
TKP	64.607	---	0,15	---	- 0,15	---
MP	60.716	---	0,14	---	- 0,14	---
MMP	36.188	---	0,08	---	- 0,08	---
EMEP	32.128	---	0,07	---	- 0,07	---
LDP	15.222	---	0,04	---	- 0,04	---
BAĞIMSIZ	2.819.917	35	6,57	---	- 0,21	69.575
Toplam	42.941.763	550	100,00	100,00	---	78.076

Kaynak: 23.06.2012 Tarih ve 27973 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 23.07.2012).

²⁹ Nihat Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”, s.13.

İki binli yıllarda AK Parti'nin seçim performansına bakıldığında oldukça başarılı bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Zira Türkiye'de çok partili dönemde ardi ardına üç kez, oylarını sürekli artırarak iktidar olan tek siyasi parti AK Parti'dir.³⁰ AK Parti döneminde, İstikrarlı bir yönetim adına birçok yasal düzenleme yapılmasına karşın, temsilde adaletin sağlanması için, seçim sisteminin değiştirilmesi anlamında, özel bir çabanın sarf edilmediği görülmektedir.

2010 yılında CHP'de yaşanan genel başkan ve yönetim değişikliğiyle birlikte partide başlatılan yenileşme girişimleri, seçimlere yönelik beklentileri yükseltmiştir. Merkez solun tek temsilcisi olma avantajını elinde bulundurarak 2011 seçimlerine katılan CHP, yaklaşık % 26'lık oy oranıyla sınırlı bir başarı elde etmiştir.

2011 seçimleri öncesinde MHP'nin % 10'luk ülke barajını aşamayacağı şeklinde tereddütler olmasına karşın, MHP, 2007 seçimlerine göre 1,3 puanlık bir gerilemeyle, seçimlerde % 13 oranında oy alarak TBMM'de temsil olanağı bulan üçüncü siyasi parti olmuştur.

DTP'nin 11 Aralık 2009 tarihinde kapatılması üzerine, bu partiye mensup milletvekilleri, BDP'ye geçmiştir. BDP, DTP'nin 2007 seçimlerinde aldığı sonuçlara göre hem oy oranını hem de milletvekili sayısını yükselterek önemli bir başarı elde etmiştir. Belirtmek gerekir ki, bu sınırlı başarının arka planında, "Emek ve Demokrasi Bloku" adıyla, klasik etnik siyasetin dışında, enternasyonal bir söylem geliştirmenin etkisi yadsınamaz.

2.3. Temsilde Adalet İlkesi Bağlamında 2011 Genel Seçimleri

12 Haziran 2011 seçimleri, gerek seçimlere katılım oranı, gerek kullanılan oyların TBMM'de temsili ve gerekse partilerin almış oldukları oylar ile kazanmış oldukları sandalye sayısı arasındaki oran bakımından oldukça ilginç ve önceki seçimlere göre adil bir görünüm arz etmektedir.³¹

Katılım oranının % 87,16 olarak gerçekleştiği 12 Haziran 2011 seçimlerinde, kullanılan toplam oyların yaklaşık % 95'inin parlamentoda temsil edildiği görülmektedir. 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimleri dikkate alındığında bu oran, temsil adaleti bakımından oldukça ileri bir düzeyi ifade etmektedir. Öte yandan bu seçimler, 2007 seçimlerine benzer olarak, partilerin aldıkları oyla, parlamentodaki

³⁰ Tuncer, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, s.104.

³¹ Yusuf Şahin, "Yerel Yönetimler ve Demokrasi," **AK Parti Siyaset Akademisi, Lider Ülke Türkiye**, Ankara, AK Parti Arge Başkanlığı Yay., 2011, s.148-152.

sandalye sayıları arasında da çok önemli bir uçurum yaratmamıştır. Eksik ya da aşkın temsil düzeyi bu seçimde de belli bir ölçüde kalmıştır. 2002 seçimlerinde % 34 oyla sandalyelerin % 66'sını alan AK Parti, 2007 seçimlerinde % 46 oy oranıyla sandalyelerin % 62'sini elde edebilmişti. 2011 seçimlerinde ise, oyların yarısını almasına karşın, milletvekili sayısında azalma yaşamıştır. Böyle bir sonuca ulaşılmasında Yüksek Seçim Kurulu'nun yaptığı, milletvekillerinin bölgesel dağılımına ilişkin düzenleme etkili olmuştur.³²

12 Haziran 2011 seçim sonuçlarına ilişkin temsilde adalet anlamında yapılacak bir değerlendirmenin sonuçları olumlu olmakla birlikte bu durumun sonraki genel seçimler için geçerliliği konusunda yasal bir güvencenin olmadığı bilinmektedir. Temsilde adalet anlamında 2007 genel seçimlerine göre “bir adım ileriye” işaret eden 2011 genel seçimleri, sonuçları itibariyle; güçlü bir tek parti iktidarının kurulmasını da sağlamıştır.

2011 genel seçimlerinde, 2007 genel seçimlerine benzer olarak, bazı partilerin birleşme yoluna gitmesi ve bazı partilerin de bağımsız aday formülünü tekrar kullanmaları sonucunda % 10 ülke barajı geçersiz hale getirilmiştir. Bunun yanında 2011 seçimlerinde temsil adaletini sağlayan en temel etkenlerden birisi, ülke barajına takılan partilerin oy oranlarının çok düşük olmasından kaynaklandığını da vurgulamak gerekir.³³ 2011 seçim sonuçları itibariyle karşılaşılan tabloya bakıldığında, 22 Temmuz seçimlerinde gerçekleşen olumlu havanın bu seçimde de varlığını koruduğu görülecektir. Türkiye’de gerçekleşen son iki seçim, hem güçlü bir tek parti iktidarı çıkarmayı başarmış, bu aynı zamanda teorik olarak yönetimde istikrar ilkesine tekabül etmektedir, hem de “temsilde adalet” problemini çözmüş gözükmektedir. Seçim sonunda AKP, CHP, MHP ve BDP, TBMM’ye milletvekili göndermeyi başarmışlardır. Dolayısıyla seçmen iradesinin % 95’i Parlamento’ya taşınmasının yanında, temsil edilen siyasi görüş yelpazesi de daralmamıştır. Bu çoğulcu parlamento yapısının, özellikle yeni Anayasa yapma sürecine ilişkin müzakerelerde mutabakat sağlayacak şekilde işlemesi Türkiye’de gerçek anlamda bir ileri demokrasinin de inşa edilmesine katkıda bulunacaktır. İlgili çalışmada defaatle belirtildiği üzere değişik görüşlerin parlamentoda temsil imkânı bulmalarının, birçok

³² Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, “12 Haziran 2012 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri,” <http://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/433>, (Erişim Tarihi: 13.11.2011).

³³ Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri,” s.12.

olumlu sonucunun yanında, yapılacak anayasanın sıhhati ve benimsenmesi açısından da yararlı olacaktır.³⁴

Türkiye’de uygulanan d’Hondt seçim sistemi ve yüksek oranda uygulanan ülke barajı temsilde adaletsizliği artırmaktadır. Temsilde adaletsizliği en aza indirebilmek için; uygulanan seçim sistemini değiştirmek veya bu denli yüksek barajın makul bir seviyeye indirilmesi gerekmektedir. Bu yeni seçim sisteminin temelini oluşturacak ilkeler üzerinde bir mutabakat sağlanarak, seçim kanunu temsilde adaletsizliği giderecek maddeler içermelidir.

Temsilde adaleti sağlamak ve seçimler yoluyla temsil olgusunun anlamlı olabilmesi için Anayasa, Siyasal Partiler Yasası ve diğer yasalardaki siyasal katılımı engelleyen hükümler kaldırılmalıdır. Temsilde adalet kavramı, özleri itibariyle “ileri demokrasi” standartlarıyla yönetilen devletlere paralel olarak, kültürel azınlıkların temsilini kapsayacak biçimde genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Zira yeryüzünde yaşayan her birey gibi, Türkiye cumhuriyeti vatandaşlarının da otoriter veya totaliter bir yönetim anlayışıyla değil, insan için onuruna yaraşır, plüralist felsefe temelli gerçek anlamda ileri düzey bir demokrasiyle yönetilmeyi hak etmektedir. Türkiye demokrasi kültürüne kazandırılacak bu kapsamda bir anlayış gelecek nesillere bırakılacak en anlamlı miras olacaktır.

2.4. Yönetimde İstikrar İlkesi Bağlamında 2011 Genel Seçimleri

Seçimde kullanılan geçerli oyların parlamentoda sandalyelere nasıl dönüştürüleceğini, yani partilerin almış oldukları oya göre bir seçim çevresinde kaç milletvekili çıkaracaklarını belirleyen teknik usulü ifade eden seçim sistemi, iki temel işlevi yerine getirmekte olduğu çalışmanın çeşitli bölümlerinde vurgulanmıştır. Birincisi, halkın iradesini adaletli bir şekilde parlamentoya yansıtmak, ikincisi ise istikrarlı bir yönetimin kurulmasını sağlamaktır. Bu anlamda Türkiye seçimler tarihinde nadir rastlanan bir durum olarak, 12 Haziran 2012 genel seçimleri; adalet ve istikrar birlikteliğini sağlayacak şekilde sonuçlanmasıyla özel bir yere sahiptir.

Belirtmek gerekir ki, seçim sonuçları itibariyle tek parti iktidarının sağlanması, tek başına, istikrarlı bir yönetimi garanti altına alacak bir gösterge değildir. Zira iktidarın bölüşülmüş olduğu koalisyon hükümetlerinin de zaman zaman yönetimde istikrarı sağladıkları görülmüştür.

³⁴ Yusuf Şahin, “Yerel Yönetimler ve Demokrasi,” **AK Parti Siyaset Akademisi, Lider Ülke Türkiye**, Ankara, AK Parti Arge Başkanlığı Yay., 2011, s.148-152.

Türkiye’de 2002, 2007 ve 2011 genel seçim sonuçları itibariyle, AK Parti’nin tek başına iktidarı elinde bulundurması, genel olarak istikrarlı bir yönetimi de beraberinde getirmiştir. Ancak uzun vadeli bir yönetimde istikrar politikası kapsamında temsilde adalet ilkesine yer verilmesi gerekmektedir. Bu anlamda adalet ve istikrar içerikli bir diyalektik çözümlemenin ötesinde, bu ilkelerin uzun vadede birbirini tamamlayan önemli iki ilke olarak okunması gerekmektedir. Aksi takdirde, ekonomizm endeksli indirgemeci bir paradigmayla, sadece istikrara dayalı politikalarda ısrar eden bir iktidar yapılanması, uzun vadede derin siyasi çatlıklara sebep olabilir. Zira salt-istikrar eksenli politikaların, “iktidar (sahibini) yozlaştırma eğilimindedir, mutlak iktidar ise mutlaka yozlaştırır”³⁵ teorisi kapsamında yapılacak bir yorumla, otoriter hatta totaliter bir yönetim anlayışını kaçınılmaz kılacağına hem Türk hem de dünya siyasi tarihi şahitlik etmiştir.

³⁵ Bu saptama her ne kadar Anarşist ideolojinin fikir babaları arasında gösterilen, Fransız düşünür Pierre-Josept Proudhon’a atfedilse de, gerçekte, Liberalizm’in İngiliz üst sınıfı arasındaki savunucularından, tarihçi John Dalberg Acton’a aittir. Dikkat edilirse mutlak iktidarın olası tehlikelerine karşı, birbirine zıt sayılabilecek siyasi ideolojilerin bile söylemleri aynı yönde gelişmiştir. Liberalizm ve Anarşizm siyasal ideolojileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Andrew Heywood, **Siyaset**, Editör: Buğra Kalkan, Çev: Zeynep Kopuzlu (9,10,11,12. Bölümler), Ankara, Liberte Yay., 2006.

SONUÇ

Türkiye’de iki binli yıllar öncesinde, bir dizi siyasal ve ekonomik krizin yaşandığı bilinmektedir. 12 Eylül’ün tahripkâr etkileri devam ederken Türkiye, sürekli olarak koalisyon hükümetlerinin kendi içlerinde yaşadığı çatışmalarla boğuşmak zorunda kalmıştır.

2002 yılının sonlarında yapılan genel seçimlerde AK Parti, özellikle tabandan gelen siyasal ve ekonomik istikrar arayışının sonucu olarak tek başına iktidara gelmesini sağlayan çoğunluğu yakalamıştır. Aynı dönemdeki ekonomik manzara da siyasal tablodan farklı değildir. Bu anlamda, ekonomide ciddi bir daralma yaşanmış, enflasyon ve işsizlik oranları yükselmiştir. Dolayısıyla bu zaman diliminde oluşan güvensizlik ortamı 2002 seçim sonuçlarını büyük oranda etkilemiştir. Ancak bütün bunların yanı sıra seçim sonuçlarını doğrudan etkileyen daha teknik bir unsur ise %10 barajlı d’Hondt seçim sistemi olmuştur.

3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 genel seçimleri arasında geçen zaman diliminde, Türkiye’de genel olarak istikrarlı bir yönetimin olduğu söylenebilir. Aynı döneme, temsilde adalet ilkesi perspektifinden bakıldığında ise; kullanılan toplam geçerli oyların % 46’sının parlamentoda temsil olanağı bulmadığı gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Bu denli yüksek oranda oy’un temsil dışı kalması, TBMM’nin meşruiyeti ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak aynı dönemde AK Parti iktidarının geliştirdiği demokratik dil bahsi geçen meşruiyet krizinin önüne geçebilmiştir.

22 Temmuz 2007 genel seçimleri, sonuçları itibariyle, hem temsilde adalet ilkesi hem de yönetimde istikrar ilkesi anlamında 2002 seçimlerine göre, makul bir seviyeyi işaret etmektedir. Buna karşın 2007 seçimlerinde kullanılan toplam geçerli oyların % 13,05’inin parlamento dışında kalması, temsil adaleti anlamında bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bunun yanında, AK Parti’nin 2007 genel seçimlerinde, 2002 seçimlerine göre oy oranını artmasının ardında; ekonomi alanında geçmiş iktidarlara göre daha büyük bir başarı yakalayarak “güven” unsurunu üretmesinin etkisi büyüktür.

2011 seçim sonuçlarına bakıldığında ise; 22 Temmuz seçimlerinde gerçekleşen olumlu havanın bu seçimde de varlığını koruduğu görülmektedir. Türkiye’de

gerçekleşen son iki seçim, hem güçlü bir tek parti iktidarı çıkarmayı başarmış, hem de, şimdilik, “temsilde adalet” problemini çözmüş gözükmektedir. Belirtmek gerekir ki; 2011 seçim sonuçları itibariyle, TBMM’de oluşan çoğulcu yapı, Türkiye’de kronikleşen birçok sorunun çözümü için umut verici olma anlamında, özel bir yere sahiptir. Ancak bundan sonra gerçekleşecek genel seçimlerde bu anlamda bir parlamento yapısının oluşmasını garanti altına alacak bir seçim sisteminin mevcut olmadığını da eklemek gerekmektedir.

Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerinin tarihine bakıldığında; “Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemi” orijinli uygulamaların ardından “Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim Sistemi” uygulamalarına geçilmiştir. Çok partili döneme geçildikten sonra, birden çok seçim sistemi denenmiş olmasına karşın, 1995 genel seçimleri dâhil olmak üzere günümüze değin yapılan bütün genel seçimlerde “%10 Ülke Barajlı d’Hondt Seçim Sistemi” uygulanmıştır.

Birçok seçim sisteminde olduğu gibi, “%10 Ülke Barajlı d’Hondt Sistemi” de olumlu ve olumsuz yönleri içinde barındırmaktadır. Bu anlamda, seçim sistemleri konusunda uzman araştırmacılar tarafından, geçerli olan seçim sisteminin iyileştirilmesine yönelik, çeşitli eleştiriler-öneriler yapılmıştır. Şüphesiz bu önerilerin en başında; “% 10’luk seçim barajının düşürülmesi gerektiği” yer almaktadır.

Seçim sistemlerinin iki temel işlevi olarak belirtilen, “Temsilde Adalet” ve “Yönetimde İstikrar” ilkelerinin bir arada olamayacağı şeklinde genel bir kanı vardır. Ancak son dönemlerde, “Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemleri” ve “Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim Sistemleri”nin harmonisinden oluşan “Karma Seçim Sistemi”nin farklı modelleri bu genel kanının değişmesini sağlayacak düzeydedir. Zira “tek başına seçim sisteminin, bir ülkede adaleti veya istikrarı sağladığı” şeklinde determinist bir çözümlenme de sağlıklı olmayacaktır. Bu anlamda siyasi parti yönetim kadrolarının, sıkı bir iletişim platformunda, topluma örnek olma sorumluluğu bilinciyle uzlaşma kültürünü inşa etmeleri gerekmektedir.

Gelinen noktada, modern demokratik toplumlarda, seçimin yeri ve öneminin tartışılmaz gerçekliğine karşın, seçimlerin yol ve yöntemleri konusunda muhtelif teoriler ve uygulamalar sunulmuş, ancak henüz ortak bir seçim sistemi modeli üretilmemiştir. Dolayısıyla tartışmaların yoğunlaştığı, “nasıl bir seçim sistemi” sorusu güncelliğini korumayı sürdürmektedir. Evrensel geçerliliğe sahip bir seçim sistemi oluşturmanın imkânsızlığı, şüphesiz, sosyal siyasal ve kültürel anlamda farklı

değerlere sahip toplumların, ürettikleri ve üretecekleri her şeye, değerlerini de katmak durumunda olmalarından kaynaklanmaktadır.

Esasen seçim sistemleri değerlendirilirken; teknik uygulamalar içinde boğulmanın değil, ilgili sistemlerin orijinlerine, temel felsefelerine, yönelik çözümler yapmak daha isabetli olacaktır. Bu anlamda, seçim sistemlerinin, “her bireyin bir dünya olduğu” gerçeğinden hareketle, çoğulcu demokrasi anlayışının gereklerine uygun şekilde düzenlenmeleri ve uygulanmaları yerinde bir tercih olacaktır. Bu tarz bir seçim sistemine atfen, kısa vadede, “yönetimde istikrarın sağlanamayacağı” şeklinde eleştirilerin olması muhtemeldir. Ancak; uzun vadede, demokrasi kültürünün gelişmesine yapacağı doğrudan ve dolaylı katkılar; adaletli ve istikrarlı bir yönetim biçimini sağlayarak, sisteme yapılan eleştirilere de yerinde bir cevap niteliği taşıyacaktır.

Türkiye seçimler tarihine bakıldığında uygulanan seçim sistemleri, çeşitli nedenlerle, yönetimde istikrarın sağlanması adına gösterilen hassasiyetin temsilde adalet ilkesi için gösterilmediği saptanmıştır. Bu saptamanın en somut kanıtı ise %10 oranında uygulanan ülke barajıdır. 1995 ve 1999 genel seçimlerinde olduğu gibi iki binli yıllarda gerçekleşen 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde de temsilde adaletin sağlanması adına, seçim sisteminin revize edilmesi anlamında, herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum çoğulcu demokrasi anlayışının ve nispi temsil esasına dayalı seçim sistemlerinin temel felsefesine aykırı olduğu gibi Anayasanın 67. maddesinde belirtilen; “seçim kanunları temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde düzenlenir” hükmüne de tezatlık teşkil etmektedir.

Dünya genelinde birçok demokratik rejimde olduğu gibi, iktidar partilerini değiştirmeye ve ülke içinde daha demokratik ve özgürlükçü bir yapının kurulmasına zorlayacak asıl unsurlar sivil toplum örgütleri, üniversiteler, medya ve muhalif siyasi partiler gibi organizasyonlardır. Dolayısıyla gelinen noktada kamuoyunda çokça tartışılan yeni anayasa yapım sürecinde mevcut seçim sisteminin temsilde adalet lehinde revize edilmesinin, yapılması düşünülen yeni anayasanın da ruhuna uygun olacağı vurgulanmalıdır.

Son olarak, sadece yönetimde istikrarı sağlamaya odaklanarak, pragmatist bir tavırla, siyasa üretmeye çalışan yönetim biçimlerinin, takip ettikleri salt-akıl yolu, toplum için sağlıklı bir çözümler olmayacağı gibi istikrarlı yönetimin de kısa vadeli olmasına zemin hazırlayacaktır. Bu anlamda makyevelist bir çözüm anlayışının reddedilerek yönetimde “vicdanın yolu” takip edilmelidir. Zira vicdan,

takipçilerini, yaşamın her alanında olduğu gibi, temsilde de adalete, adalet ise; kısa vadeli olmayan gerçek anlamda bir istikrara götürecektir.

KAYNAKÇA

a) Kitaplar

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve Levent KÖKER, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 2006.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 60, 2005.
- ARMAĞAN, Servet, **Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi**, İstanbul, İ.Ü.H.F. Yayınları, 1975.
- ARMAOĞLU, Fahir H., **Seçim Sistemleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 34–16, 1953.
- ARSEL, İlhan, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Ankara, Mars Matbaası, 1965.
- ASHFORD, Nigel, **Özgür Toplumun İlkeleri**, Çev: Can Madenci, Ankara, Liberte Yayınları, 2011.
- BERİŞ, Hamit Emrah, “AK Parti 2007-2011 Seçim Beyannameleri, Süreklilik ve Değişim,” **AK Parti Siyaset Akademisi, Lider Ülke Türkiye**, Ankara, AK Parti Arge Başkanlığı Yayınları, 2011.
- BURAN, Hasan, **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni bir Seçim Sistemi Önerisi**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2005.
- COTTERET, Jean Marie, Claude EMERİ, **Seçim Sistemleri**, Çev: Tanju Gökçel, İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975.
- ÇAM, Esat, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 1990.
- ÇAYLAK, Adem ve Şükrü NİŞANCI, “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş Demokrasiye Geçiş mi? Siyasal Rejimin Restorasyonu mu? 1946-1950,” **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yayınları, 2009, s.303-331.
- DAHL, Robert A., **Demokrasi Üzerine**, Çev: Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yayınları, 2010.
- DAVER, Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1968.

- DAVER, Bülent, **Türkiye’de Siyasal Haklar, Türkiye’de İnsan Hakları**, Ankara, AÜHF Yayınları, 1970.
- DAVİD, Schultz ve Tennenbaum, Donald, **Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev: Fatih Demirci, Ankara, Adres Yayınları, 2007.
- DİKKAYA, Mehmet ve Deniz ÖZYAKIŞIR, “Türkiye Ekonomisinde Kayıp Yıllar (1991-2001),” **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yayınları, 2009.
- DURKHEİM, Emile, **İntihar Toplumbilimsel İnceleme**, Çev: Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınları, 2002.
- DURSUN, Davut, **Siyaset Bilimi**, İstanbul, Beta Yay., 2002.
- DUVERGER, Maurice, **Siyasal Rejimler**, Çev: Teoman Tunçdoğan, Ankara, Sosyal Yayınlar, 1986.
- DUVERGER, Maurice, **Siyasi Partiler**, Çev: Ergun Özbudun, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1986.
- ERYILMAZ, Bilal, “Türkiye’de Bürokrasinin Sorunları”, **Türkiye’de Kamu Yönetimi**, Ankara, Yargı Yayınları, 2003.
- FOUCAULT, Michel, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitapevi, 2006.
- FUKUYAMA, Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1993.
- GÖKSEL, Türkmen ve Yetkin Çınar, **Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri**, Ankara, TEPAV Yayınları, 2011.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitapevi Yayınları, 2000.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitapevi Yayınları, 2004.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Bursa, Ekin Yayınları, 2010.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, **Anayasa Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2003.
- GÜNAL, Erdoğan, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üstündeki Etkileri**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- HAMDEMİR, Berkan ve Faruk BİLİR, **Anayasa Hukuku**, Konya, Atlas Akademi, 2012.

- HAYEK, Friedrich, **Kölelik Yolu**, Çev: Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Ankara, Liberte Yayınları, 1999.
- HEYWOOD, Andrew, **Siyaset**, Editör: Buğra Kalkan, Çev: B. Berat Özipek vd., Ankara, Liberte Yayınları, 2006.
- HUNTINGTON, Samuel P., **Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002.
- KAPANI, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2001.
- KARA, Uğur, **Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara, Maki Basın Yayınları, 2004.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 262, 1970.
- KAYA, Erol, “Yerel Yönetimler Reformu ve Belediyelerde Yeniden Yapılanma”, **Kent Yönetimi Dizisi 2**, İstanbul, Kilim Matbaacılık, 2003.
- KUBALI, Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- KUHN, Thomas, **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, Çev: Nilüfer Kuyaş, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2011.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, TTK Basım, 1998.
- LİJPHART, Arend, **Yeni Demokrasiler İçin Anayasal Tercihler, Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, 1995.
- LİJPHART, Arend, **Çağdaş Demokrasiler**, Çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin Yayınları, 1991.
- MARDİN, Şerif, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- MELNİK, Stefan, **Özgürlük, Refah ve Demokrasi Mücadelesi**, Çev: Atilla Yayla, Ankara, Liberte Yayınları, 2006.
- MEYDAN LAROUSSE, Cilt 3, Sabah Yayınları.
- ÖRS, Birsen, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Seçim Sistemleri ve Demokrasi**, Ankara, TDBV Bülteni, 1988.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

- ÖZİPEK, B. Berat, “Ak Parti Dönemi İç ve Dış Politika,” **Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editörler: Adem Çaylak vd., Ankara, Savaş Yayınları, (2009), s.659-679.
- POPPER, Karl, **Açık Toplum ve Düşmanları, Cilt 1, Platon**, Ankara, Liberte Yayınları, 2008.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques, **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Alpagut Erenuluğ, Ankara, Öteki Yayınevi, 1. Kitap, VI. Bölüm, 1999.
- SAFİ, İsmail, **Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar**, Ankara, Lotus Yayınları, 2007.
- SAMSUN, Nihal, “Hesap Verebilirlik ve İyi Yönetişim,” **İyi Yönetişimin Temel Unsurları**, Ankara, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- SARICA, Murat, **Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş**, İstanbul, İÜHF Yayınları, 1965.
- SARTORİ, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev: Mehmet Turhan ve Tunçer Karamustafaoğlu, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- SARTORİ, Giovanni, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.
- SEZEN, Saim, **Seçim ve Demokrasi**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1994.
- SOYSAL, Mümtaz, **Anayasaya Giriş**, Ankara, İmge Yayınları, 2011.
- SOYSAL, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul. Gerçek Yayınları, 1987.
- ŞAHİN, Yusuf, “Yerel Yönetimler ve Demokrasi,” **AK Parti Siyaset Akademisi, Lider Ülke Türkiye**, Ankara, AK Parti Arge Başkanlığı Yayınları, 2011.
- ŞAYLAN, Gencay, **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitapevi, 1995.
- TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, 1981.
- TANİLLİ, Server, **Anayasa Hukukuna Giriş**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996.
- TEKİN, Mahmut, **Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi**, Konya, Damla Yayınevi, 2000.
- TEZİÇ, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 1998.
- TOKSÖZ, Fikret, **İyi Yönetişim El Kitabı**, İstanbul, TESEV Yayınları, 2008.
- TUNCER, Erol ve Hikmet Sami TÜRK, **Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri, Seçim Uygulamaları**, Ankara, TESAV Yayınları, 1995.

- TUNCER, Erol, **24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yayınları, 1996.
- TUNCER, Erol, Coşkun KASAPBAŞ, Bülent TUNCER, **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yayınları, 2003.
- TUNCER, Erol, **22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yayınları, 2007.
- TUNCER, Erol, “22 Temmuz 2007 Seçimleri Genel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Demokrasi**, Ankara, Yıl 1, Sayı 1, TESAV Yay., 2007, s.135-146.
- TUNCER, Erol, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, Ankara, TESAV Yayınları, 2003.
- TUNCER, Erol, **12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Ankara, TESAV Yayınları, 2011.
- TUNÇ, Hasan, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ankara, Nobel Kitapevi Yayınları, 1999.
- TURAN, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, 1977.
- TÜRK, Hikmet Sami, **Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, TESAV Yayınları, Yayın No: 13, 1995.
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınları, 2007.
- UZGEL, “İlhan, Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele,” **AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2010.
- YAVAŞGEL, Emine, **Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Ankara, Nobel Yayınları, 2004.
- YAYLA, Atilla, **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, Ankara, Liberte Yayınları, 2001.
- YILDIZ, Zekeriya, **Politika Sözlüğü**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003.

b) İnternet Kaynakları

- “Bahçeli’den Erken Seçim Çağrısı”, 12.09.2010,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/2513085>, (Erişim Tarihi: 17.05.2012).
- “Bir Oy Türkiye’nin Kaderini Belirledi”, 31.07.2008,
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=891107&CategoryID=98>, (Erişim Tarihi: 13.05.2012).

- BULUT, Nihat, “Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri”, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?>, (Erişim Tarihi: 04.08.2011).
- BULUT, Nihat, “Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=66>, (Erişim Tarihi: 02.01.2012).
- “DP’den AK Parti’ye kapatma davasına tepki.” 17.03.2008, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/439274.asp>, (Erişim Tarihi: 15.05.2012).
- GÖZLER, Kemal, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Görev Süresi Ne Kadardır?” 16.01.2012, Parg.1, www.anayasa.gen.tr/gorev-suresi.htm, (Erişim Tarihi: 04.03.2012).
- “Kapatma Davasına Her Kesimden Tepki Yağdı”, 15.03.2008, http://www.zaman.com.tr/politika_kapatma-davasina-her-kesimden-tepki-yagdi-boyle-sacmalik-olamaz_664793.html, (Erişim Tarihi: 11.06.2012).
- “Mahalle Baskısı Tartışılıyor”, 06.04.2009, <http://www.candundar.com.tr/v3/index.php#!%23Did=9474>, (Erişim Tarihi: 05.12.2011).
- SEÇKİN Gülcan ve Yusuf DEVRAN, “12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açından Değerlendirilmesi”, http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_2_sayi_Bahar_2011/pdf/Devran_Seckin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.11.2012).
- SÖZEN, Süleyman ve Bülent Algan, Yönetişim, <http://www.mulkiyeteftis.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 09.10.2012).
- “Osman Can AK Parti’yi Kapatma Davasının Perde Arkasını Anlattı”, 04.02.2012, http://www.haber365.com/Haber/Osman_Can_AK_Partiyi_Kapatma_Davasinin_Perde_Arkasini_Anlattı/, (Erişim Tarihi: 05.07.2012).
- TUNCER, Erol, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkileminin İşlevselliği”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/tuncer.pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2012).
- YILDIRIMKAYA, Gülin, “AK Parti mi? AKP mi?”, 03.07.2009 <http://www.haberturk.com/yazarlar/gulin-yildirimkaya/216015-ak-parti-mi-akp-mi>, (Erişim Tarihi:05.06.2012).

YÜCE, Müge, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve İktidar Yapıları, www.siyasaliletisim.org, (Erişim Tarihi:10.01.2012).

<http://www.ysk.gov.tr/ysk>, 2002, 2007 ve 2011 Genel Seçimleri ile İlgili Çeşitli Tarih ve Sayılarla Yayınlanan Yasal Düzenlemeler.(Erişim Tarihi: 2012).

<http://www.tuik.gov.tr>, “Resmi İstatistik Programı 2007-2011, (Erişim Tarihi: 01.09.2012).

<http://www.resmigazete.gov.tr>, 2002, 2007 ve 2011 Genel Seçimleri ile İlgili Çeşitli Tarih ve Sayılarla Yayınlanan Yasal Düzenlemeler. (Erişim Tarihi: 2012).

a) Yasal Düzenlemeler

1982 “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (Erişim Tarihi: 01.03.2012).

298 Sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecmenKaydi/298.htm>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

2820 Sayılı “Siyasi Partiler Kanunu”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/608.html>, (Erişim Tarihi: 01.10.2011).

2839 Sayılı “Milletvekili Seçim Kanunu”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/618.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2011).

6271 Sayılı “Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu”, 26.01.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120126-5.htm>, (Erişim Tarihi: 03.09.2012)

ÖZGEÇMİŞ

1984 Ardahan İli Göle İlçesi Çobanköy Köyü'nde doğdu.

1995 Çobanköy Köyü İlköğretim Okulu'nu bitirdi.

1998 Ardahan YİBO'da Ortaokulu bitirdi.

2001 Ardahan Lisesi'nden (Lise Pansiyonu-Yatılı) mezun oldu.

2010 Kafkas Üniversitesi, İİBF, SBKY Bölümünden mezun oldu.

2010 Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, SBKY Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Eğitimine başladı.

2011 2010 KPSS Puanıyla, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne "Bilgisayar
İşletmeni" olarak atandı ve halen aynı kurumda çalışmaktadır.